

Філософ-і-Я:
наукові розвідки студентів
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

Випуск 4

м. Кам'янець-Подільський
2020

УДК 101 (051)
ББК 87.2я52
Ф-54

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ № 20995-10795Р від 22.08.2014 р.

Друкується згідно з рішенням вченої ради Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, протокол № 4 від 26.03.2015 р.

Рецензенти:

Попович М. Д., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри історії, філософії та права Подільського державного аграрно-технічного університету
Ганаба С. О., доктор філософських наук, професор кафедри педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Науково-редакційна рада:

А. В. Найчук, кандидат філософських наук, доцент, (головний редактор);
Т. В. Сулятицька, кандидат філософських наук, (заступник головного редактора);
В. А. Дубінський, кандидат історичних наук, доцент;
В. В. Кобильник, кандидат політичних наук, доцент;
М. П. Плахтій, кандидат філософських наук, доцент;
Л. В. Фурманчук, технічний редактор.

Філософ-і-Я: наукові розвідки студентів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: наук. журнал / гол. ред. А.В.Найчук. — Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2020. — Випуск 4. — 84 с.

Перший в Україні науковий журнал студентської філософської есеїстики та студентських наукових статей з філософії. Спрямований на висвітлення актуальних для студентської молоді філософських проблем, філософського осмислення сьогодення, людського буття, життя соціуму, сучасної культури, релігійного життя, екологічних та аксіологічних проблем сучасності. Журнал містить розділ філософської есеїстики, у якому студенти діляться своїми роздумами в любові до мудрості, до осягнення людського життя та буденних проблем і парадоксів молоді України.

Розрахований на всіх, хто цікавиться філософією, філософським осмисленням буття та людського життя.

УДК 101 (051)
ББК 87.2я52

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Філософ-і-Я

**НАУКОВІ РОЗВІДКИ СТУДЕНТІВ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА**

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 4

Комп'ютерно-інформаційна лабораторія історичного факультету
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,
32301, м. Кам'янець-Подільський, вул. Татарська, 14

Зміст

Розділ 1. Теоретико - праксеологічні основи філософії	4
Базів Вікторія Проблеми сенсу життя у філософії.....	4
Голуб Ольга Висвітлення інклюзивної тематики в українських ЗМІ.....	13
Золочевська Софія Світоглядні засади Біт-генерації.....	19
Кіндрачук Надія Політика в епоху постмодернізму.....	22
Коваленко Марія Вплив на час нашого сприйняття.....	26
Ковальчук Марина Комунікативна дія і дискурс – основні поняття комунікативного вчення Ю.Габермаса.....	32
Олісійчук Леся Особливості розгляду проблеми культури в ОН-Лайн і друкованих версіях видань "День" і "Дзеркало тижня. Україна"	37
Саричева Вікторія Специфіка використання засобів візуалізації в журналі "Країна"	44
Хижа Ірина Порівняльний аналіз теорії морального розвитку Л.Кольберга та теорії моралі І.Канта.....	68
Шульга Анастасія Діти покоління "Z": особливості і навчання.....	55
Янішен Олександр Співвідношення політики і моралі у науковому доробку Н.Макіавеллі.....	53
Розділ 2. Любомудріє (Есе)	63
Ковальчук Марина Бути чи не бути ? (блогер як феномен ХХІ століття)	63
Петрук Владислав Роль ідеології в сучасному світі.....	65
Хижа Ірина Художньо-публіцистичні жанри: «нове» життя «старих» форм. Мода рухається по колу?.....	68
Шерстюченко Вікторія «Хто не любить самоти, той не любить свободи, бо лише наодинці можна бути вільним».....	71
Школова Тетяна Кризовий стан сучасної системи освіти.....	73
Шолк Олександр Роль людини в історії.....	75
Шупарська Катерина Основні суперечності класичної освітньої парадигми в умовах сучасності.....	80

Розділ 1. Теоретико - праксеологічні основи філософії

Базів Вікторія,
студентка Fr1-B17 групи
факультету фізичної культури
Науковий керівник:
к. філософ. н., доц. Сулятицька Т.В.

УДК 124.2:128

ПРОБЛЕМИ СЕНСУ ЖИТТЯ У ФІЛОСОФІЇ

Питання про сенс життя, будучи глибинною основою людської мотивації, найтіснішим образом пов'язане з розумінням специфіки людського існування, його природою й сутністю. У переломні епохи, сполучені із глибинними світоглядними кризами, ця проблема сьогодні стає особливо гостро. Зміни, що відбуваються в суспільстві, створюють якісно нову соціально-духовну атмосферу, її вирізняють відома суперечливість і боротьба поглядів, активні моральні пошуки, плюралізм думок, усвідомлення людиною змісту власного життя, активного пошуку свого місця й ролі в умовах мінливої дійсності.

Ключові слова: сенс життя, людина, вибір, цінності, мета.

Однією з характерних рис сучасної техногенної цивілізації є невідповідність рівнів науково-технічного та духовно-морального розвитку. З одного боку, ми спостерігаємо міцний науково-технічний прогрес, з другого – моральну кризу, відчуження та дегуманізацію суспільних стосунків. Змінюються (перебільшуються, посилюються) ціннісні настанови. Все частіше основою ставлення до іншої людини, суспільства, природи, світу в цілому стає споживчий принцип. Любов, добро, краса, гармонія, істина вважаються застарілими цінностями. Їм на зміну приходять матеріальна користь, престиж, розкіш, влада.

Сьогодні, як і на ранніх етапах розвитку, людський рід веде війни, потерпає від нестатків, злиднів, голоду. Сучасне суспільство все частіше вдається до насильства, розв'язує проблеми з позиції сили. Воно переповнене заздрістю, озлобленістю, агресією. Жага влади та матеріального добробуту, вибір на користь кар'єри, відмова від традиційних сімейних цінностей спричиняє кризу інституту шлюбу та сім'ї.

Проблема людини, її природи, сутності, призначення стає центральною для західних психологів З.Фрейда (головні положення психоаналізу, проблема сублимації), О.Вейнінгера (гендерне питання, сутнісна характеристика чоловічої та жіночої основ), А.Х.Маслоу (теорія потреб, людина – особистість, самоактуалізація), В.Франкла (проблема цінностей і сенсу життя), Е.Фромма (характерологія, модальності вибору, проблема цінностей і призначення людини), К.-Г.Юнга (типологія характерів, архетипи, Аніма та Анімус).

Комплекс моральних проблем, базових для розуміння сенсу життя, “філософія серця” – кордоцентризм є характерними для українських філософів Г.С.Сковороди та П.Д.Юркевича.

Особистість знаходиться в центрі уваги таких сучасних дослідників: Г.Д.Гачева, Ю.М.Давидова, В.В.Єрофєєва, Н.В.Любомирової, А.А.Мілтса, Ю.Б.Рюрікова, С.Г.Семьонової, О.П.Скрипніка.

У сучасну епоху проблема сенсу життя набуває особливої гостроти. В умовах, коли відбувається глобальна переоцінка усіх цінностей та зміна традицій, дедалі більш виразніше виявляється хиткість, нестійкість людського буття, втрата, відсутність сенсу народжує у людини стан екзистенційного вакууму та призводить до важких наслідків, аж до психічного розладу та самогубства. Людину дедалі більш поглинає потік масової культури, масового споживання, масових стандартів. І щоб не захлинутися в ньому, не втратити ідентичності, людина потребує вироблення певної життєвої позиції, яка б ґрунтувалася на особистих уявленнях про сенс життя. Хоча сенс життя окремої людини є унікальний та неповторний, кожний власноруч вирішує питання про сенс життя, але й тут виявляється певна «єдність всупереч багатоманітності», якісь загальні основи, передумови ставлення та вирішення питання. Адже від того, що життя переживається людиною суб'єктивно, все ж життя не втрачає власних об'єктивних характеристик. Слід розрізняти й питання про те, «що робити?», тобто про конкретну мету дій певного періоду життя та питання про те, «навіщо робити?», тобто про сенс життя, про те, яку мету, цінності зробити вихідними, життєво визначальними. Адже людина може чинити досить цілеспрямовано, діяти відповідно до визначеної мети, але в цілому її життя буде безглуздом, якщо ця мета ніяк не співвідноситься між собою, не має загальної основи, тобто не просвітлені уявленням про сенс життя.

Людина є соціоприродною істотою, єдністю біологічного (природного) та духовного начал. Духовне та природне, як її суттєві якості, існують і виявляють себе в тісному взаємозв'язку. Людина укорінена в життя не тільки інстинктом, а й духом, поєднує в собі природу і культуру, тіло і дух.

Людина живе свідомо, мотивує свої вчинки (не лише пропускає через свідомість, але й певним чином виправдовує). Завдяки свідомості вона організовує своє життя в часі (співвідносить сучасне з минулим і майбутнім), в просторі (бере до уваги співвідношення «ближче — далі»), враховує у своїй діяльності причинні зв'язки тощо. Свідомість потрібна їй не тільки для організації та підтримання природного існування. Вона духовно укорінює людину в життя. Через релігію, мистецтво, філософію людина духовно входить у життя, живе зі смыслом, вносить у життя певний сенс, формує та сповідує певну духовну настанову щодо життя.

Втрата сенсу життя, духовних орієнтирів є глибокою трагедією людського буття. Опитування людей, врятованих від самогубства, свідчать, що більшість із них ішла на це, вважаючи, що життя втратило сенс, зневірившись в ідеалах, інших людях, у собі. Однак відомо, що в найнестерпніших умовах виживали, сягали висот у мистецтві, науці, спорті духовно не зломлені люди. Тому духовний вимір людини є таким само суттєвим, як і біологічний, природний.

Сенс життя завжди повинен бути більшим за мету. Інакше людина при досягненні проміжної мети опиниться в ситуації втрати сенсу життя, що завжди переживається як життєва драма. Може бути й інший наслідок ототожнення мети і сенсу – фанатизм, фанатичне служіння якійсь меті як абсолютній. Отже, перша

передумова правильного вирішення питання про сенс життя – розуміння того, що мета і сенс життя не співпадають, що повинна існувати ієрархія мети та цінностей, що ґрунтується на уявленні про сенс життя. Але яку опору можна знайти при вирішенні питання про сенс життя, які цінності мають смисложиттєве значення? Тут знову може допомогти звернення до історії філософської думки, що акумулює духовний досвід людства [3, с. 98-99].

Центральна ідея, що спрямовує всі пошуки сенсу життя в історії філософії, – це розуміння того, що задоволення лише віртуальних потреб не може надати осмислення людського буття. Ще Сократ зазначав, що людина живе не для того, щоб їсти, пити, одягатися, а навпаки – вона їсть, п'є тощо для того, щоб жити. У буддизмі ця ідея висловлена з особливою силою. Тут є навіть протиставлення життя та справжнього буття. Життя є страждання, яке народжується пристрастями, потягом до чуттєвих насолод. Тільки відмовившись від них, можна досягти повного спокою (нірвани) та злиття з абсолютним, цим ряд страждань розірветься, зруйнується, а буття набуде справжності та сенсу.

У внутрішньому світі людини філософи шукали джерела осмисленості життя, і філософи-стоїки вважали справжнім призначенням людини – творити добро заради добра. Ця ж ідея виявляється практично в усіх гуманістично спрямованих філософів. Навіть у межах тієї традиції, фундаторами якої виступили Демокрит та Епікур, справжній сенс життя вбачався у прагненні до задоволення, робились принципові уточнення, що задоволення повинно стати помірнішим, розумним, переважно духовним. У християнській традиції, яка знайшла розвиток у Григорія Сковороди, Людвіга Фейербаха, Еріха Фромма та ін., сенс життя вбачався в любові, сердечному почутті, яке має універсальний характер, у любовному ставленні до світу. Розкриваючи смисложиттєву значущість любові, Семен Франк підкреслював, що любов – це не холодна та пуста жадоба насолоди, але й не рабське служіння, знищення себе заради іншого. Любов – таке подолання людського корисного особистого життя, яке саме й дарує блаженну повноту справжнього життя і тим осмислює його. Благо любові є благом життя через подолання суперечності між моїм та чужим, суб'єктивним та об'єктивним.

Ще один лейтмотив вирішення питання про сенс життя, який утвердився в епоху Просвітництва і аж до ХХ ст. став визначальним, – це ідея реалізації сенсу життя шляхом служіння загальному благу, внесення особистого вкладу в історію, культуру, прогрес суспільства. Але цю ідею не слід розуміти як заклик розчинити себе в загальному блазі. Швидше її можна розглядати як вказівку на необхідність знайти ту міру особистого та загального, що дозволила б подолати дві крайні життєві настанови: самозаперечення особи перед історичними формами життя, які прийняті як зовнішній авторитет, та самоутвердження її всупереч усіх історичних форм та авторитетів. Цю ідею розвивало багато філософів, які належали навіть до протилежних напрямків (наприклад, матеріаліст Карл Маркс та релігійний філософ Володимир Соловйов). Глибоко розкрив зміст настанови Семен Франк, який підкреслював, що служіння навіть абсолютному початку, в якому людина сама не бере участі і яке не прикрашає і не зігріває її власного життя, не може надати сенсу останньому. Але й одне лише благо в суб'єктивному сенсі – суб'єктивна насолода, радість, щастя – також не дарує сенсу, тому що

навіть найбільш щасливе життя, отруєне мукою питання «навіщо?», і не має сенсу в самому собі. Люди прагнуть до того, що можна назвати задоволенням, поповненням людської душевної порожнечі та нудьги, саме до осмисленого, об'єктивно повного самодостатньо цінного життя. Вище благо не може бути нічим іншим, ніж самим життям, але не життям як безглуздим процесом та одвічним прагненням до чогось іншого, а життям як самоусвідомленої та самоствердженої повноти задоволення в собі. Отже, ідея загального блага трансформувалася в принцип самоцінності та самоцільності життя як основи вирішення питання про її сенс [4, с. 107-108].

У різних філософських напрямках принцип самоцінності життя має різне смислове навантаження. Імануїл Кант, Федір Достоєвський та інші підкреслювали моральний аспект. Володимир Соловйов зазначав, що «ніяка людина ні за яких умов і ні на якій основі не може розглядатися як лише засіб для будь-якої сторонньої мети, не може бути лише засобом чи знаряддям для блага іншої особи, чи блага класу, ні нарешті для так званого загального блага, тобто блага більшості інших людей» [8]. Ця ідея стала фундаментальним принципом сучасного гуманізму. Але принцип самоцінності життя повинен бути доповнений принципом його самоцільності. Тому що емпіричне життя, як писав Семен Франк, з його короткочасністю та відривчастістю, неминучими тяготами та нуждами, з властивим йому прагненням до чогось, що є поза його межами, зрозуміло, не є самоціллю і не може нею бути; навпаки, перша умова осмисленості полягає саме в тому, щоб зупинити безглузду гонитву за самим життям, безглузду розтрату його для нього самого, а віддати його служінню чомусь вищому, що має виправдання в самому собі. Але це вище, у свою чергу, повинно бути життям, у яке ввійде та яким повністю просякнута наше життя. Життя у благі, чи блага життя, чи благо як життя – ось мета прагнень людини. Франк розвиває властиву для ідеалізму та релігійної філософії ідею про необхідність Абсолютного Блага для обґрунтування осмисленості життя. У марксизмі, де зберігається гуманістичний зміст положення про самоцінність та самоцільність життя, підкреслюється його онтологічний потенціал для доказу положення про те, що життя не має мети поза власними межами і є самоцілним (утворює єдність життя особистого, суспільного, природного, тобто є цільним життям універсуму), не потребує ніяких надприродних абсолютних підстав, тобто для виявлення сенсу життя не обов'язково звертатися до Бога, Абсолютного Духу, Абсолютного Блага тощо. Вже наслідок того, що життя – це природно-історичний факт, воно є самоціллю само по собі і тим самим має сенс. Не заперечуємо світоглядницького права обох позицій на існування, але зазначимо, що кінцеві основи осмисленості життя у них залишаються не обґрунтованими. Адже буття Бога можна лише постулювати, рівно як і його відсутність, на це вказував ще Імануїл Кант. У кращому разі можна доводити існування Абсолюту (Блага, Добра, Розуму тощо), виходячи з їх необхідності (інакше життя буде безглуздим, мораль – аморальною), але в іншому разі логічний ланцюг перетвориться на логічне коло, коли існування одного виводиться з існування іншого, та навпаки. Отже, розуміння кінцевих підстав осмисленості життя – це питання віри. Але як би не вирішувалось це питання, повинно зберігатися

визнання самоцінності та самоцільності життя в руслі поступання у такій єдності особливого та загального, всезагального [8, с. 113-114].

Сенс життя завжди можна знайти, але його швидше варто виявити, аніж вигадати, довільно сконструювати. Сенс життя кожної людини унікальний та неповторний, як і її життя. Людина завжди вільна в тому, щоб знайти та реалізувати сенс життя. Але свободу не можна ототожнювати із свавіллям її варто сприймати з точки зору відповідальності. Людина відповідає за правильно знайдений та реалізований сенс життя, життєві ситуації, проте слід не тільки знайти сенс, але й реалізувати його. Тому людина обирає не сенс, а покликання, в якому життя набуває сенсу. У знаходженні та реалізації сенсу життя людині може допомогти самопізнання, виявлення власного призначення, а також її совість, що узгоджує універсальні смисло-життєві цінності з конкретними життєвими ситуаціями [7, с. 96].

Згідно з В. Г. Немировським, можна виділити принаймні дев'ять основних концепцій сенсу життя. У залежності від об'єктивного значення цих концепцій, їх можна поділити на кілька груп (сюди не входить група, що об'єднує соціально патологічні способи задоволення потреби в сенсі життя — алкоголізм, наркоманію, сексуальну розбещеність, злочинну поведінку і т. п.). До першої групи належать концепції, безпосередньо орієнтовані на прогресивний розвиток суспільства. Найвищим сенсом життя є творчо-альтруїстичний, зміст якого становить безкорисливе піклування про загальне благо. Альтруїсти готові поступитися в ім'я блага суспільства та інших людей власними інтересами. Альтруїзм — риса колективної поведінки в повсякденному житті, але у виняткових випадках підноситься до самопожертви.

Престижна концепція сенсу життя узагальнює практику різних способів підвищення свого соціального статусу, своєї значущості в очах оточення: від професійної кар'єри до гонитви за багатством. Із престижною тісно пов'язана лідерська концепція сенсу життя, породжена прагненням влади над людьми в будь-яких формах. Атрибути влади (популярність і слава) розглядаються як запорука безсмертя в пам'яті людей.

Один з багатьох варіантів, який можна розглянути, — сенс життя в досягненні істини. Істина є неосяжною, але шлях її пізнання є розвиток людської особистості, сходження по нескінченних сходинках вгору. Навіщо йти, якщо це не матиме завершення? Сенс не в результаті, не в кінцевій меті, а в самому процесі пізнання глибокого і неосяжного. Якщо нам відкриється хоча б мізерна часточка чогось безмежно великого, це вже буде сенсом нашого існування, не порожнього і безсутнісного, а сповненого розумінням того, що на шляху пізнання істини ми розвиваємося, розвиток є рухом, а рух є безпосереднім проявом життя.

Поряд з елементарними потребами, задоволення яких забезпечує саме фізичне існування людини (їжа, одяг, житло і т. п.), важливе місце в її житті займають духовні потреби, притаманні людині як родовій істоті, потреби, що сформувалися в процесі соціогенезу. Сюди слід віднести передусім потреби людини в любові та спілкуванні, які, в свою чергу, пов'язані з потребами співчутливості, розуміння, захисту честі, поваги.

В указаних духовних потребах виділяються вищі соціальні потреби, що формуються на основі взаємозв'язку людини та природи. Будучи пов'язаними з

емоціями та почуттями індивіда, потреби зазнають впливу сфери неусвідомлених спонукань, нерідко набуваючи при цьому в різній мірі вираженого релігійного й навіть міфологічного забарвлення. Відображаючи різні етапи становлення та розвитку особистості, вищі соціальні потреби знімають суперечності, властиві відношенню «особистість — суспільство», суперечності соціального середовища. На формування цих потреб справляє також вплив усвідомлення людиною свого біологічного існування, інтерес до проблеми соціального безсмертя.

Невідворотні колізії суспільного життя постійно ставлять перед людиною так звані «вічні», або «роковані» питання: що вона є, для чого вона живе, як їй жити, чи варто жити взагалі, що є щастя людське, які шляхи його досягнення? Відповіді на ці та подібні запитання викликали гострі суперечки впродовж усієї історії суспільства й свідчили про прагнення кожного покоління людей проникнути в сенс свого існування. Як справедливо зауважує один із теоретиків психології В. Франкл, є «специфічно людським проявом не тільки ставити запитання про сенс життя, а й ставити під питання існування цього сенсу».

На ранніх ступенях людської культури звернення до проблеми сенсу життя знайшло відображення в літературній пам'ятці «Про сенс життя» (давньовавілонському діалозі пана і раба). Однією з причин, що спонукали до пошуку сенсу життя, була невдоволеність людей існуючою дійсністю. Суперечливість соціального середовища живила філософсько-поетичну свідомість аргументами як «за», так і «проти» осмисленості земного буття, приводила нерідко до заперечення його смислу. Раб вважає, що намір господаря жити благодіянням позбавлений смислу.

Особливо гостро потребу в розв'язанні проблеми сенсу життя суспільство відчуває в перехідну епоху. Зміни, що відбуваються в ньому на рівні економічного базису (перехід до нового способу виробництва), й переміни в надбудові пов'язані зі зламом стереотипів життєвих цінностей, відмовою від усталених, освячених традицією форм поведінки. Рухомі, такі, що постійно розвиваються, потреби перетворюють як сферу моральної мотивації, так і систему вчинків, що викликає невдоволеність тими відповідями, котрі давалися на «вічні» запитання попередніми поколіннями. Водночас, навіть віджилі ціннісні орієнтації, як правило, продовжують мати своїх прибічників, створюють певне напруження в соціально-духовній атмосфері суспільства.

На мою думку, у нашій країні це напруження загострюється ще не зжитим до кінця розривом ідеологізованих схем морального виховання з практикою. Довго суспільствознавці виходили з уявлення про людину як істоту раціональну, яка спирається у своїх діях на науково-матеріалістичний світогляд, гармонійно узгоджений із суспільством. Практика ж чимдалі менше піддавалася дешифруванню і поясненню особливо із зростанням пияцтва, токсикоманії та наркоманії, проституції та організованої злочинності, спадом продуктивності праці й застоєм в економіці, зубожінням культури й активізацією релігійних пошуків. Найболючіше ці сторони соціального середовища зачепляють молодь, про що свідчать падіння в її очах престижу робітничих та інженерних професій, переорієнтації підрастаючого покоління на сферу обслуговування [11, с. 146-147].

Звісно, не лише складності соціального буття викликають у людини інтерес до проблем сенсу життя. Цей інтерес неминуче формується в процесі «олюднення» людини, прилучення її до культури суспільства, навчання, засвоєння нею накопиченого попередниками досвіду, зрештою спілкування. Як відомо, процес соціогенезу починається засвоєнням готових взірців поведінки. Задоволення ще незрілих вищих соціальних потреб відбувається у формі наслідування. При цьому практично відсутня критична оцінка їх, і лише в роки духовного дозрівання, в підлітковому віці, проблема сенсу життя вперше може оволодіти людиною.

Що ж до початкової стадії соціогенезу, то тут відтворення засвоєних взірців поведінки передбачає однозначність людського існування в різних життєвих ситуаціях. Картина світобудови, взята зі світу дорослих, непохитна й не піддається сумніву. Разом із тим перші ж спроби осягнення таїн людського буття, такі характерні для юності, пошуки свого ідеалу в житті приводять до відкриття неоднозначності людського існування, що нерідко стає причиною глибокого конфлікту між особистістю, що саме формується, й тим соціальним середовищем, до якого вона належить.

Актуалізація проблеми сенсу життя характерна не тільки для підлітків, а й для людей зрілого віку. Здебільшого це пов'язане зі зламом світоглядних стереотипів серйозними моральними потрясіннями.

Зауважу, що пошуки сенсу життя можуть усвідомлюватися різною мірою й, отже, мати в результаті раціонально сформульований сенс життя або ж його емоційні форми. Інакше кажучи, спектр форм сенсу життя може коливатися від чітко викладених життєвих принципів і програм до ледве відчутних змін у настрої. Історична моральна свідомість віддавна була зорієнтована на пошук універсального вирішення проблеми сенсу життя. При цьому не бралися до уваги ні особливості переживаної епохи, ні своєрідність етносів, нарешті ні соціальне становище людей, ні характер їхніх відносин. Антиісторизм із необхідністю вів до умоглядності теоретичних побудов, краху практичних заходів, що на них спиралися. Однак і крізь такий негативний досвід проступає загальнолюдський характер цієї найвищої соціальної потреби [1, с. 128-129].

Дотримання доброчесності, освітлене розумом людським, і є, за Сократом, сенс життя. Це твердження не втрачає свого значення і в наш час, оскільки сенс життя не зводиться до задоволення елементарних потреб. Більш чи менш усвідомлено людина ставить перед собою вищу мету — добро. І для розуміння природи людини важливіше вичленити те, що в ній формується під впливом культури, наприклад, моральні погляди та уявлення. Це трактування сенсу життя історично збіглося із завершенням процесу становлення індивіда як особистості в умовах рабовласницької формації.

Повнота буття людини не вичерпується змістом особистісної сфери. Так, людський сенс життя завжди є результатом індивідуального прагнення, індивідуальним сенсом. Як зауважує В. Франкл, «сенс не можна дати, його треба знайти». І це мусить зробити кожна людина самотійно.

Сенс життя не узгоджується з егоїзмом, чужий індивідуалізові. Забуття зобов'язань щодо світу, інших людей рано чи пізно призводить людину до втрати сенсу життя, моральної кризи. Знайти істинний сенс життя допомагають зв'язки

людини із зовнішнім світом, багатство й різноманітність суспільних відносин, у які людина втягується разом з іншими людьми.

Сенс життя набувається та усвідомлюється як його наявність у вільному розгортанні здібностей особи довкола особистісно визначеної постаті. Причому сповнити життя сенсом не може щось другорядне, несуттєве, обмежене і буденне. У кращому випадку воно здатне на певний час зосередити на собі увагу. Але, раніше чи пізніше, особа неминуче доходить усвідомлення обмеженості та ілюзорності цінностей, що колись вабили її. Коли мова йде про смисло-життєві цінності, то треба наголосити, що це цінності, здатні організувати духовну енергетику людини в гармонійне ціле з тим, щоб опредметнитися в суттєвому: в науковому пошуку, у предметно-естетичному формуванні середовища, у творчих моральнісних стосунках тощо. Це знайденість себе в справі, до якої людина призначена природою, знайденість себе в коханні і в сім'ї, у справжній ширій дружбі, у повазі з боку інших тощо.

Духовна потреба самоутвердження стимулюється творчою природою людини. Це вона вимагає органічно влитися в буття людства за життя, створюючи атмосферу людяності, а після смерті залишатися в ньому в образі своїх умінь, здібностей, талантів тощо. Духовне самоутвердження завжди потребує зусиль розуму, глибини почуттів і, звичайно ж, волі, сили характеру, фізичних зусиль. Лише в такий спосіб – шляхом опредметнення себе в діяльності, в моральних стосунках – людина здобуває відчуття справжності буття. Людське існування вимірюється правами, що й визначають відлік часу. Цей закон дійсний як для людства загалом, так і для кожної особистості [5, с. 65-66].

Висновок. Таким чином, сенс життя можна визначати як індивідуальну реалізацію універсального зв'язку. Звичайно, подібне визначення буде слухним тільки за умови пріоритетного визнання суспільством самоцінності особистості, розуміння незводимості ролі особистості до засобу у відношенні «особистість — суспільство». Віднайдення сенсу життя невіддільне від вільного цілепокладання індивіда, необхідною умовою якого є свобода як форма людського існування.

Сенс життя може бути розглянутий і як головна життєва мета, досягнення якої передбачає формування завдання на тривалий період. Як уже наголошувалося, завдання це усвідомлюється людьми по-різному. Природно, завдання, що виростає з потреб особистого життя, включає в себе компоненти, котрі відображують особливості відношення «особистість — суспільство». До сфери реальності, яка впливає на особисте життя, слід віднести передусім життя класу, народу, суспільства.

Кожен осмислює своє життя і життя тих, хто його оточує, передусім виходячи зі свого світогляду, становища в суспільстві. Особливої ваги при цьому набуває міра духовного та морального розвитку індивіда. Обрана більш чи менш свідомо мета життя (знайдений сенс життя) набуває нормативного характеру, стає керівництвом до дії. Багатий спектр уявлень про сенс життя, що простежується в історії філософської й етичної думки, показує залежність змісту цього поняття від соціального становища індивідів, соціальних груп, класів, від їхніх потреб та інтересів, сподівань та устремлінь.

Список використаних джерел

1. Афанасенко В. Філософія: Підруч. для вищої школи / Василь Григорович Кремень (заг.ред.), Микола Іванович Горлач (заг.ред.). — 3.вид., перероб. та доп. — Х. : Прапор, 2004. — 735с.
2. Білодід Ю. Філософія : Український світоглядний акцент: Навчальний посібник / Юрій Білодід,. — К.: Кондор, 2006. — 355 с.
3. Бичко І. Філософія: Підручник для студ. вищих закладів освіти. — 2. вид., стер. — К. : Либідь, 2002. — 408с.
4. Бойченко І. Філософія історії: Підручник для студ. вищ. навч. закладів. — К. : Знання, 2000. — 724с.
5. Буслинський В. Філософія: Навч. посібник для студ. і аспірантів вищ. навч. закладів / Київський славістичний ун-т / Володимир Андрійович Буслинський (ред.). — К., 2002. — 315с.
6. Воронкова В. Філософія : Навчальний посібник/ Валентина Воронкова,; М-во освіти і науки України. — Київ: ВД "Професіонал, 2004. — 460 с.
7. Губерський Л. Філософія: Навч. посібник для студ. і аспірантів вищих навч. закл. / І.Ф. Надольний (ред.). — 5. вид., стер. — К. : Вікар, 2005. — 516с.
8. Ільїн В.Філософія : Підручник. В 2-х ч. / Володимир Васильович Ільїн. — К. : Альтерпрес. — 2002. — Ч.1 : Історія розвитку філософської думки / Авт. передм. А.А. Мазаракі. — 2002. — 463 с.
9. Кирильчук В.Т. Філософія : Навчально-метод. посібник / В.Т.Кирильчук, О.О.Решетов, З.В.Стежко; М-во освіти і науки України; КДТУ. — Кіровоград: КДТУ, 2000. — 110 с.
10. Кремень В. Філософія : Мислителі. Ідеї. Концепції : Підручник. — К. : Книга, 2005. — 525с.
11. Петрушенко В. Філософія : Навчальний посібник для вузів / Віктор Петрушенко,. — 4-те вид., перероб. і доп. — Львів: Новий Світ — 2000, 2006. — 503 с.
12. Соловйов В.С. Виправдання добра. Моральна філософія. Твори в 2-х т. / В.С.Соловйов. — М.: Думка; 1988. — Т.1. — 892 с.
13. Сморгж Л. Філософія : Навчальний посібник / Леонід Сморгж,. — К.: Кондор, 2004. — 414 с.

Summary

Problems of the meaning of life in philosophy.

The question of the meaning of life, being a deep foundation of human motivation, which is closely associated with the specific understanding of human existence, its nature and essence. In the crucial period, coupled with deep philosophical crises of any transitional period, this problem is particularly acute today. The ongoing changes in society created a qualitatively new social and spiritual atmosphere of the famous mark and the contradictory views of the struggle, the active search for ethical, pluralism of opinions, man's awareness of the meaning of his own life, an active search for its place and role in a changing reality.

Key words: meaning of life, man, choice, values, goal.

Голуб Ольга,
студентка Zh1-M18 групи
факультету української філології та журналістики
Науковий керівник:
к. філософ. н., доц. Сулятицька Т.В.

УДК 373-056.2/.3:070(477)

ВИСВІТЛЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ТЕМАТИКИ В УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ

У статті аналізуються різні погляди на визначення поняття стосовно осіб з обмеженими фізичними можливостями. Розглянено еволюцію дефініцій «інвалід» та «інвалідність» у науковій літературі. А також висвітлення осіб з обмеженими фізичними можливостями в українських ЗМІ.

Ключові слова: інвалід, люди з обмеженими фізичними можливостями, інвалідність, журналісти, ЗМІ, обмеження, бар'єр, суспільство.

Історично для України так склалося, що інвалідів ще з часів Радянського Союзу ховали або не хотіли про них говорити. Соромилися, боялися, прагнули забути. Чому і як це відбувалося? Довгий час в СРСР інвалідів виселяли на периферію життя, фактично замикаючи в спеціальних установах або змушуючи безвилазно сидіти у своїх квартирах через відсутність адаптаційного середовища для них. Тобто життя людей з обмеженими можливостями направлялося в те русло, яке було зручніше для держави. Держави, в якій ставлення до будь-якої людині було утилітарним, а економіка – економічною.

Нині ситуація в країні змінилася кардинально. Тепер інваліди – це об'єкт всенародного жалю, це так званий тренд для піару чиновників, засобів масової інформації, бізнесменів, волонтерів та благодійних установ. Сучасні українські ЗМІ яскраво підтверджують цей факт, часто висвітлюючи інвалідів у співчутливому світлі. Телеканали у своїх сюжетах показують, що до людей з обмеженими можливостями ставляться як до об'єктів опіки, оскільки вважається, що вони самі не можуть про себе подбати, вони не компетентні, можливо навіть небезпечні, не здатні за себе відповідати, працювати.

Останніми роками в Україні для інвалідів вибудовується спеціальна інфраструктура – спеціальні установи: «свої» інтернати, «свої» особливі центри, «свої» школи, «свої» служби зайнятості та «свої» виробництва. Інвалідність вимірюється здатністю або нездатністю до праці, тобто тут знову з'являється прагматичний підхід, обумовлений економічною вигодою держави [7].

Актуальність теми дослідження полягає в необхідності виявлення того, як описуються реалії інклюзивної тематики вітчизняними телеканалами. Адже роль ЗМІ полягає в регуляції та коригуванні стосунків між громадянами та державними інститутами, а відтак журналісти не повинні висвітлювати певних осіб чи певні події, якими живе суспільство у суб'єктивному світлі. Для успішної реалізації цієї мети ЗМІ повинні бути обізнаними у інклюзивній тематиці, а головне – вільними і незалежними від владних структур.

Медичний підхід до людей з інвалідністю неминуче призводить до того, що вони ізолюються від суспільства. Якщо їх і реабілітують, то тільки для того, щоб дати можливість працювати серед таких же, як і вони. Тобто зустрічі людини з особливостями і звичайної людини в реальності не відбувається. Зате відбувається у телесюжетах, де журналісти замість об'єктивного намагаються прибіднити людину і вкотре нагадати їй, що вона не така, як всі, і потребує допомоги [13].

Те, що ми маємо зараз у вигляді дитячих будинків-інтернатів для дітей-інвалідів або психоневрологічних інтернатів для дорослих, – пряма спадщина медичного підходу.

Все може бути не так, якщо в державі дотримуються соціального підходу до інвалідів. Вони стають суб'єктами життя, а суспільство починає саме пристосовуватися до їх особливостей і пристосовувати під них навколишнє середовище. У такому середовищі інваліди не стають засобом так званого «хайпу» для журналістів, на якому, наприклад, телеканали забезпечують собі високі рейтинги.

Мета статті – визначити особливості висвітлення інклюзивної тематики в матеріалах українських ЗМІ, зокрема популярних телеканалів, а також виявити, як правильно називати людей з інвалідністю у ЗМІ і як подавати про них інформацію.

Загалом так і треба називати – люди з інвалідністю, чи особи з інвалідністю. Також можна, залежно від виду інвалідності, казати: «люди з ураженням опорно-рухового апарату», «з порушеннями зору чи слуху». Журналісти часто нарікають на відсутність синонімів. Але постійно повторювати «люди з інвалідністю» не варто, достатньо кілька разів у матеріалі згадати цей термін, а далі можна казати «такі люди» або, якщо йдеться про конкретну людину, – використовувати ім'я та прізвище, фото і так далі [15].

Не дивно, чому вигадали терміни «люди з особливими потребами», «люди з обмеженими можливостями». Тому, що раніше в обігу було слово «інвалід» і його хотіли замінити більш толерантним терміном. І якраз тоді на перше місце поставили людину, а вже далі її характеристику. На той період це було нормально, бо звучало краще, ніж «інваліди». Навіть коли кажуть «люди з обмеженими фізичними можливостями» – це звучить дивно, бо кожна людина все одно має фізичну обмеженість, вона, наприклад, не може 500 кілограмів підняти однією рукою. Те ж стосується «особливих людей». Усі люди по-своєму особливі, називати людей такими лише тому, що в них є інвалідність, не дуже коректно. Звісно, коли людина зробила щось справді визначне чи має, скажімо, високий рівень інтелекту, тоді це зрозуміло. Для когось кохана дівчина – це особлива людина. І, звісно, варто говорити без ось цих «страждаючий на ДЦП», «прикутий до візка/ліжка» і таке інше. Люди живуть, а не страждають. Ніхто нікого не приковував ні до чого. Ці порівняння викликають жаль до таких людей, який їм не потрібен.

У нашій країні якість життя інвалідів, як правило, нижче решти населення, що обумовлено наступним:

- недостатністю в нашому суспільстві гуманізму і милосердя у ставленні до людей з особливими потребами;

- нерозвиненістю і непристосованістю соціальної інфраструктури міст і сільських населених пунктів з урахуванням задоволення основних потреб інвалідів;

- низьким рівнем матеріального забезпечення і соціального обслуговування, їх недостатньою гнучкістю;

- низькою якістю чи відсутністю технічних засобів і пристосувань, необхідних для обслуговування, пересування і праці інвалідів;

- наявністю значних труднощів в отриманні якісної професійної, особливо вищої освіти, у задоволенні духовних потреб [2].

Інвалід (від лат. *invalidus* – безсилий, хворий). Відповідно до Декларації про права інвалідів (ООН, 1975 р.), інвалід – це будь-яка особа, що не може самостійно забезпечити повністю або частково потреби нормальної особистісного та (або) соціального життя в силу недоліку, будь то вродженого чи ні, його (або її) фізичних або розумових можливостей. На нашу думку, поняття «інвалід» необхідно відносити не стільки до суб'єкта життєдіяльності, скільки розглядати його як соціальне явище, а саме результат взаємодії психофізичних обмежень та бар'єрів соціального характеру [1].

Згідно статті 2 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», інвалідом є особа зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, наслідком травм або з уродженими дефектами, що приводить до обмеження життєдіяльності, до необхідності в соціальній допомозі та захисті [10].

На думку О. І.Холостової та Н. В. Дроздової [16, 3], інвалідність – це специфічна ситуація розвитку й стану особистості, що супроводжується обмеженнями життєдіяльності в найрізноманітніших її сферах.

У Рекомендаціях 1185 до реабілітаційних програм 44-й сесії Парламентської Асамблеї Ради Європи від 05 травня 1992 р. інвалідність визначається як обмеження в можливостях, обумовлені фізичними, психологічними, сенсорними, соціальними, культурними, законодавчими й іншими бар'єрами, які не дозволяють людині, що має інвалідність, бути інтегрованим у суспільство й брати участь у житті родини або суспільства на таких же підставах, як і інші члени суспільства.

Детальніше зупинимося на бар'єрах, які ставить перед людиною інвалідність, виділені О. І.Холостовою [16]. У першу чергу, можна говорити про фізичне обмеження, або ізоляції інваліда, – це обумовлено або фізичними, або сенсорними, або інтелектуально-психічними недоліками, які заважають йому самостійно пересуватися й (або) орієнтуватися в просторі. З іншого боку, фактори зовнішнього середовища можуть збільшити або, навпаки, компенсувати вплив цих індивідних недоліків. У цьому аспекті прийнято говорити не тільки про безбар'єрне середовище для інваліда, але також про дружнє або недружнє середовище. Це обмеження спричиняє багато наслідків, що ускладнюють положення інваліда, і вимагає вживання спеціальних заходів, що усувають просторову, транспортну, побутову ізоляцію інваліда, емоційну депривацію й забезпечують можливість трудової адаптації [14].

Другий бар'єр – це трудова сегрегація, або ізоляція інваліда: через свою патологію індивід з обмеженими можливостями має вкрай вузький доступ до

робочих місць або не має його зовсім. У ряді випадків інвалід абсолютно не здатний до трудової діяльності, навіть найпростішої. Однак у інших ситуаціях інвалідам надаються (або виявляються доступні) робочі місця, які вимагають низької кваліфікації, що передбачають монотонну, стереотипну працю та невисоку заробітну плату. Таке положення обумовлене не тільки (або не стільки) обмеженістю їх індивідуальних фізичних або інтелектуальних ресурсів, скільки нерозвиненим характером ринку праці для осіб з особливими потребами. В умовах «дикої» ринкової економіки адаптація робочих місць для таких індивідів розглядається роботодавцями як невігідна й небажана [4].

Третім бар'єром у житті інвалідів виступає малозабезпеченість, що є наслідком соціально-трудова обмежень: ці люди змушені існувати або на невисоку заробітну плату, або на допомогу (яка теж не може бути достатньою для забезпечення гідного рівня життя індивіда). Втім, в останні роки з'явилися особи із числа підприємців, що одержали інвалідність внаслідок травми, терористичного акту й таке інше. Фінансові обмеження не є для них значимими. Проте подолання всіх інших бар'єрів вимагає від них малих зусиль.

Важливим і досить важко подоланим бар'єром для інваліда є просторово-середовий. Навіть у тих випадках, коли особа з фізичними обмеженнями має засоби пересування (протез, крісло-коляска, спеціально обладнаний автомобіль), сама організація житлового середовища й транспорту не є поки дружньою до інваліда. Бракує встаткування й пристосувань для побутових процесів, самообслуговування, вільного пересування. Люди із сенсорними порушеннями відчують дефіцит спеціальних інформаційних засобів, що сповіщають про параметри навколишнього середовища. Для осіб з інтелектуально-психічними обмеженнями відсутні можливості орієнтуватися в середовищі, безпечно пересуватися й діяти в ній [12].

Імовірно, для всіх типів інвалідів важливою перешкодою представляється інформаційний бар'єр, що має двосторонній характер. Інваліди утруднені в одержанні інформації як загального плану, так і тієї, що має безпосереднє значення для них (вичерпні відомості про свої функціональні порушення, про міри державної підтримки інвалідів, про соціальні ресурси їхньої підтримки). Це викликано й економічними причинами (наприклад, неможливість купити або відремонтувати телевізор або радіоприймач, передплатити газету), і дефіцитом спеціальних носіїв інформації (телепередачі із сурдоперекладом, книги брайлевського шрифту, касети й диски для сліпих і таке інше), і нерозвиненістю сучасних глобальних інформаційних систем (Інтернет) у нашій країні [8]. Звичайно, структурована інформація потрібна тільки тим інвалідам, які мають збережений або відносно збережений інтелект, якийсь мінімальний рівень здатностей до пізнання, критичної оцінки навколишньої дійсності й до самооцінки. Дефіцит інформації або її недостатня насиченість можуть привести до необоротного вгасання інтелектуальних здатностей таких осіб. З іншого боку, існує інформаційний бар'єр, що відгороджує суспільство від інваліда: особам з обмеженими можливостями набагато складніше презентувати свої погляди й позиції, донести до суспільства свої потреби й інтереси. Тому можуть виникати перекручені погляди про потреби інвалідів, особливості їх особистості. На основі

таких перекручених поглядів виникають забобони й фобії, що ускладнюють комунікації між інвалідом і соціумом [6].

Емоційний бар'єр також є двостороннім, він може складатися з непродуктивних емоційних реакцій навколишніх із приводу інваліда – цікавості, глузування, незручності, почуття провини, гіперопіки, страху й таке інше та фруструючих емоцій інваліда: жалість до себе, недоброзичливість стосовно навколишніх, очікування гіперопіки, прагнення обвинуватити когось у своєму дефекті, прагнення до ізоляції й таке інше. Подібний комплекс ускладнює соціальні контакти в процесі взаємин інваліда і його соціального середовища. І сам індивід з обмеженими можливостями, і його найближче оточення гостро мають потребу в тому, щоб емоційний фон їх взаємин був нормалізованим [11].

Нарешті, комплексний характер має комунікативний бар'єр, що обумовлений кумуляцією дії всіх перерахованих вище обмежень, які деформують особистість людини. Розлад спілкування, одна з найбільш важких соціальних проблем інвалідів, є наслідком і фізичних обмежень, і емоційної захисної самоізоляції, і випадання із трудового колективу, і дефіциту звичної інформації.

Слова, які ми вживаємо, насправді мають дуже велике значення. Якщо вони не коректні, то можуть образати, сприяти формуванню і поглибленню негативних стереотипів, збільшувати ймовірність випадків дискримінації та інших порушень прав людини.

Висвітлюючи матеріали про інвалідність, слід знати, що це термін – «парасолька», який містить комплекс понять і постійно еволюціонує. Інвалідність стосується не лише стану здоров'я людини чи медичних проблем. Інвалідність – це складне явище, що відображає взаємодію між особливостями людини і суспільства, в якому вона живе.

Термін «інвалідність» використовують щодо осіб з інвалідністю, включаючи тих, хто має стійкі фізичні, ментальні, інтелектуальні або сенсорні порушення, які при взаємодії з різними бар'єрами в навколишньому середовищі, поведінці, ставленні перешкоджають повній та ефективній участі людей з інвалідністю в житті суспільства нарівні з людьми без інвалідності.

Говорячи про людей з інвалідністю, варто використовувати «people first language», тобто мову, в якій на першому місці завжди є людина: дівчина на інвалідному візку, а не інвалід-колясочник; Гліб, у якого аутизм, а не аутист; учениця з інвалідністю, а не «децепешниця». І взагалі використовувати згадки про інвалідність чи певні порушення варто лише тоді, коли це вкрай потрібно, адже інвалідність не є єдиною, а головне – зовсім не основною характеристикою людини, тому не варто постійно на ній робити акцент [9].

Коректна мова з тематики інвалідності в Україні лише формується. Коректними термінами ми можемо вважати ті, які закріплені Конвенцією ООН «Про права людей з інвалідністю». Це міжнародний стандарт, який є найбільш прийнятним на сьогодні, саме його можна брати за основу, пишучи чи говорячи про інвалідність, але тільки англійською мовою (Convention On The Right Of Persons With Disabilities), тому що переклад українською не є правильним.

Отже, треба уникати ярликів, медичних діагнозів, збірних і «художніх образів», не варто вдаватися до драматизації, жалю чи героїзації, описуючи життя людини з інвалідністю.

Говорячи про групу людей з певними порушеннями (зору, слуху, опорно-рухового апарату, ментальними чи сенсорними), слід пам'ятати, що кожного представника/представниці такої групи своє окреме життя, власний унікальний досвід, якого найчастіше може не бути в іншій людині з подібними порушеннями. Тому не варто спосіб життя, різні обставини та випадки однієї людини вважати характерними для всієї групи.

І найважливіше: треба пам'ятати, що кожна людина з інвалідністю – це така ж людина, як і без інвалідності.

Список використаних джерел

1. Ассамблеї ООН от 9 дек. 1975 г. // Международные акты о правах человека: сб. док. / сост. В.А. Карташкин, Е.А. Лукашева. – М., 1998. – С. 341-342.
2. Декларация о правах инвалидов: провозглашена резолюцией 3447 (XXX) Генеральной
3. Дроздова Н.В. Семейное воспитание детей с нарушениями речи: учеб.-метод. пособие / авт.-сост. Н.В. Дроздова. – Мн.: БГПУ, 2006. – 38 с.
4. Інформаційно-бібліотечне обслуговування користувачів з особливими потребами: історія та сучасність: моногр. / Н. Е. Кунанець. – Львів: Галицька вид. спілка, 2013. – 440 с.
5. Капська А.Й. Соціальна педагогіка : підручник. 4-те вид. виправ. та доп. / за ред. проф. А.Й. Капської. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 488 с.
6. Конвенція ООН про права інвалідів. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН №61/106, прийнята на шістдесят першій сесії ГА ООН 2006 року. – К.: Національна Асамблея інвалідів, 2008. – 48 с.
7. Красномоєць В.А. Інвалідність: відображення соціального явища у теоретичних поняттях у контексті людського розвитку [Електронний ресурс] / В.А. Красномоєць. – Режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/PORTAL/Soc_Gum/Vpu/Ekon/2009_7/39.pdf
8. Оздоровча і спортивна робота з неповносправними: Моногр. / ред.: Ю. Бріскін; Держ. ком. України з питань фіз. культури і спорту, Львів. держ. ін-т фіз. культури, Вроцлав. акад. фіз. виховання, Нац. ком. спорту інвалідів України. – Л.: Вид. Т.Сорока, 2004. – 127 с.
9. Оксфордский толковый словарь по психологии [Электронный ресурс] / под ред. А. Ребера. – Режим доступа: <http://vocabulary.ru/dictionary/487/word>
10. Про додаткові заходи щодо посилення соціального захисту інвалідів та проведення в Україні у 2003 році року людей з інвалідністю: Указ Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws>
11. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України від 21.03.1991 № 875 – XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/875-12>
12. Синьов В.М. Принципи організації системи освітньо-корекційних послуг особам з порушенням інтелекту / В.М. Синьов // Вісник Луганського Національного університету імені Т. Шевченка. – Луганськ: ЛДНУ, 2008. – № 12(151). – Червень. – С. 7–20.

13. Скумин В. А. Культура здоровья. Избранные лекции. – Чебоксары, 2002. – 264 с. ISBN 5-88167-019-1 (рос.)
14. Скумин В. А. О социально-трудовой и психической адаптации больных с ревматическими пороками сердца, перенёсших кардиохирургическую операцию. – В кн.: Процессы адаптации и компенсации в кардиологии. – Львов, 1979, с. 75-77. (рос.)
15. Сушин М. Бар'єрів на шляху інвалідності стає менше / М. Сушин // Соціальний працівник. – 2007. – №3. – С. 10–12.
16. Холостова Е.И. Социальная работа с инвалидами: учеб. пособие / Е.И. Холостова. – М.: Дашков и К., 2010. – 3-е изд., перераб. и доп. – 240 с.
17. Энциклопедический словарь медицинских терминов: в 3-х т. Т. 1 / под ред. Б.В. Петровского. – М.: Советская энциклопедия, 1982. – 464 с.
18. Юридичний словник-довідник / за ред. Д. С. Шемшученка. – К.: Феміна, 1996. – 694 с.

Coverage of inclusive topics in Ukrainian mass media

The article analyzes different views on the definition regarding persons with disabilities. The evolution of such definitions as «disabled person» and «disability» in scholarly literature. And coverage of persons with disabilities in the Ukrainian media.

Key words: *disabled, people with disabilities, disability, journalists, media, restrictions, barrier, society.*

Золочевська Софія,

студентка Ang1-B17 групи
факультету іноземної філології

Науковий керівник:

к. філософ. н., доц. Сулятицька Т.В.

УДК 17.024:316.346.36–043.96

СВІТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ БІТ-ГЕНЕРАЦІЇ

XX століття в американській історії часто називають мовчазним періодом. Здолавши депресію 1929 р., американська нація зуміла вийти з кризи, зберегла науковий потенціал і в цьому напрямку значно випередила Європу, яка значно більше постраждала у II Світовій війні. За таких обставин сформувалася певна суспільна свідомість у покоління, яке називають «втраченим». Але з цього покоління починає формуватися зовсім інша генерація. Її називають “неоновим поколінням”. Це вже діти тих батьків, які пережили депресію, діти, які виростили в повному достатку. У них спостерігається зовсім новий підхід до життя. Вони постійно відчують загрозу від атомної бомби або «холодної» війни. Це покоління уперше намілилося протиставити себе «американській мрії», яка завжди була для представників цієї нації дороговказом у житті.

Перша згадка про бітників з'являється у 1952 році. У газеті The New York Times уперше написали про «бите покоління», що вийшло з останньої світової війни не тільки спустошеним, а таким, що розгубив усі відчуття.

Життя без конкретних зобов'язань, без певної мети і занять, полювання не лише за враженнями, але і за коханням – ось лише деякі риси стилю життя цієї

субкультури. Формула існування бітників знаходиться в дорозі «On the road». Для них це означало бути абсолютно вільним і незалежним. Лише одиниці вийшли за рамки вад капіталістичного суспільства і гучних вигуків. Жорстка атака на світ хмарочосів і монотонних житлових кварталів залишилася без наслідків. Це дуже нагадувало боротьбу Дон Кіхота з повітряними млинами. Бітники скептично ставилися до науково-технічної революції в умовах панування монополій, що відчужує результати праці самого виробника і що може поневолила творчу особистість. Вони дуже тонко відчували недоліки розвитку американського суспільства і почали їх публічно визначати. Головними засадами функціонування суспільства бітники хотіли протиставити обмеження і аскетизм, мінімум особистого споживання, трепетне ставлення до життя як до найбільшої цінності, чесні відносини між людьми. Вони вважали за краще не знати нічого про суспільство, не читали газет, не мали ні радіо, ні телевізорів. Проте за своєю суттю це був результат цілого вузькоколективного світогляду. Це також наслідок відчайдушної спроби самопізнання, визначення сенсу власного життя і, зрештою, віднаходження божественного у безбожному світі. «Людина сучасності, – зазначає І. Набитович, – є людиною кризи. Ця криза породжена втратою зв'язку із Universum“ом” [6, 213].

Насамперед, було б неправильно стверджувати, що бітники були суцільними циніками, песимістами. Насправді бітники хотіли нагадати світу, що існує щось набагато потрібніше і прекрасніше: дружба, гостинність, подорожі, прогулянки, бесіди, танці, свята, саме життя, і перш за все, – живопис, музика, книги. Бітники шукали порятунки в ірраціональності, у східних релігіях і філософських ученнях.

У бітників духовні шукання були позначені вивченням практик дзен-буддизму. Більшість представників біт-покоління, зокрема Гері Снайдер, Ален Гінзберг, Джек Керуак були захоплені згаданим відгалуженням буддизму, який не забороняв паралельно сповідувати іншу релігію.

Дзен бітників був досить не схожим на традиційний японський дзен-буддизм і дуже відрізнявся від його модернізації на Заході. Це був не просто “вульгарний” дзен, як його спочатку назвав А. Уоттс, а за ним Т. Рожак і багато інші. Це була особлива, нетрадиційна релігія, яка першою серед подібних їй мала поширення серед нонконформістської молоді. “Те, що почалося із дзена, нині швидко, занадто швидко розрослося у фонтасмогорію екзотичних релігій”, – зазначив Т. Рожак [4, 78]. Психологічною основою захоплення дзеном, як і іншими східними кultyами, стало тяжіння до умовного Сходу як ідеальної протилежності настільки ж умовного Заходу.

У центрі уваги дзен-буддизму – вільна від обов'язків людина, готова відійти від земних турбот і присвятити себе вмінню й мистецтву жити, але жити тільки для себе й постійно готуватися до осягнення істини, результатом якої є осяяння. Вона перебуває у стані байдужності до навколишнього світу: “Не звикай до жодного предмета, будь вище того, що тебе оточує, прохось повз і залишайся вільним”. Як найвищі чесноти дзен-буддизм визнає спонтанність і безпосередність людської природи. Сутність дзен-буддизму полягає у потребі відходу від світу, втечі від суспільства, в утвердженні холодного егоїзму.

Однак при цьому рух бітників не був однорідним, у ньому можна побачити превалювання різних настроїв – від цілковитого заперечення навколишнього світу до спроб побудувати власну систему етичних та моральних принципів.

Суспільство не могло позитивно сприймати такий спосіб життя бітників, найчастіше їх критикували і в пресі, і під час кухонних пліток, але менш за все «розбите покоління» думало про те, як їх сприймають інші. Бітники стали першими «неформалами», і, незважаючи на захоплення наркотиками та алкоголем, незважаючи на свої нігілістичні погляди та безладний спосіб життя, вони зробили міні революцію суспільної свідомості. Вони стерли межі того, що було прийнято називати правильним. Не завжди правильно жити так, як вказують інші, людина народжена для того, щоб самостійно знайти себе в цьому житті.

Отже, бітники відчували себе вище всіх стандартних уявлень про життя, їм було ближче асоціальне, артистичне сприйняття світу, бажання в першу чергу думати про нагальні потреби, жити сьогоднішнім днем і повною мірою відчувати свою обраність і богемність. Світоглядні та художні відкриття руху бітників зробили величезний вплив на світову культуру. Американське бітництво було не стільки рухом літературним, скільки соціокультурним, своєрідним способом життя. Власної художньої школи письменники „розбитого покоління” не створили: адже вони розглядали себе як митців, відкинутих суспільством, що творять лише для самих себе, не шукають слави та визнання. Але саме бітники дали поштовх розвитку такої субкультури, як хіпі.

Список використаних джерел:

1. Андрухович Ю. Америка: відкриття №1001 : замість передмови / Ю. Андрухович // День смерті Пані День: американська поезія 1950–60-х років у перекладах Юрія Андруховича / [дизайн О. С. Рубановської]. – Харків : Фоліо, 2007. – С. 7–32.
2. Белград Д. Культура спонтанності: імпровізація і мистецтво в повоєнній Америці / Д. Белград ; [пер. Ю. Казанової]. – К. : Факт, 2008. – 528 с.
3. Гінзберг А. Передмова до “Книги біт” / А. Гінзберг // День смерті Пані День: Американська поезія 1950–60-х років у перекладах Юрія Андруховича / [дизайн О. С. Рубановської]. – Харків : Фоліо, 2007. – С. 185–188.
4. Гундорова Т. Транзитна культура: симптоми постколоніальної травми : [статті та есеї] / Т. Гундорова. – К. : Грані-Т, 2013. – 548 с.
5. Керуак Д. Бродяги Дхармы : [роман] / Д. Керуак ; [пер. с. англ. М. Немцова]. – СПб. : Азбука ; Азбука-Аттикус, 2012. – 320 с.
6. Набитович І. Універсум *sacrum* у в художній прозі: від Модернізму до Постмодернізму : [монографія] / І. Набитович. – Дрогобич ; Люблін : Посвіт, 2008. – 600 с.

Кіндрачук Надія,
студентка групи Р1-В16 групи
історичного факультету
Науковий керівник:
к. філософ. н., доц. Найчук А.В.

УДК 32:316.324.8

ПОЛІТИКА В ЕПОХУ ПОСТМОДЕРНУ

У статті розкривається сутність конфігурації політичних відносин в епоху постмодерну, висвітлюються його основні прояви і характеристики.

***Ключові слова:** постмодернізм, модерн, політика, політичні процеси, постіндустріальне суспільство.*

В останні три десятиліття в культурній самосвідомості розвинених країн Заходу виникли тенденції, що одержали назву "постмодернізм", або "постмодерн", що буквально означає те, що після "модерна", або сучасності. Актуальність цієї теми зумовлена тим, що глобальний світ вступив в постмодерн, а це впливає на всі сфери суспільного життя, зокрема на економічну, культурну та політичну.

Метою статті є дослідження сутності та основних рис постмодернізму як характеристики сучасного стану суспільства, а також конфігурації політичних відносин в епоху постмодерну.

Дана проблематика була предметом дослідження ряду сучасних філософів. Зокрема, до проблеми визначення сутності постмодерну зверталися Ж.-Ф. Ліотар, А. Бронк, Е. Гіденс, У. Еко, З. Бауман, Д. Белл, М. Хайдегер, Ігаб Гассан, В. Вельш, вітчизняні- О. Панарін, В. Воронкова, В. Горбатенко, Д. Затонський, Н. Терещенко та інші.

Широке використання терміна "постмодернізм" відзначається в кінці 60-х років для характеристики новацій у мистецтві, літературі, а також трансформації в соціально-економічній, технологічній і соціально-політичній сферах. Появу цього терміна пов'язують з виходом у світ книги "Межі росту" (1972), підготовленої Римським клубом, у якій робиться висновок про те, що якщо людство не відмовиться від існуючого економічного та науково-технічного розвитку, то в недалекому майбутньому прийде до глобальної екологічної катастрофи. Статус поняття «постмодернізм» отримує в 80-х роках завдяки працям французького філософа Жана Франсуа Ліотара, що розповсюдив дискусію про постмодерн на філософію. У 1979 р. у книзі "Стан постмодерну" вперше у загальному та рельєфному вигляді Ліотар виявив основні риси постмодернізму, що надало йому філософського та глобального виміру. Для одних він став своєрідною інтелектуальною модою, інші вважають його перехідною епохою, а Ю. Хабермас зазначає, що ми можемо тільки говорити про виправлення помилок та внесення поправок у філософію модерну, а твердження про постмодернізм безпідставні.

Постмодернізм відмовляється від категорії буття як фундаменту, єдиним буттям визнає мову. Постмодерністська філософія висловлює розчарування в раціоналізмі, у розроблених на його засадах цінностях та ідеалах. Для нього

характерне скептичне ставлення до людини як суб'єкта діяльності та пізнання, заперечення антропоцентризму та гуманізму [1].

Також постмодернізм проявляється як новий напрям у соціальній теорії, що намагається пояснити явища і процеси, які відбуваються останнім часом у соціальній дійсності і формують «постсучасну» реальність у вигляді постмодерного, постіндустріального суспільства, а також визначити стратегії, цілі і завдання подальшого розвитку людства, адже духовно-культурний арсенал модерну вичерпав себе. Дослідники постмодернізму, серед яких А.Тойнбі, А.Етціоні, Р.Інглхарт, Ж.Ф.Ліотар, Ч.Дженкс, З.Бауман, Д.Белл, М.Хайдегер, Ігаб Гассан, В.Вельш, П.Козловскі, О.Панарін, В.Воронкова, В.Горбатенко, Д.Затонський, Н.Терещенко, Т.Шатунова та ін. розглядають постмодернізм з різних позицій і відзначають його прояви в економічній сфері, в політиці, в мистецтві, в літературі, у кінематографі, музиці, архітектурі, театрі, моді, способі життя, технологіях, подорожах тощо. Зокрема, З.Бауман, Д.Белл та Ю.Хабермас трактують постмодернізм як результат політики та ідеології неоконсерватизму, для якого характерний естетичний еkleктизм, фетишизація предметів споживання та інші риси постіндустріального суспільства. Як загальний культурний знаменник другої половини ХХ ст., як унікальний період, в основі якого покладена специфічна парадигмальна настанова на сприйняття світу як хаосу, подають постмодернізм В.Вельш, Ж.-Ф.Ліотар, І.Гассан. У широкому розумінні визначає постмодернізм як механізм зміни однієї культурної епохи іншою, У.Еко, позначає його як відповідь модернізму. Г.Хоффман та Р.Кунов розглядають постмодернізм як самостійний напрям у мистецтві, як художній стиль, який означає радикальний розрив з парадигмою модернізму. В.Воронкова стосовно постмодернізму зазначає: «це пошук нових форм відносин людини зі світом, нових цінностей та нових критеріїв. Постмодернізм несе в собі не лише проблему вичерпаності попереднього типу мислення, а значить і культури, яка проіснувала десятки століть, але й проблему пошуку того, що буде далі, пошуку нових принципів майбутньої культури. Сила постмодерністського мислення саме у визнанні культурного постмодернізму, який відкриває простір для відкритого діалогу, звільняє від догматизму» [2].

Постмодернізм являє собою культуру постіндустріального, інформаційного суспільства, разом з тим він виходить за межі культури та тією або іншою мірою проявляється в усіх сферах суспільного життя, включаючи економіку та політику [1].

Схожої позиції при дослідженні постмодернізму дотримується В.Горбатенко, стверджуючи, що постмодерн пронизує усі ланки суспільного життя. «У політиці він виявляється в деінституціалізації масового руху протесту, у спонтанних політичних акціях, які залишаються поза межами контролю сталої організації; у значній перевазі емоційного, ірраціонального над раціональним; у постійному порушенні стабільності, однотайності» [3]. Посилаючись на Р.Інглхарта, політолог доповнює характеристику постмодерну такими його думками: «...у політичній сфері падає повага до влади, посилюється акцент на участі і самовираженні людини... У суспільстві постмодерну акцент зміщується з голосування на все більш активні форми масової участі. У цьому вони вбачають не самозахист, а особисту цінність. Нарешті, політику постмодерну відрізняє

переорієнтація від політичного конфлікту на класовій основі до проблем культури та якості життя» [3]. Загалом, говорячи про сучасну політичну діяльність, В.Горбатенко дає їй таку характеристику: «Політичній діяльності постмодерністського типу властиві фрагментарність, гра в гуманізм, активність чи лояльність. За цих умов політика перетворюється в різновид підприємництва, де провокуються події, конфлікти, створюються штучні іміджі лідерів, набуває самодостатнього характеру політична реклама» [3]. Тобто, зазначене констатує зміну ціннісних пріоритетів в суспільстві, які докорінно змінюють соціально-політичну і духовно-культурну атмосферу, визначають економічні й політичні процеси, а у глобальному масштабі впливають на траєкторію розвитку всього людства.

Оскільки тема нашого дослідження пов'язана з питаннями політики, політичних відносин і процесів в епоху постмодернізму, зупинимось саме на цих аспектах аналізу праць вітчизняних учених, які у своїх дослідженнях як прямо, так і опосередковано розглядали ці питання.

Серед вітчизняних досліджень проблеми постмодернізму найбільш відомою залишається праця Д.В.Затонського [4]. Розглядаючи питання впливу різних ідеологій в епоху "холодної війни", на фоні якої, власне, і формувались постмодерністські засади, він висловлює оригінальну ідею щодо існування у післявоєнному світі єдиної надсистеми. Хоч вона, на думку вченого, і базувалась на існуванні антагоністичних ідеологій, загалом виконувала єдину місію – збереження сучасної цивілізації від небуття [4].

На семінарі, присвяченому постмодернізму, який відбувся 19 вересня 2002 року у Львові, академік М. Попович висловив своє бачення сутності постмодернізму. Його він характеризує як суто ліве явище по відношенню до правого модернізму [5]. На його думку, явища, подібні крайнім правим, на зразок французьких націоналістів на чолі з Лі Пеном, зовсім не характеризують сутність європейського консерватизму, а отже, не можуть відноситись до правиці. А втрату позицій соціал-демократів у Німеччині, Швеції та інших країнах він пояснює неспроможністю представників цих політичних сил віднайти відповіді на актуальні питання сучасності. І лише постмодерн, на думку вченого, сформулював головну проблему, над вирішенням якої і повинні були працювати політики – "захист прав людської гідності, як центральний пункт захисту прав бідних, бо бідність – лише один із способів образити людину" [5].

Традиційна для постмодерну спроба розширити межі свободи особистості досить часто натикається на протидію з боку оточуючого середовища. Крім цього, як правило, абсолютизація свободи завжди небезпечна свавіллям, справедливість містить у собі певну аморфність, та й справедливість не для всіх буває рівнозначною. У нашому випадку все це частково посилюється попереднім, більш ніж сімдесятирічним пануванням у суспільній свідомості духу колективізму.

Відкритою для України в останні роки залишається і проблема побудови громадянського суспільства. Загально визнаним є той факт, що в нашій державі наявні тільки деякі формальні ознаки громадянського суспільства (пряме виборче право, таємність голосування, функціонування громадських організацій та політичних інституцій, які є безпосередньою ознакою громадянського суспільства). Але реального впливу (та контролю) громадян на політичні процеси,

що відбуваються в країні, що саме і виступає головним критерієм визначення міри розвитку громадянського суспільства, не спостерігається. Тобто, в сучасній Україні відстежуємо суто постмодерністський феномен – існування розмежованих частин суспільно-політичної цілісності. Держава з політичними інститутами, що її уособлюють, існує сама по собі, а громадяни самі по собі. Майже класична постмодерна ситуація – необмежена свобода особистості. Але як завжди "майже".

Не дивлячись на значну кількість проблем, процес побудови громадянського суспільства є незворотним. У центрі політичної системи повинен насправді опинитись громадянин, а не керована ляльководами модель, запрограмована нейролінгвістичними та їм подібними механізмами впливу на свідомість.

Підсумовуючи розглянуте, можна погодитись з думкою В.Горбатенка, що постмодернізація в політологічному плані може бути визначена як сучасна, більш досконала форма модернізації, що передбачає перехід від традиційного чи сучасного суспільства до постсучасного, – здатного забезпечити собі стабільність, життєздатність і розвиток на основі багатоаспектних підходів з максимальним використанням властивостей окремих індивідів, інституційно-інформаційного та соціального потенціалу, оптимального поєднання традиційних і сучасних цінностей, збереження особливостей і неповторності буття певного соціуму.

Також важливо наголосити на тому, що постмодернізм сприяє розвитку та зміцненню горизонтальних зв'язків, заперечуючи наявність вертикальних, що дає підстави сподіватись на поступові зміни у вітчизняній політичній моделі.

Список використаних джерел

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/17760613/filosofiya/situatsiya_postmodernizmu_filosofiyi
2. Воронкова В.Г. Философия. Учебн. пос. / Запорожье: Издательство ЗГИА. 2003. – 358с.
3. Горбатенко В.П. Політичне прогнозування: Теорія, методологія, практика. - К.: Генеза, 2006. – 400 с.
4. Затонский Д.В. Модернизм и постмодернизм: Мысли об извечном коловращении изящных и неизящных искусств. – Харьков: Фолио; М.: АСТ, 2000. – с.136.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ji.magazine.lviv.ua/seminary/2002/sem19.09

Коваленко Марія,
студентка ІІ курсу факультету української
філології та журналістики
Науковий керівник:
к. філософ. н., доц. Сулятицька Т.В.

УДК 159.938.343.32

ВПЛИВ НА ЧАС НАШОГО СПРИЙНЯТТЯ

Статтю присвячено сприйняттю часу суб'єктом як форми протікання всіх органічних, механічних і психічних процесів, як умови можливості руху, зміни та розвитку. У статті здійснюється аналіз чинників, які впливають на час сприйняття індивіда. Досліджено здатність оцінювати проміжок часу людиною та іншими формами життя.

Ключові слова: час, сприйняття часу суб'єктом, фактор, "біологічний годинник", ефект "уповільнення" часу, ефект "прискорення" часу.

Темпоральна проблематика не перестає цікавити дослідників з огляду на той особливий зміст, який прихований у феномені часу. Загадка часу хвилювала людство з найдавніших часів, вона породила безліч роздумів мудреців минулого, суперечок та дискусій літераторів, де в запеклому бою стикались суперечливі напрями філософії та психології. І це не дивно. Адже без часу неможливо уявити розвиток людства. Неможливо уявити людину без її минулого, сьогодення і майбутнього.

Мета дослідження: розглянути можливі спотворення сприйняття часу під впливом різних факторів.

Завдання дослідження: визначення поняття «часу», виявлення особливостей сприйняття часу та факторів, що впливають на правильність сприйняття часу.

Надзвичайно важливо знати, що таке «час», як він сприймається людиною, від чого залежить його сприйняття, адже жодна діяльність не проходить без цього поняття.

Час — об'єктивний, безперервний. Проходять дні, місяці, роки, століття. Хід часу в усьому світі підкорюється одним і тим же законам, але не для людей. Один і той же відрізок часу може мати зовсім різні значення для суб'єкта. «Для однієї людини день «тягнеться», для іншого ж «пролітає» непомітно» — пише Т. Е. Вюллер у своїй книзі «Що таке час» [10].

«Що таке час? Жодної більш чіткої відповіді на таке питання, окрім як: «Час — це те, що вимірюється годинниками» — зараз у нашому знанні немає, не існує», — стверджує Г.П.Аксьонов [1, с. 6].

Багато мислителів різних епох і народів або були переконані в тому, що час непізнаний, або сумнівалися в його об'єктивності. Так філософ В.С. Соловйов, у статті «Час» Енциклопедичного словника видавців Ф.А. Брокгауза та І.А. Ефрона писав, що «час не допускає раціонального визначення його сутності» [7, с. 430].

У Святого Августина, середньовічного філософа, були також своєрідні уявлення про час. Перш за все, він вважав, що час – не є нескінченним.

На думку Августина час насправді існує лише в нашій свідомості та залежить тільки від того, як ми його трактуємо. Ми можемо сказати, що щось триває довго або не дуже довго, але Августин стверджував, що не існує жодного реального способу об'єктивно оцінити це.

Коли щось залишається в минулому, у нього більше немає ніяких властивостей буття, тому що тепер воно не існує. І коли ми говоримо, що щось «зайняло дуже багато часу» – це тому, що ми згадуємо це «щось» саме таким способом [21].

Такі висловлювання, очевидно, обумовлені тим, що всі відомі концептуальні часи є умовними, вигаданими людиною. Вони неадекватно відображають об'єктивно-реальний функціональний час, який утворюється в результаті послідовної зміни якісно нових станів конкретних, кінцевих матеріальних об'єктів, процесів (кожен об'єкт – процес) і не залежить від волі людини, його свідомості [14].

Основний поділ поняття сприйняття часу лежить у руслі розмежування матеріалістичного й ідеалістичного напрямів у філософії та психології. Матеріалісти стверджували, що первинним є саме об'єктивний час, а сприйняття його людиною — явище вторинне. Ідеалісти дотримувалися думки, що час є властивістю людського духу, особливістю саме людської психіки. Відповідно, для цього напрямку не існує самого сприйняття часу, так як сприймати можна лише щось об'єктивно існуюче.

Представники різних шкіл і напрямів феномен сприйняття *часу* трактували по-різному. На думку одних — сприйняття часу є відображенням у людській свідомості існуючого незалежно від нього часу [6, 9]. Інші стверджували, що час – це початкова властивість людського організму [13, 3]. Також визначали сприйняття як окремий вид уявлень, тобто сприйняття є актом психічної діяльності [5].

Загальноприйнятим визначенням сприйняття часу вважається сприйняття як відображення тривалості, швидкості та послідовності явищ, відносини між якими фіксуються за допомогою таких понять як *хронометрія* — відлік часу за допомогою використання підручних інструментів з рівномірним рухом частин; *хронологія* — відображення часу в зіставленні із загальновідомими подіями; *хрогнозія* — суб'єктивний час кожної людини, залежне від значущості та емоційної забарвленості події [17].

Дослідникам закономірностей протікання психологічного часу важко виявити особливі "*рецептори часу*" і відповідно виділити елементарні "*відчуття часу*", на яких базується його сприйняття. Однак людина, подібно іншим живим істотам, досить добре орієнтується в часі, навіть не вдаючись до годинників [17]. Багато фізіологічних процесів, таких як серцеві скорочення, дихання, зміна сну мають ритмічну природу з чіткими часовими характеристиками.

Пов'язують подібний відлік часу з функціонуванням «*біологічного годинника*». На думку Б.І. Цуканова, суб'єктивний образ тривалості базується на чітко визначеному часовому проміжку, який виконує роль своєрідного індивідуального «кроку» і збігається з тривалістю ендогенних змін [18]. Однак

сьогодні механізм функціонування «біологічного годинника» ще не відомий, встановлено лише, що керує цим годинником деяка область головного мозку, яка впливає на гіпофіз, а він, у свою чергу, задає режим (ритм) роботи всіх залоз, що регулюють життєдіяльність організму.

Нас цікавить саме процес оцінювання часу, інакше кажучи, те, як людина усвідомлює тривалість подій, які з нею відбуваються.

Наше усвідомлення часу пов'язано з фізіологічними змінами, які відбуваються в організмі. Наприклад, при прискоренні обміну речовин суб'єктивна оцінка часу спотворюється: людині здається, що час тече швидше звичайного. І навпаки, при уповільненні обміну речовин суб'єктивний час також сповільнюється [16].

Такий ефект був вперше продемонстрований Г.Хогландом. Він спостеріг значні коливання температури тіла (як відомо, підвищення температури тіла веде до посилення, а зниження – до ослаблення метаболізму) і визначив, що чим вища температура тіла, тим суб'єктивно "довший" відрізок часу для людини.

Схожі дані були отримані й в наступні роки, в тому числі із застосуванням різних фармакологічних засобів. Так, у хворих, які отримували стимулятори, складалося відчуття, що час суб'єктивно прискорюється, а у тих, хто приймав релаксанти, час суб'єктивно уповільнювався.

Анрі Бергсон стверджував, що тривалість будь-якої події визначається за допомогою дії, яка заповнює конкретний проміжок часу, а тому одночасними моментами вважаються ті, які складають частини одної і тої ж дії.

Також розвиток орієнтування в часі в цьому підході ставиться в залежність від рівня розвитку діяльності людини та її сил. Наприклад, на ранньому етапі розвитку первісна людина визначала тільки короткі інтервали часу, немов жила тільки в сьогоденні, не спираючись на минуле та не орієнтуючись на майбутнє. З розвитком рівня складності діяльності стає важчим й орієнтування в часі, інтервали часу сприймаються довшими, зміцнюється та ускладнюється зв'язок подій у житті кожної людини й суспільства [15].

Існування часу без змісту припускає існування буття поза часом, що категорично заперечує існування самого буття. Відповідно, час завжди заповнений деяким змістом, деякою діяльністю, за допомогою якої і відбувається сприйняття та оцінка тривалості, швидкості й послідовності часових інтервалів [8].

Експериментально встановлено, що оцінка часу в більшій мірі залежить від змісту діяльності. У. Джеймс писав, що нудна, монотонна робота викликає негативні емоції і тягне за собою переоцінку часу (хвилини тягнуться наче години). Захоплення улюбленим заняттям наповнює людину позитивними емоціями, і час, проведений за цікавим хобі, пролітає немов за одну мить [15].

«Одна справа, коли ви тримаєте на колінах гарну дівчину, інша – коли ви стоїте голими п'ятами на гарячій сковороді. Час для вас буде протікати по-різному. У першому випадку – надто швидко, у другому – надто повільно». А.Ейнштейн (про відносність поняття «Час») [11, с. 89].

Це означає, що суб'єктивна оцінка протяжності часу є функцією інтенсивності (з погляду складності та обсягу) переробки інформації. При

оптимальному поєднанні трудомісткості завдання й потенціалу людини виникає *феномен потоку*, коли суб'єкту здається, що час взагалі зникає. У тому випадку, коли навантаження на психіку є надмірним і вимагає переважаючих можливості зусиль (цікаві, захоплюючі події), спостерігається зворотний ефект: здається, що час тече занадто повільно [15].

«Всім знайома така ситуація: невелика черга в супермаркеті. Касир не поспішає, пробиваючи 49 плавлених сирків по одному, а бабуся, яка їх купує, неймовірно довго шукає монетки у своєму бездонному гаманці. У підсумку, навіть якщо пройшло всього хвилин п'ять, ви готові присягтися, що витратили на похід в магазин півтори години».

Якщо вірити фізиці, час у межах малої закритої системи (наприклад, черги в супермаркеті) тече з однаковою для всіх швидкістю, інша справа – сприйняття часу. Тисячі людей запевняють, що хоча б раз відчували уповільнення часу в екстремальній ситуації на кшталт автомобільної аварії.

Доктор Д. Іглман разом зі своїм студентом Ч. Стентоном вирішили дослідити «slowmotion-ефект» за допомогою нехитрого приладу – перцептивного хронометру. Вони експериментально довели, що ефект уповільнення часу існує тільки в людській пам'яті.

Завдання пам'яті в природі – пророкування реальності, тому ваш мозок дбайливо консервує максимум спогадів про небезпечний момент, а коли ви намагаєтеся згадати, що ж з вами сталося, видає дуже багато деталей – набагато більше, ніж у стані спокою. Через збільшену «щільність» пам'яті вам здається, що подія зайняла більше часу, ніж насправді [19].

Доктор психологічних та філософських наук з Університету Каліфорнії Дж. М. Бродуей і його учениця Б. Сандовал пояснюють, чому з віком здається, що час проходить швидше і звідки з'являється наш жаль за роками, які пролетіли.

"Де ж час?", "Куди пішов час?" – часто запитують люди похилого віку та люди середнього віку. Багато хто з нас відчуває, що час проходить швидше в міру того, як ми дорослішаємо, і це відчуття, зазвичай, викликає жаль. За словами психолога та оглядача з BBC К. Хаммонд, «відчуття, що час прискорюється, коли ви стаєте старші, є однією з найбільших загадок переживання часу». На щастя, спроби розгадати цю таємницю принесли деякі інтригуючі результати [20].

Для пояснення цього явища, по-перше, можна залучити встановлений факт існування тенденції до недооцінки часу при зниженому рівні активації організму. У старіючому організмі швидкість метаболізму сповільнюється, і як результат – минула вже ціла година, а літній людині здається, що всього хвилин двадцять.

З іншого боку, феномен «прискореного» плину часу пов'язують з тим, що ми схильні оцінювати час не в абсолютних, а у відносних величинах. Людина переживає тривалість того чи іншого інтервалу, співвідносячи його з усім досвідом свого минулого.

Для десятирічних рік – це лише 10% від їх життя, (що робить очікування трохи більш терпимим), а для 20-річних – це всього лише 5%. Якщо взяти логарифмічну шкалу, то видно, що 20-річному, щоб випробувати те ж саме пропорційне збільшення часу, який відчуває 2-річний малюк в очікуванні наступного дня народження, потрібно було б почекати, поки йому не

виповнилося б 30. З урахуванням всього цього не дивно, що час, як нам здається, прискорюється в міру того, як ми дорослішаємо.

Зазвичай ми думаємо про наше життя в масштабах десятиліть – наші 20-і, наші 30-і і так далі – вони уявляються, як рівнозначні періоди. Однак, якщо взяти логарифмічну шкалу, то виявиться, що ми помилково сприймаємо різні періоди часу як періоди однакової тривалості. У рамках цієї теорії такі вікові періоди будуть сприйматися однаково: від п'яти до десяти, від десяти до 20, від 20 до 40 і від 40 до 80 років.

Виходить, що ваш п'ятирічний досвід, який охоплює вік від п'яти до десяти років, за сприйняттям рівноцінний періоду життя, що охоплює вік від 40 до 80 років [20].

Цікаво, що на Землі, окрім людини, є форми життя, які сприймають час більш швидким або більш повільним.

Значна роль у механізмі орієнтування в часі належить умовно-рефлекторному відліку інтервалів часу. Умовний рефлекс на *час* дозволяє з більшою точністю встановити здатність тварин і людини визначати макро- і мікро інтервали часу [18].

"Мухи уникають удару так, як К. Рівз уникає куль у фільмі «Матриця» — спостерігаючи все в уповільненому русі. Для комахи та горезвісна згорнена в трубочку газета, яка переміщується зі швидкістю блискавки — рухається повільно. К. Рівзу вдалось ухилитися від куль, які повільно летять, і у мухи є достатньо часу, щоб ухилитися ...» [17].

Таке свідчення приходить з дослідження здатності тварин виявляти окремі спалахи світла, яке швидко миготить. Цікаво, що є значні відмінності між великими та малими видами.

Тварини, менші ніж ми, бачать світ як би в уповільненому русі. Це майже встановлений факт. Йдеться про хребетних, але якщо подивитися на мух – вони можуть сприймати мерехтіння світла в чотири рази швидше, ніж це зробимо ми.

У межах закритих проектів здійснюються дослідження, які вивчають, як різні індивідууми сприймають миготіння світла. При цьому з'ясувалося, що певні індивідууми можуть виявляти миготіння світла з більш високою частотою, ніж інші. Більш того, такі люди не сприйнятливі до навіювання та не піддаються технікам контролю над розумом.

Подібними характеристиками володіє близько 18% населення, і вони розподілені фактично по всіх расах. Таким навичкам можна навчитися [17].

Отже, час існує об'єктивно, стосується всіх істот, всіх предметів і явищ. Поза часом існування світу неможливе. Ставлення до часу змінювалося в залежності від історичного періоду, культури, релігії, розвитку наук.

Сприйняття часу – це відображення об'єктивної тривалості, швидкості та послідовності явищ дійсності. Завдяки сприйманню часу відображаються зміни, що відбуваються в навколишньому світі. На сприйняття часу впливають такі чинники: вік людини, фізіологічний стан, емоції, фармакологічні засоби, наповненість проміжку часу подіями, стресові ситуації.

Феномени «уповільнення» та «прискорення» часу — результат людської пам'яті.

Здатність сприймати час має величезне значення — саме завдяки їй ми не втрачаємо зв'язок з власною психічною реальністю. Час лежить в основі не тільки того, як ми організуємо своє життя, але й того, як ми його проживемо.

Список використаних джерел

1. Аксьонов Г. П. Причина часу. 2000. 243 с.
2. Бичко І.В. Філософія. Київ. 1991.
3. Вайнштейн Л. А. Психологія сприйняття. Підручники і посібники, 2007. 224 с.
4. Великий психологічний словник / укл. і заг. ред.: Б. Мещеряков, В. Зінченко; СПб.: Прайм-Евронік, 2004. 84 с.
5. Гельмгольц Г. Сприйняття звуку. СПб., 1975.
6. Джемс У. Психологія. Педагогіка, 1991. 367 с.
7. Енциклопедичний словник. Т. XXVI-а: резонанс и резонатори. Роза ди-Тиволи / видавці: Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон; СПб. : Типо-Литографія И. А. Ефрона, 1899. 502 с.
8. Елькін Д. Г. Сприйняття часу. М.: АПН РРФСР, 1962. 312 с.
9. Лурія А. Р. Проблеми вищої нервової діяльності нормального й аномального дитини. М.: АПН РРФСР, 1968.
10. Вюллер Т. Е. Що таке час. Ніка-Центир. 2018. 160с.
11. Філософія: навчально-методичний посібник/ А.М. Повар, Т.В. Сулятицька. [2-ге вид., доопр. і доповн.]. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2016. 168с.
12. Цуканов Б.И. Аналіз помилки сприйняття дійсності // Запитання психології. 1985. № 3. с. 149-154.
13. Frankenhauser M. Estimation of time. - Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1959.
14. URL:<http://www.npblog.com.ua/index.php/filosofiya/scho-take-chas.html>
15. URL:<http://uareferat.com/Особливості сприйняття часу людьми під впливом емоційного фактору>
16. URL:https://stud.com.ua/38587/psihologiya/spriynyattya_chasu
17. URL:<https://digitallangell.livejournal.com/701949.html?fbclid=IwAR3J1oS7dPtHxVeHl0Y7EbRpEJcr6OMih1DUOQ0nkQcgUKB4pPBMSi7BuLU>
18. URL:http://www.improvement.ru/bibliot/filos.shtm?fbclid=IwAR3pmkm855jNBrL0TgAhYan7j3PgMHu0S4dC_8Y_sAkk6wZ0fqWzdPXqNM
19. URL:<https://astrologiyaik.ru/blog/43305881153/Vospriyatie-vremeni>
20. URL:https://medium.com/@nasa_bos/почему-с-возрастом-время-ускоряется-8c10a94c7466
21. URL:<http://www.funfeel.net/10-umopomrachelnyh/>

INFLUENCE AT THE TIME OF OUR ADAPTATION

The article is devoted to the perception of time by the subject as the form of the course of all organic, mechanical and mental processes, as conditions for the possibility of movement, change and development. The article analyzes factors influencing the time of perception of an individual. The ability to estimate the time span of a person and other forms of life is investigated.

Keywords: *time, time perception, subject, factor, "biological clock", effect of "slowdown" of time, effect of "acceleration" of time.*

Ковальчук Марина,
студентка групи Zh1-M19
факультету української філології та журналістики
Науковий керівник:
к. філос. н., доцент Плахтій М.П.

УДК 101:130.2

КОМУНІКАТИВНА ДІЯ І ДИСКУРС – ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ КОМУНІКАТИВНОГО ВЧЕННЯ Ю. ГАБЕРМАСА

У статті йдеться про виокремлення з поняття «комунікація» двох інших, як-от: «комунікативна дія» і «дискурс», узагальнення їх основних принципів та функцій, зокрема у працях Юргена Габермаса.

Ключові слова: комунікація, комунікативна дія, дискурс, взаємодія.

Комунікація є важливою складовою життя будь-якої людини. За її допомогою здійснюється не лише процес спілкування, у ході якого мовці обмінюються інформацією про навколишнє середовище й виражають власні емоції, але й координують дії, вирішують конфлікти, маніпулюють і використовують для урегулювання суспільних відносин.

Сучасний світ не обходиться без здійснення комунікації, що виражається як на вербальному, так і невербальному аспектах. Її прояв помітний не лише у використанні суб'єктами мови, як фактора взаєморозуміння, але й жестів, міміки, спеціальних знаків тощо.

Вивчення теорії Юргена Габермаса, який в основу своїх численних праць покладав вивчення взаємодії між людьми за допомогою комунікації, не лише важливо з інформативної і дослідницької точок зору, але й задля застосування описаних теоретичних положень на практиці на індивідуальному, світовому й соціальному рівнях.

Комунікація, як важливе суспільне явище, мала своє відображення і у працях науковців Г.Лассуела, Л.Бейкера, В.Бадда, серед вітчизняних – В.Різуна, О.Зернецької, О.Холода та ін..

Актуальність статті. Здійснення комунікації є важливою складовою життя будь-якої людини. Щодня люди спілкуються між собою на вербальному і невербальному рівнях з метою налагодження взаємозв'язку і взаєморозуміння задля ефективного спрямування подальших дій на певну мету, передбачену мовцями в процесі спілкування.

Здійснювати результативну комунікацію важливо не лише на міжособистісному рівні, але й глобальному. Сучасні суспільства інтегровані системно і соціально. Через відсутність змоги керівників країн порозумітися між собою, налагодити процес спілкування виникають численні конфлікти не лише на інформаційному рівні (через залучення ЗМІ до міжнародного обговорення), але й воєнному. Завданням сучасних науковців є модернізація і реалізація морально-практичної раціональності з потребами життєвого світу. Відповідно, вчення Юргена Габермаса містять у собі основи знання про комунікацію, що є актуальними для розробки вирішення непорозумінь між суб'єктами і налагодження між ними взаємозв'язку.

Габермас вкладає в основу комунікаційного вчення поняття «комунікативної дії» і «дискурсу». Детальне вивчення кожного з них наближує дослідника до встановлення основних комунікаційних проблем, що виникають між суб'єктами, порушуючи їх взаємодію.

Основні тези, подані філософом, накладаються на життєві проблемні ситуації, що за допомогою їх детального аналізу можуть стати вирішеними. Його ідеї є актуальними впродовж тривалого часу.

Мета статті. Виокремлення в комунікаційній взаємодії понять «комунікативної дії» й «дискурсу» та аналіз їх основних особливостей. Виявлення проблем взаємодії між суб'єктами й оптимальний спосіб їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Основою ряду досліджень Юргена Габермаса стало вивчення поняття комунікації, під використанням якого німецький вчений має на увазі не лише мовний аспект, але й дії, вчинки та переживання людей. Перш за все, він трактує комунікацію як взаємодію між людьми, що має право на існування і в мовчазній формі спілкування, як-от через жести, знаки, дії тощо, що розуміються людьми.

Вивчаючи це питання, Габермас зумів виокремити в комунікаційній взаємодії між суб'єктами дві форми її втілення: 1) комунікативна дія; 2) дискурс. На основі цього виникає необхідність ознайомитися з їх особливостями та визначити основні відмінності.

Комунікативна дія – це обмін інформацією, що здійснюється між суб'єктами не виключно за допомогою мови, а й реальної дії, вираженої у міміці, жестах тощо. Вона водночас може виступати засобом координування та узгодження між трьома світами – об'єктивним, суб'єктивним й соціальним і підштовхувати до комунікації суб'єктів, що дозволить їм вийти за рамки одного з трьох світів.

У статті «Комунікативна дія і дискурс – дві форми повсякденної комунікації» Юрген визначає, що комунікація може відбутися вдало і результативно, якщо діючі суб'єкти будують свою поведінку наступним чином:

1) суб'єкт інтенціонально повідомляє і водночас розуміє прагматичний сенс міжособових відносин (тобто чітко будує своє повідомлення для його кращого розуміння опонентом, внаслідок чого відбувається розуміння відносин між комунікантами);

2) суб'єкт інтенціонально повідомляє і розуміє значення об'єктивованих у реченнях змістів висловлювань (тобто між комунікантами відбувається взаємне розуміння сенсу висловлювання);

3) суб'єкт не сумнівається в претензії на важливість тих думок, що перебувають у процесі комунікації (тобто між комунікантами відсутня взаємодія);

4) суб'єкт може визнавати претензії на значущість кожної норми дії, що виникає залежно від обставин (тобто сам комунікант не усвідомлює важливості здійснюваної ним дії і відповідно її наслідків) [3].

Окрім цього Габермас зазначає, що у випадку порушення логічно вмотивованого консенсусу між мовцями у кожній зі сторін можуть виникати питання, наприклад, як: що ти маєш на увазі? Як я повинен це розуміти? (відповіді на ці питання зазвичай нагадують пояснення або тлумачення); Чому ти

це зробив? Чому не вчинив інакше? (відповіді на ці питання здебільшого нагадують виправдання). Безпосередньо за допомогою відповідей на ці питання комуніканти не лише дізнаються більше, насамперед налагоджується взаємодія між ними, що лежить в основі будь-якого виду комунікації.

У статті «Теорія комунікативної дії» Габермас додає: «Поняття комунікативної дії покладає мову як медіум, через який відбувається порозуміння, у процесі якого учасники, здійснюючи зв'язок зі світом, висувають один до одного домагання значущості, що... можуть бути прийняті або відхилені» [1].

У подальших своїх дослідженнях Габермас характеризує типи дії за допомогою окремих вимірів: соціальної перспективи, перспективи навколишнього світу та перспективи промовця. Результатом останньої є ефективне виконання дії і створення системи особистих займенників, як-от «я» та «ми». Стосовно перспективи навколишнього світу, її результатом є розрізнення мовцем суб'єктивного, об'єктивного й соціального світів [4].

Учений переносить результати дослідження про комунікативну дію на практику, переносючи свої знання на рівень суспільства. Дмитренко, досліджуючи праці Габермаса, зазначає, що особливу роль у цьому аспекті розгляду питання є поняття системи й життєвого світу. Зокрема останнє визначається як конкретна ситуація з повсякденного життя будь-якої людини, коли комуніканти на основі спільного культурно-традиційного досвіду намагаються знайти порозуміння, дійти консенсусу. Але філософ не обмежує це твердження виключно культурним підґрунтям, а й співвідносить його з трьома світами (зазначеними вище). Внаслідок забезпечення між усіма світами взаємозв'язку, комунікативна дія спрямовується на виконання функції «категоріального каркасу», за відсутності якого порозуміння й співіснування світових культур було б неможливим [1].

Найвищою формою комунікативної дії вчений визначає дискурс. Відповідно до цього твердження Габермас розподілив дії на три типи, останнім і найвищим з яких означив дискурс:

1) інтеракція (або втручання) представляє доконвенціональний рівень. Особливість її полягає в тому, що у своїй основі має вплив на подальші дії авторитету іншої особи (батьки, вчителі, лідер формального або неформального угруповання). Дія спричинена наказом і безвідмовною здатністю її виконувати (бути слухняним);

2) інтеракція, заснована на нормах, представляє конвенціональний рівень. Суб'єкт знаходить своє місце в суспільному порядку, розвиваючи власну систему норм і ролей. Людина має здатність оцінювати свої дії з позиції зовнішнього спостерігача, аналізуючи їх і координуючи;

3) дискурс представляє постконвенціональний рівень. Визначені суб'єктом норми розглядаються гіпотетично. Обов'язковість їх виконання чи додержання визначається на підставі принципів, визначених людиною [4].

Дискурс репрезентує сам процес комунікації, перш за все, його мовний аспект. У процесі дискурсу комуніканти мають змогу не лише налагодити зв'язок, але й визначити, що стояло на заваді їхнього попереднього порозуміння й вирішити цю проблему. Відповідно, в ході дискурсу тлумачення автоматично

перетворюється на інтерпретацію, твердження на пропозицію, пояснення на теоретичне пояснення тощо.

Також за допомогою дискурсу обґрунтовуються мотиви людських інтеракцій, які до мовленнєвого акту перебували за межами розуміння й стали однією з причин порушення зв'язку між суб'єктами. Дискурс виникає внаслідок спонукання до певних дій і може ставити під сумнів значення тез опонентів, зумовлюючи дискусію про погіршення чи покращення стану поточних справ, чи рекомендації та застереження, що або можуть стати у нагоді, або ж бути помилковими.

Також у статті «Комунікативна дія і дискурс – дві форми повсякденної комунікації» Габермас визначає п'ять випадків дискурсу:

- 1) як засіб комунікативної дії (під час навмисної спрямованості розмови на отримання інформації та навчання або заздалегідь організована дискусія);
- 2) комунікативна дія, що лише умовно приймає форму дискурсу (наприклад, у процесі ідеологічного виправдання зумисних дій, що мають, як правило, негативні наслідки);
- 3) терапевтичний дискурс, де створення умов для дискурсу є підґрунтям для саморефлексії (наприклад, розмова між психотерапевтом та пацієнтом під час прийому);
- 4) нормальний дискурс (наприклад, наукова дискусія);
- 5) нові форми дискурсу (наприклад, навчання за допомогою дискурсу, модель вільної семінарської дискусії за Гумбольтом) [3].

Габермас основним у дискурсі вважає ведення обговорення з використанням розгорнутої аргументації, коли мовець залучений до обґрунтування висловлювання. Переломним моментом у досягненні комунікантами взаєморозуміння є прийняття або відхилення ними запропонованих тверджень, що змушує їх самостійно приймати рішення, покладатися виключно на власний розсуд.

Відповідно, у процесі поєднання комунікативної дії та дискурсу встановлюється взаєморозуміння. У реальному житті комунікація виникає тоді, коли ми впевнені, що конкретна людина може пояснити свої вчинки або відповісти на питання, на які, як ми думаємо, вона знає відповідь. Розпочинаючи процес комунікації, ми націлені отримати відповідь або пояснення, яке б надали самі на місці цієї людини, тому очікуємо від неї конкретних дій чи слів, ідеалізуючи ситуацію.

Габермас також зазначає, що раціональність є важливою складовою процесу комунікації. Раціональними, у свою чергу, на думку вченого, можна вважати вирази й дії мовців, коли вони аргументують їх задля доведення їхньої значимості. На основі цього він виділяє типи раціональності:

- 1) когнітивно-інструментальна (застосовується в науковому обігу, виражається в законах економічної і політичної систем);
- 2) естетико-практична (впливає на людське сприйняття за допомогою культури);
- 3) морально-практична (пов'язана з впливом релігії на свідомість людини і безпосередньо формування суспільства) [2].

Основною проблемою сучасного соціуму Габермас вважає взаємозв'язок системної і соціальної форм інтеграції. Для її вирішення він пропонує реконструювання морально-практичної раціональності й сполучення функціональних імперативів процесів модернізації з потребами життєвого світу. Тобто важливим є поєднання законодавчого порядку, що представляє системну складову, з реальними потребами й можливостями людей, які складають соціум. Раціональні структури повинні відповідати інтересам і однаковою мірою втілюватися в різних життєвих світах.

Отже, комунікаційна дія і дискурс є важливими складовими процесу комунікації, в основі якого закладена раціональність. Важливість розуміння загального функціонування зазначених процесів полягає в досягненні між суб'єктами взаємодії не лише на особистісному рівні, але й загальному (світовому).

Висновок. Комунікативна дія і дискурс – ключові складові комунікації, як процесу досягнення взаєморозуміння між комунікантами. Кожна з них має свої особливості функціонування відносно позиції комуніканта в життєвому та соціальному світах.

Комунікативна дія представляє собою насамперед невербальне мовлення, реальну дію, виражену за допомогою жестів, міміки тощо. Розглядаючи це поняття, Габермас виділяє моделі поведінки суб'єктів, що сприяють кращому розумінню мотивації їх дії і відповідно налагодження в подальшому взаєморозуміння між ними.

Габермас зазначає, що дискурс – це мовленнєвий аспект комунікації, який є найвищою формою комунікаційної дії. Зокрема дослідник виділяє п'ять випадків дискурсу (як засіб комунікативної дії; комунікативна дія, яка лише умовно приймає форму дискурсу; терапевтичний дискурс; нормальний та нова форма), спрямованих на більш деталізоване розуміння процесу комунікації.

Головною особливістю спілкування є також аспект раціональності мовлення. Габермас вважає раціональними ті вирази, що ґрунтовно аргументовані.

Отже, комунікативна дія й дискурс є важливими елементами, без яких процес комунікації неможливий. Виокремлюючи їх, Габермас насамперед пропонує варіанти їх застосування задля ефективного взаєморозуміння між суб'єктами, досягнення якого хоча й здається утопічним (зокрема на загальносвітовому рівні), проте є метою ряду робіт ученого.

Список використаних джерел

1. Дмитренко К.С. Юрген Габермас: від рефлексії до комунікації. Магістеріум. Випуск 47. Історико-філософські студії, 2011. С. 38-45.
2. Габермас Ю. Дії, мовленнєві акти, мовленнєві інтеракції та життєвий світ. Комунікативна практична філософія, підручник, Лібра, Київ. 1999. С. 287-324.
3. Габермас Ю. Комунікативна дія і дискурс – дві форми повсякденної комунікації. Першоджерела комунікативної філософії, Київ. 1996. С.84-91.
4. Шабанова Ю.О., Яременко І.А., Тарасова Н.Ю. Історія філософії: сучасні комунікативні вчення, навчальний посібник. НГУ, Дніпро. 2012. С. 83-107.

Олісійчук Леся,
студентка Zh1-M18 групи
факультету української філології та журналістики
Науковий керівник:
к. філософ. н., доц. Сулятицька Т.В.

УДК 17.023.36:070:004

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ПРОБЛЕМ КУЛЬТУРИ В ОН-ЛАЙН І ДРУКОВАНИХ ВЕРСІЯХ ВИДАНЬ «ДЕНЬ» І «ДЗЕРКАЛО ТИЖНЯ. УКРАЇНА»

Стаття присвячена вивченню та аналізу проблем культури в он-лайн версіях та друкованих виданнях “День” і “Дзеркало тижня”. Культура розглядається в контексті проблем сьогодення з огляду на її роль у процесах державотворення та націєтворення. Окреслено основні суспільні проблеми та виклики, розв'язання яких значною мірою залежить від рівня сформованості та розвитку інституту культури в суспільстві, що простежуються в публіцистичному дискурсі аналізованих он-лайн видань.

Ключові слова: культура, журналістика, он-лайн видання, газета, публіцистичний дискурс, комунікація, проблема, періодика, тематика, реценієнки, інформація.

На перший погляд, писати про культуру – це найприємніше, що може бути в журналістській практиці. Розвіювання сірих буднів переглядами фільмів, походами в театр, читанням книжок та знайомствами з людьми, які посправжньому «купаються» в культурі – найпривабливіше для тих, хто лише починає свою журналістську діяльність.

На сторінках української періодики, в інтернет-виданнях неодноразово з'являються матеріали, які окреслюють культурне життя в державі. Шукати цікаві теми і писати про те, що хвилює – це правило журналістики має залишатися і в культурній тематиці. Водночас журналіст повинен не просто орієнтуватися в явищах культури, а й мати погляд на діяльність культурної сфери як на ринок, вказуючи на проблеми.

Ця тема зумовлена й екзистенційною ситуацією, у якій опинилося людство сьогодні. Тому комунікативний потенціал міжкультурної взаємодії має бути спрямований на збереження самого людства як творця культурних цінностей[20].

Актуальність дослідження полягає в тому, що на сьогоднішній день культурна проблематика є однією із найпопулярніших серед українських реципієнтів. Тому вивчення культурної проблематики та усіх її аспектів є надзвичайно важливим для формування культури читачів, слухачів та глядачів. У вирі подій, які охопили світ, журналісти не тільки формують світоглядні позиції, а й мовну культуру аудиторії. А оскільки культурна тематика на шпальтах українських видань є однією із найцікавіших та найпопулярніших, саме ці матеріали впливають на рівень освіченості та культури українських читачів в цілому.

Культурна тематика надзвичайно цікава. Але в ній, як і в будь-якій іншій сфері, є як плюси, так і мінуси.

Журналісти, які працюють у сфері культури, повинні постійно вивчати усі тонкощі. І щоб професійно виконувати свою роботу, журналіст має перечитати усі книги, побувати на прем'єрах, відвідати усі вистави і не менш важливо зберігати емоційний стан. Адже саме емоції відрізняють культурну тематику від економічної чи політичної.

На жаль вітчизняні мас-медіа в порівнянні зі світовими не надають належного значення культурі. Хоча соціум прагне бачити на шпальтах газет більше культури. У багатьох виданнях навіть не має постійної рубрики «Культура». Ось це і показує «принцип залишковості».

Проблематика висвітлення культурної тематики актуальна на сторінках українських видань. Газети в переважній більшості не професійно висвітлюють або ж ігнорують її.

Із подіями у царині культури суспільству допомагають ознайомлюватися щоденні інформаційні блоки новин. Подібні новини повинні приносити задоволення, сприйматися як відпочинок. Більшість тих, хто зацікавлений культурою, розуміють її важливість у житті народу, але, на жаль, державна влада дуже мало уваги приділяє культурі, а головний аргумент — це малий відсоток державного бюджету, виділений на сферу культури. Основна місія культури — розширювати знання про події, які відбуваються у сфері культурного та мистецького життя.

Характерною ознакою сучасного комунікативного простору є щільна взаємодія представників різних макро- і мікрокультур, що сприяє швидкому обміну інформацією, адекватному і толерантному ставленню людей один до одного.

Сьогодні, коли якість інформаційних технологій та їх використання все більшою мірою визначають характер життя суспільства, питання про взаємовідносини суспільства і ЗМІ, про ступінь свободи ЗМІ від суспільства і впливу ЗМІ на сучасну культуру набуває особливого значення. Оскільки ЗМІ відіграють у культурному житті суспільства істотну роль, маючи безпосереднє відношення до її висвітлення в суспільстві, то ЗМІ повинні керуватися й інтересами суспільства і держави.

Сьогодні, коли культурна журналістика мала би пробуджувати людей до чогось прекрасного, цікавого й культурного, вона показує страх і жах. Але саме в журналістиці, зокрема в культурній тематиці, звичайна людина віднаходить для себе радість та спокій для душі.

Мета дослідження – розкрити особливості розгляду проблем культури та простежити умови розвитку культурної сфери журналістики в он-лайн і друкованих версіях видань «День» і «Дзеркало тижня. Україна».

Для досягнення визначеної мети були поставлені такі **завдання**:

1. виявити проблеми, які стоять на заваді повноцінного розвитку журналістики в культурній сфері;
2. розглянути особливості роботи журналіста у сфері культури;
3. проаналізувати загальні принципи діяльності засобів масової інформації у сфері культури;

4. простежити тенденції висвітлення національної культури у ЗМІ;
5. визначити проблеми висвітлення культурного життя у ЗМІ з рубрики «Культура» за матеріалами он-лайн і друкованих версіях видань «День» і «Дзеркало тижня. Україна».

Об'єктом дослідження є матеріали на культурну тематику у виданнях «День» і «Дзеркало тижня. Україна» за 2018-2019 рік.

Предметом дослідження є специфіка висвітлення проблем культури в журналістиці на прикладі он-лайн і друкованих версіях видань «Дзеркало тижня. Україна» і «День».

У процесі дослідження застосовувалися такі **методи**: аналіз, контент-аналіз, синтез, проблемно-тематичний та порівняльний аналіз, спостереження.

Теоретико-методологічною базою дослідження послуговували наукові праці, присвячені висвітленню культурної проблематики в засобах масової інформації. Серед них варто виокремити праці таких дослідників, як Л. Лембрик [11], Е. Прохоров [14], Л. Свитич [16,17], С. Аверинцев [1], О. Берегова [3], Н. Костенко [10], В. Аксьонова [2], В. Библер [4], Л. Гатальська [6], М. Згуровський [9], та ін.

В українському медійному просторі щодо культурної сфери існує низка проблем, вирішення яких найближчим часом не планується. Наприклад, це відсутність в Україні справді авторитетного видання, яке могло б розумітись на культурній проблематиці. Проте, були висунуті пропозиції щодо усунення цієї проблеми з низки основних. Ще 26 лютого 2010 року під час круглого столу на тему: «Чим живе культурна журналістика», організаторами та ініціаторами якого стала Британська Рада в Україні, було проголошено, що найближчим часом готується до відкриття портал, який буде оперативно висвітлювати культурну інформацію. Але нічим конструктивним це не закінчилося [18].

Другою проблемою є те, що такі важливі заходи, як круглі столи, щодо обговорення культурної журналістики в Україні організовують не українці, а Британська Рада в Україні. Напрошується логічний висновок: як в Україні може бути якісно організований процес висвітлення культурної проблематики в ЗМІ, якщо дискусії з цього приводу організовують іноземці, у даному випадку англійці.

Перш ніж розглянути особливості розгляду проблем культури в он-лайн і друкованих версіях видань «День» і «Дзеркало тижня. Україна», необхідно ознайомитися зі специфікою цих газет.

«День» — щоденна всеукраїнська газета суспільно-політичної тематики, що виходить чотири рази на тиждень (з вівторка по п'ятницю). Містить як поточні новини, так і аналітичну інформацію. Виходить трьома мовами (українською, російською, англійською).

До кінця 1996 року газета виходила лише українською мовою, з січня 1997-го — й російською. 25 січня 1998 року з'явився англійськомовний тижневий дайджест «The Day».

Головний редактор газети «День» Івшина Лариса Олексіївна. Зараз українська та російська версії виходять п'ять днів на тиждень (у вівторок, середу, четвер, п'ятницю та суботу), англійська — двічі (у вівторок і четвер).

З весни 1999 року газета «День» перша в Україні стала членом асоціації «Синдикат» — міжнародна газетна асоціація. (На сьогодні в Україні лише дві газети є членами цієї асоціації — «День» та «Дзеркало тижня») [7].

Повна назва газети — «Дзеркало тижня. Україна». Це український суспільно-політичний тижневик, одне з найвпливовіших аналітичних видань в Україні. Газета була заснована в Києві 1994 року як російськомовне видання під назвою «Зеркало недели», але з 2002 р. виходить як російською, так і українською мовами. Починаючи з 2001 року, провідні статті також публікуються англійською на веб-сайті видання, де всі три версії та повні архіви є доступними безкоштовно. Головний редактор — Мостова Юлія Володимирівна. На сайті видання має розділ «Культура». У цьому виданні висвітлюються не лише події, а й проблеми зі сфери культури[8].

Так, у статті «Як будинки в історичному центрі Києва у киян забирали»

яку опубліковано на сайті 8 грудня 2018 року, автор Сергій Стернено чітко відобразив махінації влади. Активісти стверджують, що Софія Київська та історичний центр Києва, включно з низкою інших пам'яток архітектури, перебувають під загрозою знищення через незаконні дії впливових українських політиків (19). Виявилось, що будинок за адресою 8Б на вулиці Рейтарській у Києві, де зараз розміщується галерея "Речовий доказ", хочуть знищити. Малими шматками, частинами будинок стали купувати. І як завжди — це робилося тайком, не публічно. ЗМІ і реального аукціону не було.

Тепер власниками будівлі стали не мало відомі приватні компанії — "Рейтерс" і "Георгієвський резиденс". Ніби нічого спільного, але об'єднують їх родичі реальних власників — тесть колишнього голови ДФС Романа Насірова та сестра колишнього секретаря Київради, а нині народного депутата Олеся Довгого. На цих можновладців заведено кримінальну справу.

Реакцією на такі дії стало створення проекту "Речовий доказ", оскільки будинок визнано саме речдоком у згаданому вище кримінальному провадженні щодо відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом(19).

І саме метою цього проекту стало збереження історичних, архітектурних пам'яток на вулиці Рейтарської. Не дозволити нашим можновладцям чергового будівництва в історичному центрі Києва.

Хотілося би, щоб це був кінець. Але зрозуміло, що крапка в цій історії не поставлена.

У матеріалі на тему «Танцівник заявив про те, що "правда за Росією"», український танцівник балету Сергій Полунін на своїй сторінці в Instagram повідомив усім, що він громадянин Росії. Він заявив, що Володимир Пунін завжди добре ставився до нього. Вся правда за Росією! «Саме разом ми зможемо об'єднати цей світ, який надалі буде жити в любові»(21).

У статті «Особистості й долі», автор якої Ольга Савицька, розглядається наукова конференція «Остання адреса». На конференції обговорювали питання про жертви політичних репресій радянської влади.

Збереження пам'яті репресованих. За основу було взято проект німецького діяча культури Гюнтера Демінга «Камені спотикання», присвячений увічненню пам'яті жертв Голокосту(21).

Усі охочі можуть прийти до пам'ятників, покласти квіти в пам'ять про рідних.

Пам'ятні таблички вже встановлено в Києві, Харкові, Харківської області, є заявки зі Львова, Дніпра, Київської області(21).

На шпальтах видання «Дзеркало тижня. Україна» досить широко висвітлюються проблеми театрального життя. Наприклад у матеріалі «МЗС України долучилося до створення грандіозного театрального перформансу про онуку Ярослава Мудрого», автор інформує про новий проект вистави, про онуку Ярослава Мудрого. Літературна основа прем'єрного перформансу – драматична поема Олександра Ірванця, який зумів розкрити весь патріотизм і справжній характер української жінки. І саме в наш час, коли про патріотизм йдеться ледь не кожного дня, а патріотизму як такого й немає, то саме ось така віддана своєму народу дівчина, яка попри всі перешкоди все ж таки тікає до Києва. «Однією з подібних подій стане прем'єра перформансу на історичну та міфологічну тему "Едігна. Донька Анни Київської і Генріха I", який розповість про онуку Ярослава Мудрого. Прем'єра відбудеться на Михайлівській площі, на внутрішньому подвір'ї Міністерства закордонних справ України. Партнер – Міжнародний фестиваль мистецтв Anne de Kyiv Fest.» (12).

Що стосовно музичної сторони культури, то проблеми розкрили у своєму матеріалі «Олексій Ботвінов: «Наше ТБ вилучило з «меню» класику, – і це призвело до здичавіння» Олег Вергеліз і Катерина Константинова. Проблема, котра розкривається в статті – певне витіснення класичної музики з терен телебачення та радіо. Автори вважають, що сучасний музичний простір не може конкурувати з класикою, проте сучасна молодь надає перевагу альтернативним музичним течіям, котрі зараз стрімко розвиваються.

У матеріалі головним меседжем є фестиваль класичної музики, який проходив в Одесі, котра на відміну від стрімко попсиючого Києва помалу починає позиціювати себе як певний центр фестивальної класичної музики – з європейським розмахом.

«Інколи думаєш, а то й побоюєшся, як сприйме наш слухач те чи інше ім'я, котре в Європі відоме, а в нас про нього знають ледь не одиниці. Але ризик – благородна справа. Тому, ризикуючи, хочеться й перемагати. А ще – переконувати вітчизняного слухача, що класика – це модно, престижно, прекрасно, що це справжній тренд у сучасному цивілізованому світі» (5), – пишуть автори і закликають приєднуватись та брати участь у таких проектах.

За п'єсою Енігда відмовляється від примусового шлюбу і тікає на батьківщину свого діда, до Києва, де оселяється в дуплі старої липи і майже три десятиліття веде манахиський спосіб життя та навчає сільських дітей. Автор матеріалу наголошує на значимості даної вистави на теренах українського суспільства – про дочку Анну Ярославну знає чи не кожен українець, досить широко вона відома є за кордоном, проте існує ще багато постатей з українським корінням, яких потрібно знати та вивчати, саме такою є Енігда.

Перед нами постав час швидкого споживання інформації; читача, слухача чи глядача менше цікавить аналітика. Крім того, її важко виробляти у будь-якій сфері, включаючи культурну. Тому журналісти більше тяжіють до новинних матеріалів, де простіше знайти «сенсацію».

Журналістика, яка висвітлює проблеми культури, як ніяка інша професійна діяльність, має можливості сприяти вдосконаленню взаємин людини і соціуму, розвивати творчу, самодіяльну і самостійну особистість. Твори масової культури звернені насамперед до почуттів, емоцій глядача. Саме журналістика вирішує завдання підвищення рівня культури, зберігання духовних цінностей, формування умов для вільного розвитку особистості. У складній динаміці сучасного життя ЗМІ покликані зберегти й передавати майбутнім поколінням вічні цінності.

Саме засоби масової інформації формують, впливають на думки, переконання, погляди та почуття людини в суспільстві. У результаті дослідження було виявлено декілька чинників, що впливають на розвиток української культури. Серед них варто виокремити такі: поглиблення національного самопізнання та самоусвідомлення, врахування світового культурного досвіду, усвідомлення власної національної культури як ланки світового культурного процесу, всебічне використання резервів національної культурної традиції.

У ході дослідження було з'ясовано, що багато порушується тем з політичної, економічної та соціальної сфер життя суспільства. Культурна проблематика обмежується лише новинами шоу-бізнесу. Інтернет-видання «Дзеркало тижня. Україна» та «День» є одними з небагатьох видань, які висвітлюють теми культури, мистецтва країни, аналізують проблеми в цій сфері та подають поради щодо їх вирішення від відомих діячів, експертів в певній галузі, обмін особистих поглядів і думок найгостріших проблем сучасної української культури.

Отже, проаналізувавши декілька статей із он-лайн і друкованих версій видань «День» і «Дзеркало тижня. Україна» можна сміливо стверджувати, що «Дзеркало тижня. Україна» і «День» – одні із найякісніший, на мою думку, всеукраїнських видань на ринку ЗМІ щодо культурної проблематики. Ці видання порушують актуальні питання, які постали перед нами у цей нелегкий час та усебічно та детально розглядають проблеми нашого сьогодення.

Список використаних джерел

1. Аверинцев С. Ми покликані у спілкування / С. Аверинцев // Софія — Логос. Словник. — К. : Дух і Література , 2007. — С. 528-534.
2. Аксьонова В. І. Міжкультурна комунікація в умовах сучасного діалога культур. Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. / — К., 2001. — Випуск 49(7) — 2011. — С. 123-135.
3. Берегова О. М. Культура та комунікація: дискурси культуротворення в Україні в ХХІ столітті / Берегова О. — К. : Інститут культурології АМУ, 2009. — 184 с.
4. Библер В. С. От науоучения к логике культуры. Два философских введения в двадцать первый век. — М., 1991. — 413 с.
5. Вергеліс О., Константинова К. Олексій Ботвінов: «Наше ТВ вилучило з «меню» класику, - і це призвело до здичавіння». Дзеркало тижня. Україна. URL:

https://dt.ua/ART/oleksiy-botvinov-nashe-tb-viluchilo-z-menyu-klasiku-i-ce-prizvelo-do-zdichavinnya-277481_.html.

6. Гатальська Л. М. Філософія культури. — К. : Либідь, 2005. — 328 с.
7. День : веб-сайт. URL: <https://day.kyiv.ua/ru/newspaper>
8. Дзеркало тижня. Україна : веб-сайт. URL: <http://dt.ua>
9. Згуровський М. У вирі глобалізації: виклики і можливості / М. Згуровський «Дзеркало тижня. Україна» №45, 17 листопада 2001.
10. Костенко Н. В. Цінності і символи в масовій комунікації. — Д. : Ін-т соціології НАН України, 1993. — 160с.
11. Лембрик Л. Масова культура і моделі поведінки. Соціальна психологія. — № 2, 2005. — С. 38–44.
12. МЗС України долучилося до створення грандіозного театального перформансу про онуку Ярослава Мудрого. Дзеркало тижня. Україна. URL: https://dt.ua/CULTURE/mzs-ukrayini-doluchilosya-do-stvorennya-grandioznogo-teatralnogo-performansu-pro-onuku-yaroslava-mudrogo-279598_.html
13. Прохоров Е. П. Введение в теорию журналистики / Е. П. Прохоров. — М. : Аспект-Пресс, 2007. — 349 с.
14. Савицька О., Константинова К. Особистості й долі [Електронний ресурс] / О. Савицька – Режим доступу: <http://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/osobystosti-y-doli>
15. Свитич Л. Эффективность журналистской деятельности. / Л. Свитич. — М. : Аспект-Пресс, 1986. — 168 с.
16. Свитич Л. Профессия: журналист / Л. Свитич. — М. : Аспект-Пресс, 1991. — 276 с.
17. Сидоров В. Політична культура журналіста / В. Сидоров. — Санкт-Петербург, 2010. — 254 с.
18. Стерненко С. Як будинки в історичному центрі Києва у киян забирали [Електронний ресурс] / С. Стерненко – Режим доступу: https://dt.ua/internal/yak-budinki-v-istorichnomu-centri-kiyeva-u-kiyan-zabirali-296450_.html
19. Міжкультурна взаємодія в інформаційному суспільстві: комунікативний аспект : ПП «Медобори-2006», 2013. — 168 с.
20. Український танцівник Сергій Полунін отримав громадянство РФ.
21. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://dt.ua/CULTURE/ukrayinskiy-tancivnik-sergiy-polunin-otrimav-gromadyanstvo-rf-295731_.html .

Summary. The article deals with the studying and analysis of culture problems in online versions and printed editions "Day" and "Mirror of the Week". Culture is considered in the context of today's problems in the view of its role in the processes of state-building and nation-building. The basic social problems and challenges, the solution of which largely depends on the level of formation and development of the institute of culture in society, are traced in the journalistic discourse of the analyzed online editions.

Саричева Вікторія,
студентка Zh1-M18 групи
факультету української філології та журналістики
Науковий керівник:
к. філософ. н., доц. Сулятицька Т.В.

УДК 070-028.22(051)

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ В ЖУРНАЛІ «КРАЇНА»

Процес візуалізації інформації є закономірним явищем сучасності і знаходить різноманітне відображення в засобах масової інформації. Таке явище призводить до їх кардинальної трансформації, яка впливає не тільки на змістову, але й на формальну сторону журналістських матеріалів. ЗМІ починають все більше тяжіти до експлуатації образів, до опису та створення "словесної картинки". У статті зроблена спроба дослідити явище візуалізації на матеріалах журналу «Країна». У роботі проаналізовано візуальний контент журналу, який складає такі компоненти, як ілюстрації, графіки, схеми, фотографії і, відносно новий жанр, інфографіки.

Ключові слова: журналістика, ЗМІ, інформація, візуальний контент, візуалізація, журнал.

Візуалізація – це процес побудови графічного образу даних (наприклад, у вигляді малюнків і фотографій, графіків, діаграм, структурних схем, таблиць, карт і т. д.) [6, ст. 229]. Вважається, що зір забезпечує людині близько 90% інформації [8, ст. 126]. Розгляд зображень дозволяє досліджувати просторові структури, які є в об'єкті; розподіл оптичної щільності і кольорів відображає найважливіші відомості про властивості реальних і віртуальних об'єктів навколишнього світу. Візуалізація інформації – це інтерактивне вивчення візуального представлення абстрактних даних для посилення людського пізнання [4, ст. 37]. Під візуалізацією інформації розуміють відбір, структурування і оформлення матеріалу в візуальний образ, який заснований на різних способах пред'явлення інформації і взаємозв'язках між цими способами.

Перш за все, візуалізація дозволяє охоплювати великі обсяги інформації, наче стискаючи її, робить компактною. Окрім того, вона дозволяє зробити доступнішим сприйняття складної інформації, пришвидшуючи порівняння величин. Важливою рисою візуалізованих даних є їхня переконливість, тому дуже важливо уникати викривлення інформації в процесі візуалізації. Зокрема, у якісній візуалізації наочність загальної картини не заважає сприйняттю деталей.

Сучасний стиль життя зумовлює широке використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій, що безпосередньо впливає на створення і застосування засобів візуалізації інформації. Такий метод подачі інформації пов'язаний із поняттям зображальної журналістики. Зображальною журналістикою називають галузь журналістської діяльності, визначальною особливістю якої є інформаційне й публіцистичне використання зображення як основного чи допоміжного засобу впливу на масову аудиторію, підготовка зображальних матеріалів для використання у виданні. Зображальна журналістика

в системі засобів масової інформації постає в різноманітних організаційно-видавничих та жанрових формах.

Предметний світ об'єктів, які включають у себе зображення, настільки широкий і різноманітний, що це певною мірою навіть сприяє тому, що зображення часто сприймається як явище буденне, загальновідоме [10, ст. 47]. Виразальна функція об'єктивно притаманна будь-якому зображенню як результату зображальної діяльності, і можна говорити лише про специфіку втілення її в кожному із основних видів (типів, форм) використання зображення в суспільній практиці. Процес створення зображення, втілення його у матеріальній формі є синтетичним, таким, що позначений рисами, властивими всім основним видам людської діяльності – перетворювальної, пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної та комунікативної, він немислимий як без перетворення предметів, що служать матеріалом для створення зображення, так і без пізнання об'єкта зображення [9, ст. 138]. Репрезентативність зображення по відношенню щодо оригіналу є передумовою для використання його як комунікативного засобу.

Візуалізації відводиться вагоме місце на етапах кодування і декодування інформації. Використання різних методів подачі інформації дозволяє максимально точно передати необхідну інформацію. Прийомами візуалізації журнал активно демонструє свої інформаційні можливості, корисність, викликає бажання його використовувати: вибирати, купувати, переглядати, читати, використовувати інформаційний потенціал реципієнтом.

Актуальність запропонованої теми зумовлена тим, що засоби візуалізації в журналах відіграють вагому роль у формуванні громадської думки. Зокрема, завдяки своїй доступності і простоті сприйняття, візуальна інформація є вагомим елементом наповнення журналів. Візуальна подача інформації може чинити підсвідомий вплив на споживача, що може спотворити процес одержання інформації. Контент українських ЗМІ не лише призначений для інформування соціуму про різні події, він випрацьовує стереотипи мислення, орієнтуючись на зразки сучасного світового медіапростору.

Крім того, в епоху активної інформаційної конкуренції у візуалізації з'являються і нові функції: не тільки привернути увагу до видання, полегшити процес сприйняття інформації, але закріпити за собою певний сегмент читацької аудиторії засобами візуальних стереотипів. Сьогодні візуалізація – невід'ємний атрибут журналу. Вона відіграє все більш значну роль в інформаційній складовій комунікації, наповненій візуальними змістовними елементами.

Якісна візуалізація дає змогу формувати потік інформаційних сигналів, пропонує власний канал подання інформації кожному типу споживача. Важливу роль відіграє рівень підготовленості адресата (якими знаннями він володіє для вилучення відомостей із зорових образів, яке естетичне значення має для нього форма представлення тексту). Візуалізація в журнальній комунікації враховує рівень очікувань, підготовки споживачів, процес вибору і використання предмета. Іншими словами, виступає своєрідним культурним кодом або сукупністю методів з кодування повідомлення й інтерпретації його одержувачем. Ефективна візуалізація має враховувати не тільки позицію автора і технічні можливості подання інформації, але і рівень очікування читачів, кваліфікацію, фізіологічні та соціально-психологічні особливості сприйняття.

Ці та інші аспекти вимагають нового підходу до форми інформаційного повідомлення, обумовлюють необхідність теоретичного осмислення та практичного вивчення контенту видання в його візуалізованій формі.

На даний момент візуальна форма подання інформації для аудиторії часто не менш значима, ніж зміст. Важливим стає не тільки «що» опубліковано в ЗМІ, а й «як». Матеріали отримують все більш привабливе оформлення, що здатні привернути увагу реципієнта, подати інформацію в «зручній» упаковці, в одному зображенні сфокусувати множини у подій і взаємозв'язків, підняти величезний пласт проблем. Отже, мас-медіа опиняється в ситуації взаємодії з тими, хто орієнтується на візуальну комунікацію. Візуальна комунікація об'єднується текстом, адже він читається за допомогою символів, а відповідно – шрифту (малюнок якого також здатний створювати певний рівень сприйняття), графічними елементами (ілюстрації і декоративні елементи найрізноманітнішого представлення), колірні рішення (при цьому треба враховувати, що колір символічний як сам собою, так і в поєднаннях з іншими візуальними елементами) [7, ст. 125]. Суть візуальної комунікації найкраще відображає висловлювання про те, що одне грамотно створене зображення може замінити тисячі слів. Тому якісно зроблена візуальна інформація має зробити важкий для розуміння матеріал наочним та допомогти читачеві швидко зорієнтуватися в масштабних масивах даних.

Ідея візуалізації закладається в лаконічності подання даних. Зрозуміла наочно форма презентації інформаційних даних має створюватись з урахуванням культурного та інтелектуального рівня читацької аудиторії. Для правильного прочитання послання візуальної інформації рекомендується використання загальновідомих образів, прагнення до відсутності зайвих асоціацій, залучення великої обсягу даних, збереження конкретності у деталях; апеляція до емоцій, несподіваний ракурс ситуації, а також використання засобів гумору [5, ст. 328]. У цілому цей список характеристик візуального повідомлення може бути прийнятий за основу. Проте варто відзначити, що гумор і несподівані ракурси працюють далеко не у всіх випадках. Так, гумор хоч і привертає увагу, не може бути використаний, наприклад, в інфографіці, присвяченій трагічним подіям, або, припустимо, в інфографічних текстах, що ілюструють складні економічні процеси. Однак все, звичайно, залежить від першочергового завдання візуалізованих даних. Потрібно відзначити, що можливості візуалізації майже безмежні. Її предметом можуть стати будь-які явища навколишнього світу (люди, соціум в цілому, предмети, ситуації і т.д.). «Візуалізувати можна певну територію, портрет особистості, інструкцію до товару, авіакатастрофу, політичну ситуацію, спортивні досягнення та, вірогідно, всі необхідні дані. По суті, візуалізація – це технологія» [2, ст. 57]. І цією технологією потрібно вміти користуватися. Візуальне повідомлення буде дійсно ефективним, якщо правильно визначено мету і завдання журналістського матеріалу, ретельно відібрані, грамотно проаналізовані дані і знайдений адекватний спосіб (інструмент) візуалізації. Інструментарій візуалізації досить широкий, він включає низку засобів від шрифтів, кеглів, гарнітур, символіки до фотографії, малюнків, і, звичайно, інфографіки.

Досить точно процес сприйняття візуальної інформації передає традиційна лінійна модель Р. Якобсона, що описує процес в семіотиці, тож виділяє передавача інформацію (адресанта), того, хто приймає інформацію (адресата) і канал зв'язку між ними, в якості якого можуть виступати всі структури, що забезпечують комунікацію. У процесі зв'язку здійснюється кодовий обмінний процес, тобто повідомлення, якими обмінюються адресант і адресат, досліджуються, як інформаційні коди. Р. Якобсон у зв'язку з цим зазначає: «Ми прагнемо виявити код, загальний для адресанта і адресата; ми прагнемо знайти загальні риси, а також відмінності між операціями кодування, здійснюваними адресантом і здатністю декодування властивою адресату» [5, с. 344]. Зрештою, зроблено намагання визначити місце, що займає візуальне повідомлення в контексті інших повідомлень. Дослідження Ю.М. Лотмана (в межах лінійної моделі Р. Якобсона) дозволяють виявити відмінності вербальних і візуальних текстів на етапі кодування. Вербальний текст ділиться на дискретні одиниці – знаки, які за допомогою спеціальних механізмів з'єднуються в сегменти різних рівнів. Текст будується як позачасова структура на рівні мови в одночасній залежності від нього.

Візуальний текст не ділиться на дискретні одиниці, а знаковість виникає в результаті деяких правил проекції об'єкта на площину. Візуальна інформація призначена для наочності просторових понять. Зображення, будучи системою, яка не має означеної одиниці, базується на семантичному принципі передачі інформації. Відсутність конкретних одиниць призводить до того, що значення трактується залежно від сприйняття всієї форми як неподільної цілісної системи. Візуальний текст відрізняється від вербального перш за все тим, що при сприйнятті його сенсу активно діє зоровий канал, об'єднуються чуттєво-наочні та уявні структури.

Сьогодні процес сприйняття інформації аудиторією змінюється. Існуюче раніше порційне сприйняття поступається місцем потоковій інформації: висвітлення подій, явищ, фактів не припиняється навіть після виходу журналу. Кожне друковане ЗМІ намагається завоювати і залучити нову аудиторію, створюючи для неї нескінченний потік повідомлень, підкріплений оригінальним дизайном. Такі медіа можуть впливати на аудиторію розміром шрифту, його поєднаннями, художніми прийомами розробники заголовка. Тому переважну роль в аспекті захоплення уваги, залучення в тему відіграють зображення [1, ст. 36]. Сьогодні публікація матеріалів без розміщення фотографій або іншого візуального ряду стає малоефективною.

Аналіз сучасної ситуації проникнення у видання журнального типу ґрунтується на публікаціях всеукраїнського журналу «Країна» за 2018 рік.

Дослідженню піддалися сукупність способів репрезентації візуального контенту журналістських матеріалів у журналі «Країна». Аналіз теоретичної бази з питання візуалізації журналістських матеріалів дозволив помітити, що існують різні підходи до класифікації візуального контенту мас-медіа. Найбільш традиційним є розмежування наступних видів візуального контенту: ілюстрації (в тому числі карикатури і елементи графічного дизайну); фотографії (в тому числі і фоторепортажі); інфографіка (графіки, схеми, діаграми і т. п.). Завдячуючи своїм естетичним властивостям, ілюстрація, особливо кольорова, виконує, перш за все,

функцію залучення, вона «зачіпає» увагу читача, привертає його до матеріалу. Доведено, що картинка – це перша точка зупину погляду людського ока, що приступив до процесу сприйняття інформації, тобто вона формує вагому частку уявлення читача про матеріал ще до його прочитання.

Проте сьогодні ілюстрація в традиційному «вузькому» розумінні (малюнок) поступається за функціональності іншого виду візуалізації інформації – фотографії. Фотографія стала невід'ємним елементом друкованої журналістики, починаючи з XIX століття. Історія фотожурналістики як такої починається з моменту появи перших фоторепортажів.

Важливо відзначити, що фотографія в ЗМІ має поступальний розвиток. Фотожурналістика має свою мову, свої закони і засоби виразності (масштаб, колір, перспективи, ракурс, кадр, план та інші). Не існує власне правил, відповідно до публікації візуальної інформації в різних видах друкованих ЗМІ. У різних випадках співвідношення візуальних елементів є різним. Крім того, в сучасних умовах, завдяки поширенню цифрових технологій, можливості фотожурналістики значно розширилися і трансформувались. Фотографія стає одним з основних засобів комунікації. Таким чином, фотожурналістика в сучасних умовах тотальної візуалізації інформації також піддається суттєвим змінам. Найбільш новим типом візуалізації інформації в сучасних ЗМІ є так звана «інфографіка», що отримала надзвичайно широке поширення в мас-медіа за останні роки. Сьогодні це явище досить глибоко досліджується в наукових колах. У загальних рисах інфографіку можна визначити як синтез інформаційно-аналітичної журналістики та дизайну. Визначення інфографіки множинні: «область комунікативного дизайну, в основі якої лежить графічне представлення інформації, зв'язків, числових даних і знань» [6, ст. 149], переведення чисел в форму малюнка, ескізу або пояснювального плану чи ілюстрації; новий, ефективний спосіб, який дозволяє донести інформацію, дані і знання за допомогою візуальних образів і так далі.

Таким чином, інфографіка або інформаційний дизайн використовується для швидкої і чіткої передачі вербальної інформації з формуванням пов'язаних з нею візуальних образів» [3, ст. 61]. Інфографіка повинна прагнути до балансу між інформативністю та ілюстративністю. Її функціонал досить широкий. Вона затребувана в тих випадках, коли необхідно показати устрій або алгоритм роботи чого-небудь; відобразити співвідношення предметів або фактів в часі і просторі; продемонструвати тенденцію розвитку об'єкта; компактно розкрити складові частини складного явища; організувати великі обсяги інформації [10, ст. 95]. В цілому в ситуації інформаційного вибуху і обвалу інформаційних потоків, інфографіка є одним з найбільш ефективних інструментів впорядкування і структурування великих обсягів інформації. Інфографічний матеріал повинен відповідати ряду вимог, серед яких можна назвати високий ступінь утиснення, при якому коефіцієнт втрат безпосередньо залежить від ступеня деталізації об'єкта і яка покликана надавати інформацію найбільш повно і наочно; попередню обробку інформації щодо структурування кількісних або якісних даних; наявність елементів розвитку, зв'язування або підпорядкування інформаційних блоків; виражену спрямованість на активізацію когнітивних процесів отримувача інформації; наявність одного або декількох критеріїв, які

об'єднують фрагменти інфографіки в конкретному об'єкті. Класифікації інфографіки також надзвичайно численні. З точки зору технології виділяється статична і динамічна інфографіка.

За принципом візуалізації контенту виділяються дві групи видів інфографіки: а) кількісна візуалізація, що використовується для організації подання кількісних (числових) даних (графіки, діаграми, гістограми і номограми, які, в свою чергу, підрозділяються на підгрупи (точкові, лінійні, кругові і т. п.)); б) якісна візуалізація – для організації подання сукупності (наприклад, ієрархій) об'єктів і якісних даних (організаційні діаграми; діаграми трендів; плани-графіки, технологічні діаграми; малюнки і схеми, реконструкції. Та якщо ще порівняно недавно інфографіку розглядали як новий жанр в журналістиці, що доповнює існуючу систему жанрів, то сьогодні інфографіка – це достатній точно усталене явище, що динамічно розвивається.

Одним з типологічних основ для класифікації інфографіки є спосіб відображення інформації. Зосереджуючись на цьому, серед видів (інструментів) інфографіки можна виділити таймлайн. При цьому таймлайн не виділяється в окремий клас через наявність системи координат і близькості їх до діаграм. Вони приєднуються до інфографіки через схожість способу подання даних. Отже, прийнято розглядати таймлайн як різновид інфографіки, що пропонує графічну реалізацію цифрових даних. Теорію таймлайна у вітчизняній медіа науці не можна назвати остаточно сформованою. Наукові трактування терміна поодинокі. Визначення таймлайна часто представляють собою лише короткий опис-пояснення, що не претендує на повноту. Проте А. Мірошніченко, відзначаючи необхідність розвитку таймлайну в сучасній медіа-сфері, описує таймлайн як формат, фіксуючий смисли на лінії часу, картинку, придатну як для прочитання, так і для розглядання. З точки зору дослідника, це дуже компактний спосіб упаковки сенсу в ЗМІ, тому що таймлайн легко розміщується в будь-якій частині видання.

Також існує таке визначення таймлайну як способу і результату інтерактивного графічного представлення низки подій і фактів в їх хронологічній послідовності за допомогою спеціальних програмних продуктів або інструментів [9, ст. 165]. Таймлайн дозволяє розміщувати ряд подій на часовій шкалі, забезпечуючи кожний опис ілюстраціями чи посиланнями. Така шкала часу досить зручна, коли є необхідність продемонструвати зміни, що відбуваються з плином часу, оскільки він створює ілюзію динаміки в зображенні, так як змушує глядача слідувати поглядом у заданому зображенні напрямку.

Таймлайн дає також можливість розказати кілька історій паралельно. Окрім того, таким способом можна показати різні аспекти однієї події, якщо «розбити тимчасову шкалу на кілька частин». Потрібно все ж пам'ятати, що переважаність різними елементами може вплинути як на термін підготовки таймлайну, так і на сприйняття аудиторією, тому творцеві таймлайна важливо бути аналітиком і вміти виділяти головне (факти, дати) і другорядне. Також при створенні таймлайну важливо співвідносити тимчасові проміжки від події до події в історії і на таймлайн (хоча б приблизно), інакше таймлайн перестане бути достовірним (дійсність може бути прикрашена або викривлена), може виникнути плутанина.

Проведений аналіз розвитку даної теми в ЗМІ дозволив зробити ряд висновків як теоретичного, так і практичного характеру. Тенденція візуалізації інформації в мас-медіа в даний час є визначальною ознакою сучасної медіа-сфери. Вона обумовлена формуванням у підростаючого покоління медіа-користувачів так званої кліпової свідомості, що характеризується поверхневим сприйняттям інформації, експлуатацією яскравих цілісних образів, значним спрощенням картини дійсності, відсутність схильності до глибинного аналізу та прагнення до глобального узагальнення. Процес візуалізації інформації в ЗМІ підпорядковується впливу законів візуального мислення і призводить до підлаштування медіа-продуктів під вимоги аудиторії.

Список використаних джерел

1. Power J. G. Priming prejudice: How stereotypes and counter-stereotypes influence attribution of responsibility and credibility among ingroups and outgroups / J. G. Power, S. T. Murphy, G. Coover // *Human Communication Research*. – 1996. – 23 (1). – P. 36-58.
2. Severin W. J., Tankard Jr., J. W. *Communication theories: Origins, methods, and uses in the mass media* / W. J. Severin, Jr. J. W. Tankard. – 3rd ed. – New York: Longman, 2002.
3. Бодрийяр Ж. Общество потребления: Его мифы и структуры / Ж. Бодрийяр ; [Пер. з франц. Е. А. Самарская]. – М.: Республика; Культурная революция, 2006. – 269 с.
4. Брайант Д., Томпсон С. Основы воздействия СМИ: Пер. з англ. – М.: Издательство «Вильямс», 2004. – 432 с.
5. Почепцов Г. Г. Информационные войны / Почепцов Г. Г. – К.: Ваклер. – 2000. – 576 с.
6. Симакова, С. И. Визуальное мышление как основа визуализации в СМИ [Текст] / С. И. Симакова // *Личность и общество: проблемы взаимодействия: материалы VIII Международной научно-практической конференции*. – Челябинск: Издательский дом «Монограф», 2015. – С. 229-232.
7. Симакова, С. И. Развитие визуальной журналистики [Текст] / С. И. Симакова // *Журналистика цифровой эпохи: как меняется профессия : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (Екатеринбург, 14-15 апреля 2016 г.)*. – Екатеринбург, 2016. – С. 125-129.
8. Федорова, Е. И. Инфографика как метод визуализации данных [Текст] / Е. И. Федорова // *Организационная коммуникация: материалы междунар. науч.-практ. конф. (23-24 апр. 2014 г., Минск)* / отв. ред. О. В. Терещенко [и др.]. – Минск: Издат. центр БГУ, 2014. – С. 145-149.
9. Феррейра Опасо, Е. В. Современные аспекты визуализации информации [Текст] / Е. В. Феррейра Опасо // *Актуальные проблемы гуманитарных, и естественных, наук*. – 2012. – № 11. – С. 138-140.
10. Шевченко, В. Э. Визуальный контент как тенденция современной журналистики / В. Э. Шевченко // *Медиаскоп*. – 2014.

The process of visualizing information is a constant phenomenon of nowadays which is reflected on the activity of media. Such a phenomenon leads to their cardinal transformation, which affects not only the content but also the formal side of

journalistic materials. Media have increasingly begun using images, to describe and create a "verbal image." The article attempts to investigate the phenomenon of visualization on the materials of the magazine "Krayina". The article analyzes the visual content of the magazine, which consists of such components as illustrations, graphics, diagrams, photographs and, relatively new genre, infographics.

Key words: *journalism, media, information, visual content, visualization, journal.*

Хижа Ірина,
студентка Zh1-M19 групи
факультету української філології та журналістики

Науковий керівник:
к. філос. н., доцент Плахтій М.П.

УДК 101: 130.2

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТЕОРІЇ МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ Л. КОЛЬБЕРГА ТА ТЕОРІЇ МОРАЛІ І. КАНТА

У статті зосереджено увагу на особливостях трактування сутності і розвитку моралі у вченнях Імануїла Канта і Лоуренса Кольберга, у яких можна простежити спільні та відмінні риси.

Ключові слова: *мораль, теорія, дія, людина, розвиток.*

З початку минулого століття і до сьогодні в суспільстві динамічно розвивається такий процес, як консюмеризм – постійне споживання товарів чи послуг, необхідність яких для індивідуального користування є необґрунтованою. Якщо людина має більший прибуток, то внаслідок цього зростає кількість її потреб, незважаючи на реальну необхідність придбання того чи того товару.

У таких перегонах за першість у володінні предметами різноманітного користування стають розмитими межі моральної складової особистості. Матеріальне забезпечення переважає над духовними цінностями, затьмарюючи роль освіти і виховання. Співвідношення теорії морального розвитку Л. Кольберга і теорії моралі І. Канта з сучасними тенденціями розвитку суспільства зумовлює актуальність наукової розвідки.

Мета дослідження – співвідношення спільних та відмінних рис в обґрунтуванні теоретичних засад моралі шляхом простеження впливу базисних основ концепції І. Канта на формування філософських поглядів теорії Л. Кольберга.

Трактування моралі в наукових теоріях І. Канта й Л. Кольберга досліджували О. Богач, А. Єрмоленко, В. Зінченко, О. Кузнецова, Н. Кулеша О. Осика та ін.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж І. Кант розпочав вивчення поняття «мораль», науковці того періоду трактували її, зважаючи на зовнішні фактори життєдіяльності, як прояв божественної волі, причино-наслідкового зв'язку вчинків людини з урахуванням суспільних норм. І. Кант спростовує таке бачення: «щоб розпізнати добро і зло, не потрібно фахової освіти, достатньо інтуїції, яка походить від природи, а не від знань. Наука і мораль – різні сфери

людського буття» [2, 140]. Тобто мораль є незалежною категорією, сутність якої спрямована на самоцінність її принципів.

Л. Кольберг під час формування теорії морального розвитку теж дотримується думки про те, що мораль не залежить від рівня практичної діяльності людини і загальної сукупності знань: «емпіричну різноманітність моральних суджень можна звести до єдності універсальних норм морального судження» [4, 33]. Вона є уніфікованою та нормативною категорією, що не залежить від тих чи тих обставин.

Мораль відповідно до трактувань І. Канта не є стимулом створення внутрішніх основ особистості, а, навпаки, надає вибір, адже «щось пропонує людині, вимагає чогось від неї, ставить чесноту її в обов'язок, незважаючи на те, якою людина є на справді за природою» [2, 141]. Мораль формує обов'язок. Він не пов'язаний з природним прагненням людини. Це те, що має бути як апріорна складова людської особистості без урахування різних чинників, що можуть впливати на індивіда.

Л. Кольберг під час вивчення моралі сформував бачення щодо її поступового розвитку. Це вказує на динамізм моральної свідомості, її рухомість і нестабільність, тобто змінність у часових площинах.

У своїх дослідженнях Л. Кольберг звертається до напрацювань І. Канта, який сформував уявлення про «наявність стійких, інваріантних структур, схем свідомості, що накладаються на безупинно мінливий потік інформації і певним чином організують його» [2, 142]. Унаслідок цього Л. Кольберг виокремив рівні моральної свідомості, кожний з яких становить умовний типологічний зразок того, як формується і розвивається мораль людини залежно від зовнішніх факторів її перебування в соціумі.

Цей погляд співпадає з думкою І. Канта щодо унормованості певної системи, що підлаштовує різноманітність відомостей під параметри сформованої моделі. Кожний рівень складається з двох етапів, послідовність яких є обов'язковою.

Такий підхід зумовлений їхньою взаємозалежністю і взаємопов'язаністю. «Психологічна теорія моралі виходить з того, що як логіка, так і мораль розвиваються поступово, і кожний щабель є окремою структурою, яка більш врівноважена, аніж структура попереднього рівня. Таким чином, вона (теорія) припускає, що кожен новий (логічний або моральний) щабель є новою структурою, який хоча і містить у собі елементи попередньої, але змінює її таким чином, що вони сприяють більш стабільній рівновазі» [4, 33].

Доконвенційний рівень: людина дотримується норм моралі, усвідомлюючи захищеність від покарання за свою поведінку. Такий позитивний ефект можна досягти шляхом дотримання двох поступових етапів. На першій стадії відбувається вплив авторитету, на другій – задоволення своїх інтересів з урахуванням і визнанням інтересів інших. Завдяки цьому формується поняття «справедливість» і «чесність».

Конвенціональний рівень проявляється на стадії ідентифікації особистості з групою, що керується нормами поведінки. Будучи членом спільноти, індивід слідує її ustalеним правилам з метою позитивного прояву себе як особистості.

Перший етап проголошує дотримання «золотого правила моралі», тобто ставлення до інших відповідно з узгодженням бажання, щоб вони з тією ж віддачею ставилися до тебе. Тоді можна простежити співвідношення між поведінкою та очікуваннями соціальної групи.

Другий етап встановлює певні обов'язки, яких має дотримуватися людина, щоб забезпечувати злагоду і порядок у суспільстві. З'являється поняття «совість», що виступає внутрішнім мірилом правомірності власних дій.

На постконвенціональному рівні відбувається укорінення загальнообов'язкових норм, якими мають керуватися усі представники спільноти, незважаючи на особисті інтереси.

Під час першої стадії на загальнолюдському рівні необхідно дотримання головних прав і цінностей. Допускається наявність різних трактувань і поглядів на те чи інше явище з урахуванням права кожного на висловлення своєї думки. Свободу слова забезпечує неупередженість стосовно волевиявлення.

На другій стадії йдеться про встановлення універсальних моральних норм, дотримання яких є необхідним задля врегулювання відносин у суспільстві. Індивід самостійно усвідомлює рівень достатньої підстави етичного принципу, тому не потребує зовнішнього регулятора, який би його контролював.

Л. Кольберг для характеристики такої ситуації вводить метод «ідеальне виконання ролей», відповідно до якого кожна людина, ідентифікуючи себе з іншими, відмовляється від власних інтересів і слідує виконанню правил. Це свідчить про найвищий ступінь її морального розвитку.

«Мотиваційною основою поведінки виступає обов'язок перед суспільно узгодженим законом заради блага всіх і захисту прав кожного» [4, 35]. У цьому положенні можна простежити співвідношення і узгодженість з поглядом І. Канта про те, що мораль є обов'язком. Кристалізація цього твердження відбувається унаслідок поступового розвитку особистості, яка проходить поетапний процес морального становлення.

І. Кант створив моральний принцип – категоричний імператив. Сутність трактування цього терміну полягає в тому, що «імператив» – команда, «категоричний» – єдиноможливий, такий, що використовують, незважаючи на обставини, що можуть впливати на перебіг ситуації.

Аналізуючи людську діяльність, І. Кант у теорії моралі визначив одне з таких формулювань: «є ідея волі кожної істоти, як волі, що встановлює загальні закони» [3, 524]. Тут він робить акцент на тому, що кожна людина має врегульовувати свою діяльність у таких межах, які б слугували загальноновизнаними.

Крім того, є інше твердження, що ставить основу категоричного імперативу: «Роби так, щоб ти завжди ставився до людства у своїй особі, і в особі всякого іншого так само, як до мети, і ніколи не ставився б до нього тільки як до засобу» [3, 524]. Йдеться про те, що кожна дія людини має бути відсторонена від прагматизму. Націленість спрямована на те, щоб підтримувати суспільне благо.

Можна простежити взаємозв'язок із «золотим правилом моралі», принцип якого застосовує Л. Кольберг у трактуванні специфіки першого етапу конвенціонального рівня. Проте відмінність полягає у тому, що у своєму вченні І. Кант критикує «золоте правило моралі», адже якщо мораль за його

трактуванням є обов'язком, то вона не має залежати від бажання чи небажання людини, яка до того ж цілеспрямовано враховує власні інтереси, діяти за певним сценарієм.

На думку І. Канта, людина за своєю природою більше схильна творити зло, тому моральні норми необхідні для того, щоб мотивувати її бути доброю. Задля досягнення цієї мети необхідно дотримуватися таких вимог: «Першою умовою перемоги добра є моральне відновлення напряду думок і почуттів людини. Друга умова – це об'єднання людей в єдине ціле заради вищого морального блага через прагнення окремої людини до її власної моральної досконалості» [2, 145]. Добро переважатиме тоді, коли всі усвідомлять його необхідність як соціальну норму життєдіяльності суспільства. Через це І. Кант значну увагу приділяє вихованню людини, що слугує механізмом поступового налагодження усвідомленості людини в необхідності чинити по-доброму.

Л. Кольберг вважає виховання не головним способом упровадження моралі, а лише одним з інструментаріїв. Він вказує на те, що людина перш за все має моральний стимул вчинення дії, що пояснює, чому вона зробила так, а не інакше.

У своїй теорії Л. Кольберг звертає увагу на вербалізацію моралі. Зважаючи на вік комунікаторів, розрізняють різні форми морально-етичного дискурсу. Це може бути мовна гра, під час якої діти в уявній проблемній ситуації висловлюють свою точку зору, враховуючи норми, якими вони керуються під час будь-якого вибору своїх дій. Або ж це відбувається у вигляді дискусії між представниками різних професійних і соціальних категорій, які обґрунтовують свою думку, апелюючи до аргументів.

Такий же погляд щодо способу формування моральної свідомості представлений у теорії І. Канта: «Можна навчати тільки філософствувати, тобто вправляти талант розуму в простеженні його загальних принципів на певних наявних [у нашому розпорядженні] дослідах, проте завжди зберігати право розуму, досліджувати ці принципи в їхніх джерелах і підтверджувати або відкидати їх» [1, 473]. Тобто у суспільстві можна впровадити загальнообов'язкові норми діяльності, розподіливши, де і коли потрібно використовувати певний механізм послідовних операцій, але для результативності цієї теорії необхідно враховувати ставлення до цього окремого індивіда.

Основою теорії моралі І. Канта є свобода волі. Тобто кожна людина діє відповідно до власного волевиявлення, що залежить від тих норм, якими вона керується. «Жодні приписи, або за спільною угодою складені закони, жодні почуття щастя, жодні утилітаристські міркування користі, жодне зовнішнє благо або внутрішній хист не можуть бути конститутивними для найвищого принципу моральності» [2, 146].

Л. Кольберг наслідує бачення І. Канта про важливість свободи волі, але дещо його доповнює. Якщо І. Кант вважає, що «добра воля», як категорія моральності, є передумовою, після якої настає наслідок – дія, то Л. Кольберг доповнює цю схему проміжним елементом, а саме: мужністю, що слугує перехідною ланкою у системі морального вчинку.

Висновки. Унаслідок проведення дослідження стосовно порівняльної характеристики теорії морального розвитку Л. Кольберга і теорії моралі І. Канта вдалося з'ясувати спільні та відмінні риси у поглядах цих науковців. Зважаючи

на те, що Л. Кольберг був послідовником І. Канта, можна простежити єдність думки вчених щодо сутності моралі у життєдіяльності суспільства.

Мораль – універсальне явище, що не залежить від знань і практичних навичок. Вона існує у вигляді сформованої схеми, у якій упорядкована інформація, що пояснює доречність дій у тій чи тій ситуації. Мораль – обов’язкова характеристика людини, що не повинна залежати від зовнішніх факторів. Завдяки вербалізації в індивіда формується моральна свідомість, в основі якої є добра воля, що спрямована на реалізацію вчинку.

Незважаючи на потужний вплив вчення І. Канта на формування теорії морально розвитку Л. Кольберга, у їхніх дослідженнях є деякі відмінності, що свідчать про індивідуальний підхід кожного з науковців до вивчення цієї теми.

Це можна простежити у різному трактуванні значення понять «категоричний імператив» і «золоте правило моралі». Невідповідність поглядів є і в поясненні необхідності виховання людини. На думку І. Канта це спрямовано задля пристосування природи людини до життя в суспільстві, а Л. Кольберг надає перевагу моральному стимулу над вихованням.

Список використаних джерел

1. Кант І. Критика чистого розуму / пер. з нім. І. Бурковський. Київ : Юніверс, 2000. 504 с.
2. Кузнєцова О. О. Вплив ідеї І. Канта на формування філософської концепції Л. Кольберга. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2009. Вип. 38. С. 139–149.
3. Хандожинська А. О. Проблеми моралі у практичній філософії Канта. *Економіка інноваційної діяльності підприємства (Філософські науки)*. 2015. Вип. 13 С. 523–524.
4. Шабанова Ю. О., Яременко І. А., Тарасова Н. Ю. Історія філософії: сучасні комунікативні вчення : навч. посібник. Дніпропетровськ, 2012. 120 с.

Шульга Анастасія,
студентка Іst1-М18 групи
історичного факультету

Науковий керівник:
к. філос. н., доцент Плахтій М.П.

УДК 316.346.36- 053.5

ДІТИ ПОКОЛІННЯ «Z»: ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ

У статті розкрито сутність поняття «покоління Z» та характерні ознаки сучасного учня. Висвітлено принципи, методи та поради педагогам, як навчати сучасне покоління.

Ключові слова: покоління «Z», ознаки сучасного учня, особливості навчання дітей нового покоління.

В епоху постмодерну захиталися фундаментальні основи усього суспільного життя. Новими ознаками постмодерного суспільства стали

колажність, фрагментарність культури, гра смислами, образами. У таку ситуацію постмодерну «приходить нова людина».

Мета статті – визначити особливості «цифрового покоління», та проаналізувати манеру поведінки між вчителем та учнем, які б відповідали викликам сучасності.

Виклад основного матеріалу. У наш час шкільна освіта знаходиться на порозі глобальних змін, часто відбуваються дискусії щодо навчання сучасних дітей, які одні схвалюють, а інші разюче сприймають в штики. Але факт залишається фактом – сучасні діти відрізняються від тих, що сідали за партами всього двадцять років тому. Як вважають більшість експертів, саме за цей період і відбувається зміна поколінь в усьому світі. Отже, яке ж воно, молоде покоління?

Молоде покоління або як ще його називають «покоління Z» – це діти, які народжені після 2000 року. Це перше покоління, яке народилося в новому сучасному світі та вже не може уявити собі життя без мобільного Інтернету та інших гаджетів. Вони від народження живуть у світі без кордонів, правда, часто цей світ обмежений екраном монітора [1].

Сучасне покоління багато в чому відрізняється від батьків і прабабків. Їхня унікальність формується за рахунок того, що вони живуть у зовсім інших умовах розвитку і соціалізації. Сьогоднішні діти та підлітки народилися в реаліях найбільш повної включеності людини в цифрове суспільство. Персональні комп'ютери, легкий і швидкий доступ до Інтернету, величезні можливості Всесвітньої мережі є для них складовими повсякденного життя.

Так зване «покоління Z» задає питання не вчительці, а Інтернету, дорогу знаходить, не запитуючи перехожих, а за навігатором, закупа здійснює в Інтернеті, притому не обов'язково в тій країні, де живе. Вони можуть одночасно вчити уроки, вести смс-переписку з друзями, слухати музику й розмовляти. Ця здатність «бачити» одночасно кілька екранів призводить до того, що швидкість сприйняття інформації різко зростає. Але ця якість має свою зворотну сторону – мозок, привчений до високої швидкості обробки інформації, починає нудьгувати, коли інформації мало, наприклад, на уроках.

Зарубіжні й вітчизняні психологи (А. Сапа, Г. Солдатова) зазначають, що у «покоління Z» розвиваються і специфічні психологічні особливості, а саме:

- гіперактивність. Сьогодні збільшується число так званих «дітей індиго», їм важко довго залишатися зосередженими на чомусь одному, вони дуже непосидючі й тому гіперактивні. У таких дітей часто виникають проблеми з успішністю, хоча при цьому вони можуть бути обдарованими в певних сферах діяльності [5];
- схильність до доклінічних форм аутизму. Це не вид психічного розладу, а спосіб взаємодії зі світом людей, які з дитинства занурені в себе й не здатні спілкуватися з іншими. Такі діти стають менш товариськими, живуть у віртуальному світі фантазій [2];
- сенсорна депривація. Занурюючись в Інтернет, діти отримують менше сенсорних сигналів із навколишнього світу. Відчуття світу може стати менш чуттєвим, спостерігається спад здатності до співпереживання, емпатії [5];
- побудова ідентичності. Дитина насамперед активно експериментує зі своєю ідентичністю, пошуком свого соціального «Я», освоюючи в Інтернеті різні

соціальні ролі. Водночас спроби приміряти на себе різні маски можуть призвести до того, що ідентичність застрягне на стадії смутного, нестійкого уявлення про самого себе. У результаті може затягнутися процес самовизначення, переходу від дитинства до юності й далі [2].

Безумовно, система освіти не залишається байдужою до цієї проблематики. Вивчення особливостей сучасного покоління стає все більш актуальною, так як і педагоги, і психологи обговорюють, як вчити дітей, що народилися в XXI столітті. Отже, зрозуміло, що умови традиційного навчання не є ефективними для порозуміння тих, хто навчається, із тими, хто навчає. Необхідно шукати нові підходи та технології оптимізації навчання.

Процес навчання «цифрових дітей» має ліквідувати негативні риси, допомогти подолати труднощі у розвитку, викликані знаходженням дітей у цифровому середовищі. А для цього необхідний вибір нового стилю спілкування і навчання, який буде відповідати викликам сучасності.

Основна мотивація «покоління Z» – це інтерес. Сучасному поколінню здається навчання непотрібним для майбутнього життя, менш корисним, ніж це було колись. Сучасні навчальні програми зосереджені зовсім не на тому, чого бажали б діти нового покоління [3].

Чим старшими стають учні, тим більше від них вимагається вивчення зовсім «непотрібних, на їх думку, предметів», мало пов'язаних з реальним життям. Тому ключем до успіху в XXI-му столітті є створення навчальних планів, програм, в центрі уваги яких будуть виклики сучасного світу і здатність нового покоління реагувати на ці виклики та діяти в них.

Якщо говорити про «корисність знань», то, на думку сучасних учнів, це аж ніяк не те, наскільки легко і просто буде їм складати випускний іспит або ЗНО. Сьогодні учні нового покоління прагнуть отримати інформацію, яка буде їм корисна у подальшому житті. Зацікавленість і мотивація учнів зараз безпосередньо залежить від того, наскільки добре вони розуміють, як і де зможуть застосувати отримані знання.

Найбільша цінність для сьогоднішніх учнів – це час. Можливість витратити його ефективно тепер стає для них головним аргументом. Вони шукають легке і правильне поєднання між витраченим часом, обсягом отриманої інформації і «користю», яку вони зможуть витягти з цієї інформації. Якщо витрати часу занадто великі, то більшість учнів зовсім відмовляться від вивчення матеріалу, а деякі шукатимуть інформацію десь ще.

Тому використовувати час слід ефективно. Представники «покоління Z» не здатні утримувати увагу на чомусь одному більше 5-8 хвилин. Тому, наприклад, можна розділити урок на проміжки по 10-15 хвилин, протягом кожного наступного з яких учні будуть змінювати вид діяльності [4].

Для сучасних учнів необхідно добре структурувати навчальний процес, адже «покоління Z» росте в досить «впорядкованому» світі і вимагає такого ж порядку і від навчання. Діти хочуть точно знати, що і в які терміни від них вимагається.

«Покоління Z» вже майже повністю відмовилося від читання книг, текстові матеріали не повинні буди занадто довгими, а, навпаки, повинні бути простими для сприйняття, текст мусить відповідати його змісту, а ключові пункти і речення

повинні бути виділені візуально (краще всього іншим шрифтом і кольором). Крім того, для цього покоління дуже важливо підведення підсумків кожного етапу навчання.

Педагогам слід говорити коротко. Діти «покоління Z» не здатні сприймати довгі повідомлення. Усні завдання треба укласти в 25 слів. «Покоління Z» погано запам'ятовує величезний обсяг інформації, адже знають, те що вони не змогли запам'ятати на уроці, вони з легкістю можуть уточнити в Інтернеті [1].

Інформація, яку педагог прагне донести до учнів, не повинна бути «обтяжливою». «Покоління Z» хоче отримувати конкретні знання. Більш того вони свідомо ігнорують етапи навчання, спрямовані на «закріплення» матеріалу шляхом багаторазового його повторення: як тільки суть досліджуваного стає їм зрозуміла, повторювати одне й те саме тисячу разів здається їм безглуздим.

Важливо пам'ятати, що сьогоденні учні із самого народження мають доступ до величезних масивів інформації, до п'яти років у розпорядженні сучасної дитини більше інформації, ніж було у його бабусі і дідуся за все життя.

Тому й не дивно, що «покоління Z», ще по-іншому їх називають «діти, які народилися з гаджетом в руках», адже нинішні учні швидко знаходять серед усього різноманіття інформації лише те, що їм потрібно [3].

Аби учні краще запам'ятали навчальний матеріал, педагогам радять перш за все візуалізувати інформацію. Необхідно зробити урок наочним, видовищним, яскравим. На уроках потрібно поєднувати традиційні інструменти, використовуючи дошку та маркери, а також використовувати й нові технології навчання: проектори, мобільні телефони, комп'ютери. Сучасна молодь сприймає візуальну інформацію краще, ніж представники будь-якого іншого покоління.

Наочність для сучасних дітей – головна умова кращого запам'ятовування. Представники «покоління Z» краще розуміють образи, ніж слова. Тому радять аби педагоги на своїх уроках використовували відеоролики або аудіозаписи, урок тоді стає цікавішим, і учні з легкістю зможуть запам'ятати це, що вони побачать або почують [4].

Процес уроку потрібно зробити більш динамічним. Монотонна мова вчителя та повільне ходіння по класу – фактори, які виводять з рівноваги «покоління Z».

Навчальний матеріал педагогу краще подавати в оптимістичному настрої. Доцільно включати в навчальний процес такі інтерактивні форми, як круглий стіл (дискусія, дебати), мозковий штурм, ділові та рольові ігри, майстер клас. Використання таких форм навчання дозволить постійно вносити новизну і зміни в проведенні занять. Саме така новизна стане стимулом, зацікавленістю сучасного учня.

Необхідно вчити дітей критичному мисленню: зупиняти учнів, вчити їх обмірковувати і ретельно аналізувати інформацію, лише після цього розпочинати виконання роботи.

Головною запорукою навчального процесу є доброзичливе спілкування педагогів з учнями. Адже сучасні діти вважають себе дорослими і прагнуть, аби з ними говорили як з дорослими. До того ж сучасна молодь не боїться робити помилки, якщо раніше учень боявся того, що він щось не правильно робить чи

говорить, то теперішнє покоління не боїться цього. А тому молодь прагне відкритого діалогу з педагогами і вдячна їм за увагу та участь в вирішенні питань.

Сучасні учні в процесі навчання орієнтуються на результат, а тому насолоджуватися процесом довготривалого навчання їм не властиво. Представники «покоління Z» не можуть чекати. Вони звикли до похвал, хоч і не вважають їх чимось особливим. «Покоління Z» не може вчитися без постійного заохочування. Похвала і нагороди не мотивують «покоління Z», але їх відсутність сприймається учнями як некомфортні умови.

Отже, «покоління Z» вже зайшло до шкільних кабінетів. І те, яким воно з них вийде, багато в чому залежить від розуміння всіх ризиків і переваг цього покоління педагогами. Перед ними стоїть невідкладне завдання – організувати цікаве, змістовне та мотивуюче навчання для учнів сучасного покоління.

Список використаних джерел

1. Коростіль Л.А. Покоління Z: пошук способів педагогічної взаємодії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5229
2. Лумпиева Т. П., Волков А. Ф. Поколение Z: психологические особенности современных студентов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/21748/1>
3. Мірошникова А. Головні риси сучасних школярів та як їх спрямувати в корисне русло [Електронний ресурс] / Аліна Мірошникова. – Режим доступу : <https://osvitoria.media/opinions/yak-vchytelyam-porozumitysya-z-tsyfrovym-rokolinnyam-ditej-porady-psyhologa/>.
4. Покоління Z: как правильно ставить задачи сегодняшним двадцатилетним [Электронний ресурс]. – Режим доступу : <https://vc.ru/10701-generation-z>.
5. Солдатова Г. Покоління Z : психолог розповіла, як Інтернет змінив сучасних дітей [Електронний ресурс] / Галина Солдатова. – Режим доступу : <https://ukr.media/science/272956/>.

Янішен Олександр,

студент 2 курсу історичного факультету

Науковий керівник:

к. філософ. н., доц. Найчук А.В.

УДК 141:521.5/.8

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОЛІТИКИ І МОРАЛІ В НАУКОВОМУ ДОРОБКУ Н. МАКІАВЕЛЛІ

У статті аналізуються погляди на співвідношення політики і моралі італійського мислителя доби Відродження Ніколо Макіавеллі.

Ключові слова: політика, мораль, макіавеллізм, влада, етика, політична етика.

Проблема співвідношення політики і моралі завжди займала центральне місце в таких науках, як філософія політики, теорія політики, соціології та ін. Вивченням цієї проблематики займалися вчені від доби античності по сьогоднішній день. Актуальність цієї теми зумовлена тим, що немає єдиної концепції

співвідношення політики і моралі, тобто немає відповіді на питання: якою повинна бути політика?

Крім того, сьогодні аморальна політика дуже яскраво проявляється як на внутрішньополітичному, так і на зовнішньополітичному рівні. Це виявляється у геополітичному середовищі, міжнародних відносин чи пріоритет особистих інтересів, систем, культур над моральністю.

Проблематикою співвідношення політики і моралі у свій час займалися такі мислителі, як Конфуцій, Аристотель, Платон, Ф. Аквінський, Т. Гоббс, Дж. Локк, І. Кант, Г. Гегель, О. Конт, Е. Дюркгейм та ін.

На сучасному етапі з приводу співвідношення моралі і політики дискутували відомі зарубіжні мислителі Зб. Бжезінський, Ю. Габермас, О. Геффе, Е. Левінас, П. Рикьор, Р. Рорті, Г. Водолазов, О. Дробницький, Ю. Ірхін, Б. Капустін, О. Оболонський, вітчизняні – А. Гордієнко, С. Кошарний, В. Кремень, В. Пазенок, Л. Ситниченко, Т. Тимошенко та інші.

Метою статті є дослідження поглядів на співвідношення політики і моралі італійського мислителя Н. Макіавеллі

Мораль – це форма суспільної свідомості, що включає цінності, правила, вимоги, які регулюють поведінку людей. Іншими словами, це прийняті в суспільстві уявлення людей про належне і неправильну поведінку, про добро і зло. Релігія як один з компонентів містить принципи моралі. Моральні установки також характерні і для етичних навчань. Мораль сьогодні регулює стосунки людей в будь-якому суспільстві [4].

Політика – це особливий спосіб регулювання відносин між великими соціальними спільнотами (класами, станами, націями), заснований на писаних законах і спирається на політичну (державну) владу [4].

Політична етика (грец. *ethika*, від *ethos* - звичай, характер) – галузь загальної етики, яка досліджує моральні засади політики і влади, професійну етику суб'єктів політичної діяльності. Політична етика вивчає виникаючі протиріччя між політикою і мораллю, що розриває її цілісність у суспільній свідомості. Ці суперечності є тлом, на якому формуються політичні відносини в суспільстві.

Політика і мораль – одне з опорних понять соціальної, в тому числі, політичної теорії. Їх суть полягає в тому, що це поняття відображає наявність взаємозв'язку двох найважливіших форм суспільної свідомості, двох певних систем організації соціуму, двох видів регулювання відносин різноманітних соціальних спільностей – етносів, класів, соціальних груп, політичних партій, суспільних об'єднань та ін. Специфіка понять «політика і мораль» полягає в тому, що, спираючись на знання про політику і мораль, повністю концентрує увагу на "механізмі" їх зв'язку, з'ясовує суть двох регуляторів суспільного життя відносно цілісної соціальної системи, у якій одна її частина не існує без іншої, допускає і доповнює її можливості й функції. Таке розуміння поняття, що аналізується, позбавляє від необхідності спеціального введення базових категорій політологічної формули – політика, мораль, дозволяє зосередитися на системних характеристиках соціальних явищ: політика, мораль.

Одним із найвідоміших мислителів, який вперше теоретично відмежовував політику від моралі, був Ніколо Макіавеллі. Ніколо Макіавеллі (1469-1527) – італійський державний діяч, військовий теоретик, історик, теоретик політики,

письменник, поет. З 1498 р. – секретар Другої канцелярії, Флорентійської республіки, пізніше – секретар Магістрату зі справ зовнішньої політики та оборони. Першим в історії наукової думки виділив політику в особливу, самостійну область практичної діяльності, відокремивши її від моралі та релігії. Автор терміну “держава”. Головна праця – трактат “Державець” (1513). Серед інших політичних та історичних творів – “Міркуваннях про першу декаду Тита Лівія” (1513-1517), трактат “Про військове мистецтво” (1521); “Історія Флоренції” (1532) [1]. Роботи Макіавеллі вплинули на розвиток європейської політичної філософії Нового часу.

Предметом нашого дослідження є одна з раніше сказаних праць «Державець» Проблема співвідношення моралі і обов’язку, відповідальності та моральності, порушена Макіавеллі в даній роботі, є однією з найгостріших у політичній науці.

Н. Макіавеллі здійснює розмежування політики, філософії та етики, замінюючи середньовічну концепцію божественного походження політичної влади обґрунтуванням політики як окремої сфери людської діяльності. Він визначає політику як «сукупність засобів, необхідних для того, щоб прийти до влади та корисно її використовувати...» [1]. Вважаючи політику реальним, а не ідеальним явищем, Макіавеллі, по суті, стає засновником нової, реалістичної політичної теорії, закладає основи «ціннісно-нейтрального» вивчення влади. На противагу католицькій церкві, яка намагалася підкорити політику християнській етиці, Макіавеллі відокремлював реальну політику від моралі. Моральних правил і шляхетних почуттів для політики замало, вважав він. У державній діяльності звичні інші правила, ніж у суспільстві між приватними особами. Вчинки політичних діячів повинні оцінюватися не з парадигми моралі, а за їх результатами, ставленню до блага держави.

Н. Макіавеллі стверджував, що заради досягнення політичних цілей правитель може використовувати будь-які засоби, незважаючи на вимоги моралі: вдаватися до обману, діяти лестоцями і грубою силою, фізично знищувати своїх політичних противників тощо. Правитель має бути схожим на сильного лева, щоб страхати вовків, і на хитрого лиса, щоб не втрапити в пастку [2]. По суті справи, відмежування політики від моралі перетворилось у проповідь Н. Макіавеллі аморалізму в політиці. Політика, в розумінні мислителя, — це сфера підступності й віроломства. Відтоді аморальна політика дістала назву «макіавеллізм».

Термін «макіавеллізм» назавжди увійшов до наукового обігу для позначення політики, що зневажає норми моралі і здійснюється за формулою «мета виправдовує засоби». Але це не зовсім справедливо стосовно самого Макіавеллі. Дійсно, як прихильник республіканської форми правління, Макіавеллі пов’язував благополуччя держави із сильною владою, здатною об’єднати націю в єдиній державі, використовуючи для цього будь-які засоби і методи. Але при цьому щирою метою государя, за Макіавеллі, повинна бути не власна вигода, не особистий інтерес, а досягнення «загального блага», що полягає в створенні суверенної національної держави. “Коли мова йде про порятунок країни, – стверджував Макіавеллі, – не слід приймати до уваги жодні міркування про те, що справедливо, а що ні, що милосердно, а що жорстоко, що похвально, а що ганебно; але необхідно, забувши про все інше, діяти так, щоб врятувати її

існування, її свободу...”[6].

Макіавеллі аргументує свою позицію таким чином: мораль є вищою, шляхетною метою, тоді як політика, пов’язана із реальністю, повинна враховувати існуючий стан справ і бути спрямованою на ефективне вирішення поставлених завдань [5].

Чим же була зумовлена така позиція Н. Макіавеллі? Насамперед історичними обставинами. Тогочасна Італія була роздібнена на кілька ворогуючих між собою князівств, які до того ж зазнавали утисків з боку іноземних завойовників. Будучи флорентійцем і патріотом Італії, мислитель палко бажав її об’єднання в єдину міцну державу. А це, на його думку, міг зробити лише сильний одноосібний правитель, який для досягнення політичних цілей, головною з яких є зміцнення держави, не хещує ніякими засобами. Прообраз такого правителя Н. Макіавеллі вбачав у тогочасному італійському правителі Чезаре Борджіа, відомого своїми злодійствами. По суті справи, засуджуючи тиранію як форму правління, мислитель виправдовував її стосовно тогочасних італійських умов.

Таким чином, Н. Макіавеллі є одним із перших мислителів, який відокремлює політику від моралі та релігії. Його концепція, яка отримала назву «макіавеллізм», виходить з того, що політика і мораль є не сумісними, тому що політика – це справа, яка пов’язана із реальністю і може нехтувати принципами моралі, але обов’язкова умова – принцип загального блага. Володарі повинні насамперед досягати загального блага, і якщо потрібно, то в деякій мірі нехтувати моральністю.

Список використаних джерел

1. Государь (The Prince: Il Principe). Николо Макиавелли онлайн. Скачать в FB2, EPUB, MOBI - LibreBook.ru [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://librebook.me/the_prince.
1. Н. Макіавеллі | Політологія [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://polityslovo.wordpress.com/першоджерела/н-макіавеллі/>.
2. Мораль і політика: проблеми взаємодії [Електронний ресурс] // Персонал Плюс. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.personal-plus.net/245/2626.html>
3. ПОЛІТИКА І МОРАЛЬ, Взаємодія політики і моралі, Взаємодія моралі і політики, Рівні політики і моралі - Політологія: наука про політику - Навчальні матеріали онлайн [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://pidruchniki.com/1625021236439/politologiya/politika_moral.
4. Поняття і сутність політики [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://rua.pp.ua/ponyatie-suschnost-politiki-36729.html>.
5. Мораль і політика: теорія відносин [Електронний ресурс] // Журнал Віче – Режим доступу до ресурсу: <http://veche.kiev.ua/journal/1860/>.
6. Політичне вчення Ніколо Макіавеллі - Політологія (теорія та історія політичної науки): Навчальний посібник [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1813.html>.

The article analyzes the views on the relationship between the policies and

morals of the Italian thinker of the Renaissance of Nikolai Machiavelli.

Key words: politics, morality, machiavellianism, ascendance, ethics, political ethics.

Розділ 2. Любомудріє (Есе)

Ковальчук Марина,
студентка Zh1-M19 групи
факультету української філології та журналістики
Науковий керівник:
к. і. н., доцент Вонсович Г.Б.

БУТИ ЧИ НЕ БУТИ ? (БЛОГЕР ЯК ФЕНОМЕН ХХІ СТОЛІТТЯ)

Відповідно даним ресурсу «РБК-Україна» станом на 1 квітня 2019 року кількість користувачів Інтернету в Україні зросла до 26,38 млн осіб, що на 1,3% більше, ніж їхнє число становило на початку року. Щомісяця їх кількість зростає, внаслідок чого можливості Всесвітньої мережі стають усе більшими, маючи схильність до постійного удосконалення.

У світі поширеними є багато платформ і соціальних мереж, де користувачі реєструються з метою обміну інформацією, що здійснюється за допомогою опублікування фото чи відео, створення облікових записів чи коментування їх. Зокрема за даними компанії «Research & Branding Group» у березні 2019-го року найпопулярнішою соціальною мережею в Україні став «Facebook», яким користуються до 50% респондентів. Наступні в рейтингу мережі «YouTube» та «Instagram». Головною причиною звернення до них респонденти зазначили наявність розважального та пізнавального контенту, що містять у собі насамперед блоги.

Створені внаслідок розвитку мережевих технологій блоги стали поширеним явищем в Інтернет-просторі. У перекладі з англійської як «мережевий щоденник», блоги спершу являли собою короткі записи, у яких будь-хто з користувачів міг висловити свою думку щодо того чи того питання, поділитися враженнями від події чи просто окреслити хід своїх думок.

Сьогодні навряд чи хтось досі не має уявлення про те, що таке блог і з чим його їдять. Поширені у вигляді відео, зокрема на платформі YouTube, фото – в Instagram, чи облікового запису – на мережевих сторінках великої кількості видань, блоги стали невід’ємною частиною життя постіндустріального суспільства.

За демократії, коли легалізованими стали свобода слова й друку, люди користуються цим правом, хоча й значний їх відсоток засмічує інформаційний простір так званими «щоденними блогами» про власне життя з виокремленням персональних звичок і думок на загальні теми, що скоріше нагадують переливання з пустого в порожнє, аніж щось, що дійсно могло б заслуговувати чієїсь уваги. Можна сказати, що цей феномен є “побічним продуктом” розвитку

демократії. 30-50 хвилин думок уголос, що заповнюють час, який глядачі могли б з більшою користю виокремити на прочитання аналітики задля розширення інформаційних горизонтів, підвищення рівня критичного мислення й звичайної обізнаності у справах національного чи міжнародного значення.

Модною сьогодні вважається публікація лайфхаків та пранків, створення смішних постановочних сценок, оглядів на фільми чи книги, що у своїй сукупності представляють інфотеймент – нововведення постмодерніської культури споживання. Особливість його полягає у поєднанні новинних повідомлень з розвагами, без яких сучасна аудиторія навряд чи була б такою широкою. Блоги, що плавно вписуються в структуру сучасних засобів масової інформації, є чи не найяскравішим представником цього процесу, зокрема і в Україні, конкуруючи з телебаченням, де інфотеймент переважає над аналітикою.

У зв'язку з поширенням можливостей для створення блогів, люди не нехтують ними, обманюючи себе та й інших думкою про те, що журналістом може бути будь-хто, кому є що сказати. Звісно, не будь-який блог можна назвати жанром журналістики, як і блогера – журналістом, проте в мережі з'явилася також тенденція до того, аби ставати таким собі експертом у тому, в чому хоча б трохи розумієшся. Окремі блогери публікують відео чи дописи, у яких коментують останні події, додаючи до них, як не краплю, то цілий потік суб'єктивних думок, що часто є лише емоційним виявом і не заслуговують називатися експертними.

Інформаційний простір грузне в “інформаційному шумі”. У «топ» виходять ролики, що викликають в аудиторії емоції, не змушуючи задуматися, запитати себе «чому так сталося?» і знайти на це питання конструктивну відповідь. Незважаючи на інтерактивність, яка простежується у зв'язку користувача з автором поширеного інформаційного продукту, аудиторія залишається пасивним споживачем, стає жертвою маніпуляції, не маючи особливого бажання уникнути цього.

Попри це є журналісти, які з використанням блогів форм подачі інформації створюють якісні аналітичні публікації. Багато видань додали до дисплею своїх сайтів розділ «Блог», у якому розміщують матеріали, що здебільшого нагадують колонку в газеті, де журналіст або ж провідний у певній галузі експерт аналізує питання, попередньо опрацьоване, обдумане й виважене. Серед таких видань: «Українська правда», «День», «Новое время», «Коментарі» тощо.

«YouTube» теж рясніє блогами, у яких аналітичному змісту приділяється більша увага, аніж інтерактивній формі його подання. Це може бути монолог автора чи його діалог з експертом, де темою випуску стають актуальні події, що хвилюють суспільство (або принаймні мали б його хвилювати). Перегляд цього типу блогів розширює бачення людини, звужене навіяними їй стереотипами, спонукає до роздумів та власного аналізу (особливо за умови перегляду кількох блогів). Серед подібних блогів можна виокремити канали Анатолія Шарія, Дмитра Джангірова, Марії Мадзігон та інших.

Аналітична подача інформації ще не є приводом для цілковитої довіри тому чи тому журналісту, виданню чи каналу, тому не варто виключати: по-перше, суб'єктивності в поданні інформації, що є ознакою блогу, зокрема як жанру, по-друге, видання, в якому працює сам журналіст, що деякою мірою зумовлює його позицію з певного питання. Не варто виключати небезпеку маніпуляції

глядацькою думкою, особливо професіоналами журналістської сфери, тому під час ознайомлення з поданим матеріалом варто звертати увагу на подані факти, а не позицію автора.

Формат блогінгу дав широкі можливості для поширення журналістської чи експертної думки, але разом з тим породив новий тип журналістики, що науковці називають «громадянською». Окрім цього, на хвилі «хайпу» виникають блоги, що мають здебільшого розважальний характер, заповнюючи контент відповідного каналу чи сайту різноманітними челленджами, лайфхаками й пранками. Здебільшого саме такі публікації привертають увагу аудиторії, послаблюючи її критичне сприйняття дійсності.

Рекреаційна функція є важливою у сфері журналістики, проте відсоток розважального контенту переважає і це, на жаль, навряд чи можна було б назвати позитивним фактором. Якщо розглядати блог, як жанр журналістики, під час його створення автору варто орієнтуватися на власну компетентність, інтелектуальність та обізнаність в обговорюваних питаннях. Наявність власної точки зору ще не є достатньою підставою для створення блогу і подальшою роботою в журналістиці, що потребує вивчення її основ.

Блоги людей «про життя» навряд чи заслуговують уваги в розгляді їх у контексті журналістики. Створення і публікація їх нагадує ведення щоденника, що близько до етимології самого поняття «блогу». Їх популярність у соціальних мережах та на платформі «YouTube» має відповідні наслідки, що насамперед полягають у засміченні інформаційного простору.

Отже, створення блогу є доступним сьогодні для будь-якого пересічного громадянина, проте відповідь на питання – створювати його чи ні – лежить в одній площині з питанням – яка його суспільна корисність? Тенденція ХХІ століття – ігнорувати цю відповідь задля створення каналу не лише з метою обговорення та аналізу, але розваги, що проникає в інформаційний простір, наче вірус, заражаючи його низьким рівнем якості.

Петрук Владислав,
студент GRS1-B18 групи економічного факультету
Науковий керівник:
к. і. н., доцент Вонсович Г.Б.

«РОЛЬ ІДЕОЛОГІЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ»

«Ідеологія відрізняється від просто точки зору тим, що вона претендує на володіння ключем від історії, або розгадкою всіх «проблем світобудови», або остаточним знанням прихованих загальних законів, які керують природою і людиною. Науковий аспект в ідеології вторинний і з'являється в них заради додання їм форми незаперечної доказовості.» - Ханна Арендт

Неймовірно цікавим виявилось для мене трохи ширше ознайомлення з поняттям «ідеологія», його місцем в історії та ролі ідеологій у сучасному світі. Розуміння понять та принципів дії ідеології є важливим для розуміння суспільних і політичних процесів, що відбуваються у сучасному світі. То що таке «ідеологія»? Як ідеології впливають на світосприйняття людей та яка ж роль ідеології у суспільному житті?

Дуже цікавим є розвиток самого значення слова «ідеологія». Від введеного наприкінці XVIII століття французьким філософом і економістом Антуаном Дестютом де Трасі визначення характеризувало ідеологію як «науку наук», що має вивчати, досліджувати ідеї та вчитися правильно мислити, зараз залишилось мало.

Варто далі оцінити іронію життя; через півстоліття після де Трасі, Карл Маркс, критикуючи ідеологію, намагаючись створити науку вільну від домінування ідей, сам створив надзвичайно потужну і негнучку ідеологію в тому розумінні, яке панує зараз.

І от, у XXI столітті, я розумію поняття «ідеологія» як сукупність ідей, поглядів, цінностей, переконань, які використовуються для об'єднання людей у групи і керування ними.

Роль ідеології у сучасному світі важко переоцінити. Вона здійснює величезний вплив на буття, на все життя і розвиток суспільства. Для наявного прикладу достатньо лише згадати, чим обернулася у минулому столітті сутичка двох тоталітаризмів у Європі.

Були спроби обґрунтувати можливість існування суспільства без ідеології. Проте, як я вважаю, і показує історія, це неможливо. Ідеологія виступає у формах політичних, правових, релігійних, естетичних і філософських поглядів. Вона покликана згуртувати людей навколо якоїсь мети, довести можливість досягнення цієї мети тільки за допомогою єдиного запропонованого шляху. Ідеологія не виникає з повсякденної діяльності людей, а створюється і нав'язується їм. Меншість завжди буде керувати більшістю. І ця більшість, повторюючи запропоновані, нав'язані їм думки та прагнення, сприймає їх за свої, і готова з піною біля рота, а якщо потрібно то і зі зброєю в руках відстоювати «свої» інтереси. Я зневажаю це, хоча усвідомлюю, що і кожен з нас в тій чи іншій мірі до цього причетний. «Ідеологія насправді одне з знарядь створення стада.» - зазначав Бертран Рассел, британський філософ, логік і громадський діяч. І саме бажання бути непричетним до цього спонукає до саморозвитку, формування критичного мислення.

Мені щиро жаль людей, які сліпо слідуєть за ідеєю, відкидаючи навіть найменші шанси своєї неправоти. Стадо... Відстоюючи постулати своєї ідеології, фізично та психологічно знищуючи інакодумців, вони часто у корені заперечують основні свої ідеї. Наприклад, в окремих випадках боротьба за демократію йде за принципом: заради демократії готові знищити всіх до останнього. Також часто одна ідеологія використовується для прикриття реальної ідеології.

Мав змогу переконатися у неймовірному впливі на свідомість людей ідеологій та просто маячні з інформаційних джерел під час останніх виборів Президента України. Причому, як мені здається, не важливо, які саме вибори розглядати, так як механізм залишається майже ідентичний. Останні вибори

ближче мені, оскільки уже маючи право голосувати, я почав слідкувати за усім, що стосувалось цієї теми. Вивчав передвиборчі програми кандидатів, спостерігав за реакціями та думками людей у соціальних мережах, намагався зіставляти інформацію, що звучала з різних телеканалів. І досить скоро вжахнувся... Люди немов походили з розуму! У соціальних мережах користувачами виливалося тонни бруду на кандидатів та на інших користувачів, навішувались ярлики, звучали завчені гасла. На різних телеканалах одна і та ж новина подавалась в десятках різноманітних, майже завжди кардинально різних, трактувань. Члени однієї родини, підтримуючи різних кандидатів, ставали запеклими ворогами. Доходило до бійок, розлучень. Під впливом ідеологій люди перестали мислити, тупо повторюючи почуті заклики та твердження.

Дивлячись на неспроможність і небажання більшості тверезо мислити, маю мету вирватись з цієї маси. От хочу не слідувати ідеології, а творити її. Маю ідею втовкмачити в голови людей, що необхідно щороку відрізати собі по пальцю на руці. І найдивніше, що це реально. Є безліч засобів. Від ЗМІ, соціальних мереж, месенджерів, до виступів «справжніх» учених, які б науково обґрунтували користь цього для організму, та політичних діячів, що довели б у цьому користь для суспільства і майбутнього. Цікаво, скільки часу пройшло б поки люди зрозуміли, що це просто абсурдні ідеї одного психа.

Має виникнути запитання: «Що за маячню я щойно написав???». Проте варто просто проаналізувати те, що нам намагаються донести щодня з усіх інформаційних потоків, і здається мені, що у порівнянні не така вже й абсурдна попередня ідея.

Є думка, що існує можливість формування єдиної ідеології, яка відображала б інтереси всього суспільства, всіх соціальних груп. Хтось скаже: «Та це неможливо! Утопія... Удачі, так-так, збудуєм світовий комунізм з єдиною релігією поклоніння рисовому бублику...» І неможливість об'єднання усіх є такою логічною, оскільки людина включена в певні соціальні спільноти, має певні інтереси, сприймає світ з певних ідеологічних позицій (які можуть відображати дійсний стан справ, а можуть бути обіцяним раєм), і важливо те, що часто бачення минулого, сучасного і майбутнього в окремих людей чи цілих соціальних груп кардинально різні. Формування єдиної ідеології неможливе! Чи таки можливе...?

Нас постійно намагаються зіштовхнути, поділити на «своїх» і «чужих», на «лівих» і «правих», поділити за кольором шкіри, національністю, смаками. Яка ж це все нісенітниця... Складається враження, що все розмаїття ідеологій та їх форм створене для того, щоб відвернути нашу увагу від справжніх, реальних проблем. Задуматись хоча б над тим, що щодня людство шаленими темпами вбиває свою планету, роблячи її непридатною для життя, кидає безліч сил і коштів на пошук життя на інших планетах замість того, щоб рятувати свою. Чи не порятунок нашої планети має бути єдиною ідеологією? Обґрунтування ще й доволі просте і зрозуміле кожному, що є важливим аспектом у формуванні ідеології: «Жити хочете?»

І я згідний в такому випадку, щоб всьому людству це доносили з усіх можливих джерел, якщо всі відмовляються це розуміти. Згідний навіть на «знищення» тих, хто проти цього.

Отже, ідеологія відіграє надзвичайно важливу роль у сучасному світі і взагалі у нашому існуванні як соціальних істот. І неможливо це викоринити. Проте, я закликаю ретельно просіювати всю інформацію яку ми отримуємо, критично оцінювати мету та інтереси джерел інформації, думати своєю головою, розвивати критичне мислення. Розумними, мислячими людьми керувати набагато важче, тому варто задуматись над цим.

Хижа Ірина,
студентка Zh1-M19 групи
факультету української філології та журналістики
Науковий керівник:
к. і. н., доцент Вонсович Г.Б.

ХУДОЖНЬО-ПУБЛІЦИСТИЧНІ ЖАНРИ: «НОВЕ» ЖИТТЯ «СТАРИХ» ФОРМ. МОДА РУХАЄТЬСЯ ПО КОЛУ?

Художньо-публіцистичні жанри – це вершина професійної творчості будь-якого журналіста. Початківцю не завжди з першого разу вдається влучно підібрати слова, аби втілити їх у необхідну форму, щоб досягти бажаного ефекту впливу на реципієнта. Саме тому потрібно пройти поступовий шлях у написанні журналістських матеріалів, розпочинаючи із замітки, в основі якої лежить одиничний факт, структурований за правилом перевернутої піраміди, продовжуючи розвивати своє вміння під час аналітичної роботи над статтею чи рецензією.

Після опанування різноманітних методів освоєння дійсності (від спостереження, інтерв'ю і роботи з документами до аналізу, абстрагування, порівняння та інших способів збору та обробки інформації) можна застосовувати синтез факту і образу, щоб отримати нову змістово-формальну єдність, націлену на представлення важливих проблем суспільства крізь призму авторського художнього осмислення.

Після того, як Україна стала незалежною державою, змінилися напрями і пріоритети журналістської діяльності. Засоби масової інформації у своїй діяльності почали впроваджувати нові підходи до шляхів отримання, опрацювання і представлення відомостей. Це вплинуло на тематичну і жанрову спрямованість журналістських матеріалів.

Якщо переглянути шпальти не лише регіональних, але й загальнонаціональних засобів масової інформації, то можна простежити тенденцію, що відсоткова частка інформаційних матеріалів у номері переважає над іншими. Друге місце посідають аналітичні матеріали. Це помітно у тих виданнях, які виходять з періодичністю не частіше, ніж один раз на тиждень, адже для підготовки серйозних міркувань щодо причинно-наслідкових зв'язків тієї чи тієї проблеми оперативність не є найважливішим критерієм.

Щодо кількості художньо-публіцистичних жанрів на сучасному інформаційному ринку можна простежити закономірність у тому, що у деяких

виданнях частка цих жанрів відсутня взагалі, а у деяких – з'являється лише напередодні чи після якихось важливих подій, коли завуальованість, іронічно-сатиричне зображення і спосіб одивнення найбільш влучно представляють реальний перебіг справ.

Чому ж складається така ситуація?

До групи художньо-публіцистичних жанрів належать замальовка, нарис, есей, фейлетон і памфлет. Кожний з цих жанрів має ряд характерних ознак, які забезпечують унікальне призначення кожної форми для висвітлення лише конкретного життєвого матеріалу.

У замальовці необхідно показати один момент, сутність якого перевантажена емоційним напруженням. Нарис спрямований представити чи то проблему, чи то подорож, чи то портрет крізь призму людської причетності до події, олюднивши будь-яке важливе питання. Есе націлене на пошук істини в суперечці, не претендуючи на правильну відповідь, адже розвиток ходу думки важливіший, ніж результат.

Окремим підрозділом сатиричного спрямування функціонують фейлетон і памфлет. Фейлетон в асоціативній манері презентує проблеми, які необхідно вирішити. Памфлет у «злісній» формі засуджує щось або когось за невідповідну діяльність, що приносить шкоду суспільству.

Тобто, можна простежити, що для написання матеріалу у художньо-публіцистичному жанрі замало просто зібрати факти і представити їх у певній послідовності. Крім цих початкових дій, необхідно знати передумову тієї чи тієї ситуації, вміло підбирати асоціації, які б ставали яскравим порівняльним аспектом, володіти набором художніх засобів, щоб вміло поєднувати факт і образ у єдине ціле. Це лише частина вимог, що потребують велику кількість часу і відшліфовану звичку – постійно збагачувати свої інтелектуальні здібності.

А хіба має журналіст змогу витратити на це все зусилля, якщо редакція ставить перед ним завдання бути першим у висвітленні події, щоб аудиторія зайшла на сайт саме цього видання? Це збільшить кількість переглядів і загальний рейтинг сайту, що, у свою чергу, привабить нових рекламодавців. Унаслідок цієї оперативно-послідовної сукупності однорідних дій з'явиться нове джерело прибутку.

А чи готові реципієнти читати художньо-публіцистичні жанри? В еру, коли світ унаслідок умовного стирання кордонів через політичні, економічні, технічні та інші причини перетворився на «глобальне село», важко довго на чомусь сконцентрувати увагу. Розвивається «кліпове мислення», під час якого все, що трапилось упродовж дня, необхідно представити у декількох лаконічних абзацах з ілюстративним матеріалом.

Якщо змінилися вимоги аудиторії і загальні обставини розвитку сучасного інформаційного простору, то необхідно розламати традиційні сковуючі рамки діяльності, модернізуючи їх задля підсилення попиту серед «споживачі» результатів функціонування засобів масової комунікації.

Портретний нарис почали замінювати на політичний портрет. Найбільшого поширення такий жанр набуває в період виборів, коли автор намагається відобразити не так особливості зовнішності кандидата, як його професійну

діяльність і специфіку його рис характеру. Це можна співвіднести з тим, як він буде поводити себе за умови, якщо виграє чи програє виборчі перегони.

Жанр есе як вільна форма висловлення трансформувався в авторську колонку. Для неї характерні ті ж самі жанрові ознаки, але в іншій специфічній формі подачі інформації. Специфіка полягає у тому, що аудиторія звертає увагу не так на зміст колонки, як на авторство. Той, хто написав матеріал, має авторитет серед реципієнтів, тому для них важливий його погляд на ту чи ту ситуацію, що відбулася.

Жанрова своєрідність фейлетону полягає у тому, щоб відобразити реальність крізь призму злободенності. У ньому дійсність представлена за допомогою фактів, що перебувають у художньо-фантазійному обрамленні. Оповідь передбачає наявність особливого коду, який реципієнт має декодувати.

Під час обговорень ролі фейлетону, як жанрової форми, що забезпечує асоціативне сприйняття реальності з метою презентації вад суспільства, не лише деякі науковці, але й журналісти-практики дотримуються думки про те, що такий спосіб оповіді не приваблює аудиторію. Аргументацією цього твердження слугує те, що зміни у суспільно-правовому статусі держави відкидають необхідність використання «Езопової мови» задля змалювання реалій.

Тому перетворення у новий формат забезпечує головне призначення жанру – викриття недоліків, що відбуваються у суспільстві. Проте з'являється акцент на гумористичному спрямування матеріалу, тобто важливою вимогою є іронічно-сатиричне підкреслення суті події. Якщо перші дві трансформації переважають у друкованих чи мережевих виданнях, то цей формат знаходить своє відображення в аудіальному чи візуальному представленні.

Памфлет теж має новий відповідник. Популярним його проявом стало журналістське розслідування. Тут є гостра спрямованість проти чогось чи когось з урахуванням негативних дій, які намагалися приховати з метою обману й власного зиску. У новій формі можна простежити націленість на вирішення суспільно важливих проблем.

Отже, на перший погляд може здатися, що художньо-публіцистичні жанри – укриті іржею і запилені формочки для випікання неперевершених у своїй сукупній довершеності коржиків, для підсилення смаку яких вправні інформаційні кухарі додають емоційно-образні та фактологічно-точні прянощі.

Здається, кому потрібно власноруч поратися над тим випіканням, якщо сьогодні можна з легкістю все придбати, зважаючи на різний смак і гаманець. До того ж зараз не такі вже й вибагливі гості, адже вони дотримуються інформаційної дієти. Напевно, немає для кого старатися, немає вже тих гурманів, які б смакували кожним словом прицмокуючи.

Але не все так категорично. Традиції на те й залишаються традиціями, щоб незважаючи ні на які зміни і нововведення, продовжувати жити не лише у пам'яті, але й у практичному застосуванні. Хай не всі їх шанують, але ж можна їх пристосувати так, аби вони знову стали модними делікатесами вітчизняної інформаційної кухні.

Демонструючи образне змалювання проблеми функціонування художньо-публіцистичних жанрів у національному сучасному інформаційному просторі, думаю, вдалося переконати у їхній доцільності з урахуванням і традиційних

норм, без яких вони немислимі, і нових рис, які доповнюють і пристосовують до вимог сьогодення.

Шерстюченко Вікторія,
студентка GRS1-B18 групи групи
економічного факультету
Науковий керівник:
к. і. н., доцент Вонсович Г.Б.

«ХТО НЕ ЛЮБИТЬ САМОТИ, ТОЙ НЕ ЛЮБИТЬ СВОБОДИ, БО ЛИШЕ НАОДИНЦІ МОЖНА БУТИ ВІЛЬНИМ»

Філософ Артур Шопергауер зауважував, що: «Хто не любить самоти, той не любить свободи, бо лише наодинці можна бути вільним». Прочитавши ці слова вперше, я, насправді, подумала, що це вислів відчуженого, замкненого в собі інтроверта. Проте, повертаючись до цієї фрази, помічала, що в ній є сенс.

Люди завжди прагнули до соціуму: для когось важливим було визнання, для когось спілкування, для іншого ж – страх перед самотністю. Хтось шукав спосіб втомити нудьгу, а хтось намагався уникнути відповідальності за свої рішення, перекинувши її на інших. Ми народжуємося залежними, хоча б від наших батьків. Потім, з плином часу, нам починають нав'язувати певні канони, що впливають на нас як на соціальну одиницю, а не на індивідуальність як таку. У вирі подій кожен прагне бути «в центрі» того, що коїться. Ми дивимося на інших, беремо до прикладу їхню модель поведінки, або самі диктуємо «стандарти». Ми слухаємо всіх, забуваючи слухати себе.

Проте, постає питання: «Звідки ці «стандарти», хто сказав, що це істина?» Лише залишившись наодинці сама з собою, людина починає занурюватись у глибини своєї душі, відшукувати своє світосприйняття. Зриваючи «маски», не граючи ролі, з'являється час на самопізнання. Починаєш розуміти свої потяги, вподобання. Малюєш цікаві для себе орієнтири. Аналізуєш скоєні вчинки, думки, що лізуть в голову.

За словами Шопенгауера, «самотність — доля всіх видатних умів: іноді вона обтяжує їх, але все-таки вони завжди обирають її як найменше з двох зол». Намагаючись перефразувати для себе цей вислів хоча б частково, зрозуміла його так: «Істина народжується на самоті». Не обов'язково для цього бути одному. Вміння абстрагуватися і перетворити галас оточення на білий шум, заглибитися в «себе», допоможуть виокремити основне, звільнити думки і віднайти саме те, що буде правильним саме для цієї особистості. Слова: «обтяжує їх» зрозуміти, напрочуд, легко. Кожен, бодай раз, відчував себе самотнім, нікому не потрібним і покинутим. Це відчуття глибокого смутку, коли людина стає вразливішою та виснаженою. Головне – не зануритися у цей стан психологічної прірви, а намагатися віднайти своє «я» і зрозуміти його. Ця гармонія у собі врешті дасть сили.

Ще один вислів, який поглиблює тему: «Той, хто рано звик до самотності й навчився її цінувати, той отримав золоті розсипи. На це здатен не кожен. Бо нужда, або, якщо вона вже усунена, нудьга женуть людину до товариства...

Товариськість можна також розглядати як взаємний душевний стан, подібний до того фізичного, який практикується при великих морозах, коли люди збиваються в купу... Товариськість людини приблизно обернено пропорційна її інтелектуальній цінності. І сказати «він дуже мовчазний» — майже те ж саме, що «він — людина високих чеснот». Він нагадує мені про так званій «стадний інстинкт», що заперечує спроможність індивіда до власного мислення, що значно зменшує «ціну» його думки і розуму в цілому.

Незважаючи на переваги самотності, відомий німецький філософ розумів, що відчуженість – складний спосіб життя. Тому мав таку думку: «Хто все ж не може виносити тривалої самотності, тому я пораджу привчити себе привносити в товариство частину своєї самотності, тобто звикнути бути в суспільстві певною мірою самотнім: не висловлювати всього, що ви думаєте, а, з іншого боку, не дуже довіряти тому, що скажуть люди, не очікувати від них багато чого ані в моральному, ані в розумовому плані й виробити в собі байдужість до їхніх думок, при якій і може сформуватися справжня терпимість». Мислитель водночас знецінював почуття любові і його значення для людей. Він говорив: «У порівнянні з важливістю цієї великої справи, що стосується роду і всіх прийдешніх поколінь, справи індивідів у всій їх ефемерній сукупності незначні, тому Купідон завжди готовий, не замислюючись, принести їх в жертву. Бо він ставиться до них як безсмертний до смертних, а його інтереси до їх інтересів - як нескінченні до кінцевих. Отже, в свідомості того, що він вершить справи більш високого роду, ніж ті, які стосуються тільки блага або горя індивідів, він займається ними з піднесеною незворушністю навіть у вогні війни, в метушні ділового життя, серед жахів чуми, проникаючи навіть у відокремлені монастирі». Ці слова нещадно зводять «хімію» між людьми до звичайної біологічної потреби відтворювати собі подібних. Для мене, це достатньо жорстоко і цинічно так сміливо зневажати почуття, які, інколи, є найщирішими в житті.

Читаючи твір Льва Толстого «Анна Кареніна», можна прослідкувати, що письменник бодай частково розділяв думку філософа. Історія Анни – ілюстрація до тез Шопенгауера: любов - ілюзія, ілюзорна мета, навіть в разі її досягнення народжує ось ту вже відому пересиченість, а невгамована - провідна до трагедії. Здається, обравши аскетичний спосіб життя, Артур Шопенгауер не пізнав кохання і емоцій піднесення, які відчувають закохані. Можливо саме тому йому так легко прагматично дивитися на кохання з боку процесу розмноження для продовження роду.

Знайомлячись з цим видатним діячем, можна сказати, що він побачив джерела буття не в законодавчій діяльності розуму і його світо творчих схемах, а в надрозумних буттєвих глибинах. Справжній світ для нього — це світ буттєвої енергії, невидимої сутності, волі в розумінні кантівської «речі в собі». В усіх його працях невидимою ниткою тягнеться песимізм. Він прожив усе життя як споглядач і аналітик. Питання тільки: чи варте воно того? Якщо прагнути досягти філософських вершин і інтелектуальних визнань, то може й так! Але, як на мене, краще жити у гармонійному поєднанні і порозумінні внутрішнього «я» з собою та суспільством.

Хоча одне твердження я виокремила для себе твердо: «Будь-яке товариство неминуче вимагає взаємного пристосування, зрівнювання. І тому, чим більше

товариство — тим воно банальніше». Ніколи не втрачати себе, ніколи не вестися на спокусливі суспільні «ідеали». Індивідуальність – найцінніший скарб, який ми маємо при народженні, і повинні плекати його до самої смерті. Адже це робить наше існування чимось важливим і сповненим сенсом.

Ознайомившись та проаналізувавши роботу, думки і спосіб життя великого німецького філософа, я радше не погоджуюсь з його запропонованими способами життя. Однак, уроки я для себе, все ж таки, виокремила. Самопізнання не тільки корисне, а й безперечно важливе для розвитку особистості, підвищення ерудиції, відчуття впевненості. Індивідуальність будується на самопізнанні, і, дійсно, не варто звертати увагу на суспільну думку, нав'язані пріоритети і стереотипи. Чим більш береш їх до уваги, тим дужче вбиваєш своє внутрішнє «я» і критичне мислення разом з тим. А от з приводу життя у ролі «спостерігача» я погодитися не можу, нащо ж тоді весь цей самоаналіз, розуміння себе і соціуму? Соціум – випробування для внутрішнього стрижня, для сили духу, для індивіда та його особистості. А любов і інші почуття – нагорода. Емоції – те, що слугує фарбою, яка забарвлює розмальовку під назвою життя.

Школова Тетяна,
студентка Іst1-М18 групи
історичного факультету

Науковий керівник:
к. філос. н., доцент Плахтій М. П.

КРИЗОВИЙ СТАН СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Освіта завжди була і залишається основним способом розвитку людини й суспільства. Дискусії про кризу освіти і педагогічного мислення є відображенням “духовної ситуації часу” – “кризи сенсу” – труднощів у визначенні ідеалів та цінностей особистості та суспільства в умовах сучасної науково-технічної цивілізації. Зарубіжні та вітчизняні вчені відзначають, що система освіти не задовольняє сучасні вимоги і внаслідок цього перебуває в стані кризи.

Суть світової кризи освіти бачиться насамперед у зверненості сформованої системи освіти (так зване “підтримуюче навчання”) в минуле, орієнтованості її на минулий досвід, відсутності орієнтації на майбутнє. Сучасний розвиток суспільства вимагає нової системи освіти – “інноваційного навчання”, яке сформувало б в учнів здатність до проектної детермінації майбутнього, відповідальність за нього, віру в себе і свої професійні здібності впливати на це майбутнє.

Професійна підготовка фахівців соціально-освітньої сфери зараз переживає етап модернізації. Це викликає необхідність узгодження теоретичних концептуальних положень із потребами практики, що, у свою чергу, зумовлює важливість дослідження етапів становлення педагогічної парадигми в історії освіти України. Педагогічною парадигмою вважають сукупність теоретичних і методологічних підходів, що визначають систему освіти, впроваджувану в науку й практику на конкретному історичному етапі.

Ситуація в сучасній освіті може бути означена протистоянням освітніх парадигм. Зараз склалося теоретичне підґрунтя парадигмального дуалізму в розумінні сутності сучасної освіти й образу людини в освітньому просторі, а саме: науково-технічна парадигма (освіта витлумачується поза культурою і моральністю, як оволодіння систематизованими знаннями, вміннями та навичками, як шлях набуття тих навичок, що потрібні безпосередньо на майбутньому робочому місці; потрібні лише необхідні знання, нічого зайвого) та гуманітарно-культурологічна парадигма (освіта витлумачується як максимально дійове включення суб'єкта в культуру людства; підготовка потрібна, але її сенс полягає у всебічному культивуванні та трансляції таких цінностей як істина, добро, краса, творчість, свобода, відповідальність).

Основні положення класичної моделі системи освіти ґрунтуються на світоглядних засадах з раціоналістичним і гуманістичним філософським наповненням – це, передусім, раціональне сприйняття світу та утилітарно-практичне ставлення до нього. При цьому суб'єктом у класичному розумінні освіти завжди виступає вчитель, а об'єктом – учень. Класична модель освіти ґрунтується на таких основних принципах: головна цінність – точне знання; звідси впливає властива педагогічній діяльності орієнтація на прищеплення любові до наукового знання; абсолютизована нормативність, яка визначає характер відносин між учителем і учнем у навчальному процесі (учитель – носій знань); спосіб передавання знання за чітко визначеними й усталеними методиками; універсальність навчальних програм; критерії успішності визначаються кількісними та якісними вимірами засвоєної інформації; стандартизація оцінок.

Втім ми знаємо, що освіта повинна формувати людину, здатну жити в системі постійно змінюваних координат, спроможну сприймати й творити зміни, здатну відокремити розумні зміни від нерозумних. Новітня парадигма має забезпечувати не лише адаптивне ставлення людини до дійсності, але й розвиток самої дійсності відповідно до людських вимірів життя. Такою парадигмою є інноваційна складова. Саме інноваційна освіта покликана зберегти і розвинути творчий потенціал людини. Головний принцип інноваційної освіти полягає в тому, що вона скерована на формування світогляду, орієнтованого на багатокритерійність рішень, терпимість до інакомислення й відповідальність за свої дії. Нова парадигма як пріоритетне завдання освіти передбачає орієнтацію на інтереси особистості, адекватні сучасним тенденціям суспільного розвитку.

Отже, освіта та наука – найбільш пріоритетна сфера життя і діяльності, яка демонструє перехід до суспільства науково-інформаційних технологій. Тому нова парадигма освіти має вирішити труднощі, що виникли у традиційній освітній парадигмі, оскільки спрямована на формування високого професіоналізму й компетентності, креативного мислення, активної, творчої, ініціативної особистості та конкурентоспроможного фахівця.

Шолк Олександр,
студент IstA1-M18 групи історичного факультету
Науковий керівник:
к. філос. н., доцент Найчук А.В.

«РОЛЬ ЛЮДИНИ В ІСТОРІЇ»

Серен К'еркегор якось сказав: «Наше життя – гра, правила котрої ми не знаємо». Слушна думка, котра народжує логічне питання: а чи можемо ми розгадати ці правила? Але ж хіба перемагає той, хто знає правила, чи може той, хто знає гравців?

Людська історія дає нам багато прикладів, що підтверджують думку данського філософа. Чим можна пояснити ірраціональні, а іноді навіть містичні події? Чим можна пояснити поступ цивілізації?

Марксистичні пояснюють усе змінами економічних формацій, виробничих відносин, містичною боротьбою експлуататорів і експлуатованих. Але ж матеріалістичний світогляд – продукт Просвітництва. До цього часу історичні події пояснювали різними факторами: Божим провидінням, випадком, Фатумом. У ХХ столітті до цього додалися фрейдизм, із його тваринним ставленням до людини; школа «Анналів», котра в основу ставила ментальність усього соціуму і окремого індивіда; постмодерністи, котрі перетворили історію на майданчик для арт-хаусу.

Коли подивимось на історію Єгипту чи Греції, досить важко відповісти: чому ці не найбільш кліматично комфортні країни стали осередками великих цивілізацій? Чому греки, що жили у невеликих містечках, оточених горами і морями, стали засновниками Європи? Що змусило Гомера написати свої твори, котрі через тисячоліття будуть знати у всьому світі? Хтось називає їх лише переказами давніх легенд, але ж ми добре знаємо автора «Іліади» і «Одіссеї», саме він задав стиль на майбутні покоління. Цим подвигом Гомер вписав своє ім'я в історію.

У майбутньому греки, що прозвалися еллінами, народили на світ театр і карнавал; заснували більшість відомих нам наук (від географії до анатомії). Грецька філософія є основою інтелектуальної думки Європи і до сьогодні. Всі ми чули про Аристотеля (а деякі розумні навіть цитують їх), та чим він справив вплив на історію, хіба своїми трактатами, котрі дійшли до нас в уривках? Аристотель виховав Олександра Великого, котрий дійшов до краю Ойкумени, створивши найвеличнішу імперію античності, цим то філософ і розширив межі еллінського світу.

Вічне місто було засноване братами Ромулом і Ремом, але чи став би Рим столицею імперії і цивілізації, якби не братовбивство? Свята римська земля почервоніла від крові Рема, про що нащадки Ромула завжди пам'ятали, тому в місто було заборонено заходити зі зброєю (заборона існувала до встановлення Республіки). Чи став би Рим імперією, якби Ромул не наказав викрасти сабінянок, в результаті чого латини і сабіняни стали одним народом (бог сабінян Квірін вважався сином Марса, а згодом ширилась легенда, ніби Квірін – це Ромул, котрий

вознісся на небо і став богом). Ромул, заплативши кров'ю свого брата, став родоначальником римлян – володарів античного світу.

Христос у Нагірній проповіді сказав: «Любіть ворогів ваших». Першими, хто завів це правило, були римляни. Римські історики возвеличували своїх ворогів: Піра, Ганнібала, Верценгеторікса, Мітридата, Клеопатру. Адже якби Ганнібал не перетнув Альпи, щоби знищити Рим, чи стало б Вічне місто центром цивілізації? Воля до знищення Карфагену штовхала римлян робити великі справи, завойовувати цілі держави, руйнувати цивілізації, захоплювати мільйони рабів. Якби Ганнібал не розпочав війну, чи став би Рим імперією? Воля карфагенського полководця змінила хід історії. Якби Сціпій Африканський не втратив батька у війні із Ганнібалом, чи став би він могильником Карфагену і завойовником Іспанії?

Полководці часів Республіки – Гай Марій, Сулла, Гней Помпей, Марк Красс, Гай Юлій Цезар – усі вони завойовники світу, але чи були об'єктивні причини їх перемог? Як пояснити завоювання Цезаря, котрий завоював мільйон галів, ще мільйон вирізав, а інших продав у рабство? Він завоював для Республіки найбільшу провінцію – Галлію, чим поклав початок французької історії. Воля однієї людини змінила хід історії Європи.

Доки ахейці воювали із Троєю, аргонавти плавали в Колхиду, а в українських степах панували кіммерійці, із Єгипту в Палестину рушили племена вчорашніх рабів-семітів, котрих вів пророк Мойсей. Прийомний син фараона, Мойсей жалів євреїв, котрі були для єгиптян «унтерменшами» і рабами. Врешті, він покинув палац і втік до пустелі, де його віднайшов Бог і дав завдання: звільнити свій народ з полону і відвести у Землю Обіцяну – ту, котру Яхве заповів синам Авраама – першого пророка з їхнього народу. Проте у Виході із Єгипту ми бачимо, як людська воля мало не зруйнувала божеський замисел – доки Мойсей спілкувався з Богом на горі Синай, вчорашні раби знайшли нового господаря – Золотого тільця. Саме тоді Мойсей зрозумів, що із рабів не вийде народу, призваного виконати Боже провидіння, що змусило його 40 років водити пустелею співвітчизників. У давні часи це вважалось богоугодною справою, у наш час колишні раби, мабуть, вигнали б Мойсея і обрали пророком популіста, котрий би пообіцяв збудувати у пустелі Едемський сад за кілька тижнів. А потім почався зоряний час нащадків Авраама – взяття Єрихону, Єрусалиму та інших міст, знищення філістимлян і моавитян, поділ Ізраїлю на 12 колін. Для іудеїв усе це – сакральна історія, Боже Провидіння (як для римлян легенди про Ромула і Рема). Однак саме в іудеїв бачимо своєрідний переворот – об'єкт історії не конкретний герой чи людина, а увесь народ. Яхве дає Ізраїль усім 12-ти колінам. Згодом щось подібне читаємо у Вергілія в Енеїді – римлянин призначений для закону, для завоювання і встановлення справедливого порядку у світі, як іудей призначений Богом нести його слово усім іншим (з чим однак цей народ не справився, довелось Богу орієнтуватись на еллінів, як найбільш талановитий народ).

Прихід у світ Христа знову змінює умови гри - тепер на арену виходить усе людство, універсальний «*populus christianus*». Спаситель пророкує оновлення світу, порятунок усіх людей, якщо ті підуть за його вченням, знищивши старий порядок. У цьому полягає і найбільша загадка всієї історії – чи був Христос посланцем Бога, а чи, може, пророком милосердя і любові? Навряд чи можна переоцінити роль

Спасителя і його вчення в історії людства: воно повністю змінило світ, принесло в буття нові вартості і сенси.

Уже після Розп'яття апостоли Христа розпочали велику місію – оновлення всього світу за його Новим Заповітом, народження того самого християнського універсуму. На відміну від пророків попередніх століть, християни обрали іншу тактику – мучеництво і провокацію. Вони добровільно йдуть на смерть, піддають себе тортурам і мукам, відмовляються від власності, публічно критикують офіційну ідеологію і моральні норми римського соціуму – у наш час такі дії зійшли б за екстремізм і тероризм, оскільки соціум завжди хоче жити тихо, комфортно і без змін. Натомість перші християни прагнули знищити цей світ, врешті саме вони перемогли, що є уроком для майбутніх поколінь: стратегічна перемога завжди за екстремістами.

У «життях святих» ми однак бачимо, що у більшості випадків дії мучеників були добровільними, тобто Божественне Провидіння неможливе без життєвої наснаги людей і пасіонарності. Той, хто хоче мученицькою смертю подати приклад, отримує бажане. Людина залишається об'єктом гри, але вона може відмовитись грати, може вибрати іншу сторону, може стати прецедентом для наступних партій.

Врешті, християни перемогли і здобули увесь світ, антична цивілізація стала їх трофеєм, який християни використали з розумом. Епоха Середніх віків – найяскравіший приклад ролі людини в історії, котрий показує безліч варіантів розвитку сюжету. Король франків Хлодвіг прийняв хрещення, ставши першим християнським королем з-поміж варварів, заклавши основи найдавнішої держави Європи – Франції. Король Роддерік відмовився від аріанства і прийняв католицтво, чим заклав основи іспанської католицької монархії. Майордом Меровінгів, нащадків Хлодвіга, Карл Мартел розбив арабські орди, з чого розпочалась епоха домінування Каролінгів і Реконкіста.

Це був час найвищого творчого підйому в європейській історії: клірики формують нові сенси і вартості, засновують ідею сакральної монархії і сакральності особи правителя, що протримається до XIX століття. Тоді ж з'являється лицарство, котре згодом стане авангардом Хрестових походів; лицарів же Бернард Клервоський назве «Воїнством Христовим». Божественне Провидіння тепер поєднується із чеснотами людини – честю, достоїнством, куртуазністю, сміливістю. Середньовічні міфи натякають на втручання вищих сил, але героями роблять людей (хоч і легендарних) – Артура, Лоенгріна, Фауста, Тангойзера. Великі люди заново формують філософію – святий Бернард навчає людей як захищати віру, святий Домінік – як дискутувати, святий Тома Аквінський – як думати, святий Франциск – як діяти, Тома Кемпійський навчає доброчесності. Провансальці створюють куртуазну поезію, іберійці оспівують Реконкісту.

Тут ми підходимо і до ще одного важливого питання: а яка роль людини в українській історії? Наша історія одна із найдавніших у світі. Ще тоді, коли світ був юний і населений багатьма міфічними створіннями, українські терени займали племена найдавнішої цивілізації у Європі- трипільської. Цей загадковий народ будував міста – справжні мегаполіси неолітичної доби, набагато більші за Єрихон, Дамаск, Вавилон, Сідон, Бібл і Чатал-Гуюк. Але чому трипільці зводили велетенські поселення? Що їх змусило покинути ці поселення? Чи вони шукали

родючої землі, а чи приносили міста у жертви своїм богам? Тоді ж у безкрайніх українських степах зароджується новий народ – індоєвропейці. Вони першими приборкали коней і збудували колісниці, були вправними вершниками і вперше почали воювати верхи. Носії ямної культури – предки індоєвропейців- почали експансію на Захід (просуваючись на Балкани) і Схід (через Кавказ у Іран, через Туркестан у Індію). Але що змусило їх почати похід на тисячі кілометрів? Чи шукали вони також заповітної землі, як давні юдеї? Чи вірили, що десь там знаходиться благословенна земля вічної весни(як згодом слов'яни)? Чи хотіли віднайти оселю богів (як готи)? Але менше з тим, індоєвропейці поширились на два континенти і започаткували сотні народів і мов.

Їх нащадки панували в степах до приходу гунів і тюрків. Але північніше, де жили нащадки трипільців, люди освоїли оранку, будували житла з дерева і жили розміреним життям, лише іноді виплескуючи із себе залишки населення, котре йшло на Захід, де освоювало нові землі; згодом із тих ізгоїв народяться германці, кельти, балти і скандинави. Виникає питання: а яка ж роль людини у всіх цих процесах? Чи була це людська воля, а чи може Божественне Провидіння? Уся історія України показує нам її «боже ігрище», переплетення природного і надприродного, людського і чогось містично невловимого. Що штовхнуло готів шукати Асгард (світ богів-асів) у наших степах? Чому саме в українських степах цар Атілла, за переказом, віднайшов меч Арея, бога війни, котрому поклонялись скіфи? Якщо для юдеїв історія їх народу є сакральною, для римлян історія їх богів і праотців була сакральною, то для українців історія їх землі є сакральною – задовго до появи українців, ця земля була в епіцентрі світової історії. У ній дарма шукати людський фактор, вона часто непередбачувана. Однак говорячи про роль людини, варто згадати величних постатей, що своєю волею створювали історичні сенси: князь Аскольд зробив Київ – центром держави; пізніше Ольга зробила Київ центром християнства на Русі; а Володимир перетворив місто у імперський центр, який водночас і став «Другим Єрусалимом». Варязька династія Рюриковичів дала початок етногенезу українців і витворення етнічних кордонів – від Сяну до Дону.

Згодом, Роман Мстиславич стає наймогутнішим князем на Русі, латиняни титулували його «рексом» – королем. Від нього пішла королівська династія Романовичів, котра за славою не поступалась Плантагенетам, Валуа чи Анжу. Король Данило Романович був коронований папським нунцієм, отримавши визнання Риму – столиці тогочасної Європи. Та монгольське вторгнення зупинило розвиток молодого королівства, котре мало шанси ключовим гравцем європейської політики. Людський фактор знову вступив у протидію із несподіванками долі.

Подальший виток нашої історії пов'язаний із козацтвом. Жителі Дикого поля виокремили унікальний психологічний тип – козака, воїна-найманця, бунтівника та головоріза, водночас захисника віри і народу. Козацтво відіграло велику роль у історії Європи – захищало християнський світ від турків; ходило походами на Московію; брало участь у релігійних війнах. Проте найбільша заслуга полягає в Хмельниччині. Саме Богдан Хмельницький зробив із українців націю героїв, а і з козаків – головних персонажів фольклору. Хмельницький спромігся витворити державу, органи її управління, намагався започаткувати нову династію і створити міжнародну коаліцію. Проте витворити еліту для держави великий гетьман не встиг. Певним чином і тут проглядається містичність і загадковість – незважаючи

на військові перемоги, у дипломатії Хмельницький програв, а смерть сина Тимоша поклала край намагання династичної спадковості влади гетьмана. Усі подальші події – від Хмельницького до Мазепи – призвели лише до руйнування витвореної ним держави.

У Європі тим часом стали християнські вартості домінували до доби Просвітництва. XVIII століття народило першу в історії глобалізовану, універсальну ідеологію – просвітництво, з якого пішли усі ідеології модерної доби. Саме тоді з'являється матеріалізм, з якого беруть початки і новітні історіософські концепції – марксизм, позитивізм, націоналізм. Саме тоді вперше критикуються старі сенси – християнська мораль і середньовічні вартості, возвеличується античний спадок у його утилітарному розумінні. Просвітництво стало могильником попередньої філософії, заклавши матеріалістичний початок.

У XIX столітті на базі просвітництва виникає позитивізм. Це була теорія, що намагалась запровадити методи точних наук у історії і філософії. Наслідком цього стала поява соціології, але визначально це була наука, котра мала пояснити наявні норми життя і вибудувати найбільш прагматичні напрями розвитку суспільства. Наслідком позитивізму стає відкриття «маленької людини». Тепер уже звичайна людина стає об'єктом дослідження історика, її життя, її оточення. Саме ця «маленька людина» мала стати носієм наукового прогресу, саме вона мала будувати майбутній світ. Інший наслідок позитивізму – його відторгнення з боку багатьох філософів. Теорію позитивістів заперечує С.К'єркегор – засновник екзистенціалізму; Фрідріх Ніцше, виходячи із позицій позитивізму, оголошує смерть Бога; на протигагу позитивістам Ніцше конструює свою Надлюдину – героїчну особу, пропагує повернення в часи міфічного світогляду.

Іншим шляхом пішли марксистки, для котрих об'єктом стають економічні формації, виробничі відносини і класи. Згодом в Україні зароджується течія народництва – котра поєднувала методологію позитивістів і марксистів, оголошуючи головним «героєм» історії – народні маси. Протидіяти цьому намагались Вацлав Липинський, Дмитро Донцов, Осип Назарук, Андрей Шептицький.

У середині XX століття починається епоха постмодернізму. На цей раз роль людини, як взагалі усі можливі суб'єкти історії не є центром уваги. Центром уваги стає особа автора, стиль її написання, сюжети творів, їх герої – усе це другорядне, порівняно із стилем і авторством. Роль людських, природних, надприродних факторів уже не є пріоритетом, пріоритетом є дрібна деталь, мікросюжет – житло, одяг, їжа, косметика. Постмодернізм є атеїстичним, а тому позбавлений трансцендентного сенсу і містицизму. Це робить його ще більш вбогим. Постмодерністська історіософія уже не проголошує нових сенсів і вартостей, оскільки з її позицій будь-яка вартість і сенс – є абсурдними у нашому абстрактному світі, де є лише людина зі своїми проблемами, усе інше для них є сміттям.

Таким чином, можна дійти висновку, що протягом усієї людської історії, роль людини і особи в історичному процесі не завжди був вирішальним, водночас роль людини є суперечливою; людська воля розвивала або ж гальмувала поступ історії; однак людина завжди задумувалась про своє місце у світі, про сенс існування і ходу історії. Ці питання, мабуть, завжди будуть актуальними для людей.

Шупарська Катерина,
студентка Іst1-М18 групи
історичного факультету
Науковий керівник:
к. філос. н., доцент Плахтій М.П.

ОСНОВНІ СУПЕРЕЧНОСТІ КЛАСИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

Інтеграція України у європейський освітній простір вимагає постійного вдосконалення національної системи освіти, пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг, апробації та впровадження інноваційних педагогічних систем, можливостей і свободи вибору в освіті, модернізації її змісту, забезпечення безперервності освіти та навчання протягом усього життя. Україна, як, власне, і весь світ, намагається відшукати соціальну, економічну та науково-технологічну платформи виживання, нову парадигму підготовки людини до життя, яка б забезпечила не лише адаптивне ставлення до дійсності, але й розвиток самої дійсності відповідно до людських вимірів життя, продиктованих ідеалами ХХІ ст. Центром цієї парадигми є освіта, яка розвивається як відповідь на виклики цивілізації і водночас як відповідь на потреби людини знайти своє місце і можливості самореалізації в новому глобальному просторі.

Аналіз класичної системи освіти представниками різних галузей наукового знання – психологами і педагогами, соціологами і філософами – свідчить про те, що сучасна система освіти значною мірою не відповідає потребам суспільства. Нині проблемного характеру набули фундаментальні засади освітньо-педагогічної діяльності, а саме: ідеал освіти, її змістове наповнення, можливості класичних освітніх технологій. Така ситуація свідчить про кризовий стан класичної моделі освіти та про необхідність становлення основних засад нової освітньої парадигми.

Основні положення класичної моделі системи освіти ґрунтуються на світоглядних засадах з раціоналістичним і гуманістичним філософським наповненням – це, передусім, раціональне сприйняття світу та утилітарно-практичне ставлення до нього. «Зрощення» онтологічної та гносеологічної проблематики у класичній філософії відображає такі риси класичної освітньої парадигми, як обов'язкова усвідомленість і відтворюваність освіти; першочергове значення її трансляційних функцій; приналежність освіти суб'єктові, який її ініціює і здійснює як діяльність. При цьому суб'єктом у класичному розумінні освіти завжди виступає вчитель, а об'єктом – учень.

Класична модель освіти ґрунтується на таких основних принципах:

- головна цінність – точне знання (конкретизуюче гасло: “Знання – сила”); звідси впливає властива педагогічній діяльності орієнтація на прищеплення любові до наукового знання;
- абсолютизована нормативність, яка визначає характер відносин між учителем і учнем у навчальному процесі (учитель – носій знань);
- спосіб передавання знання за чітко визначеними і усталеними методиками;
- універсальність навчальних програм;

- критерії успішності визначаються кількісними та якісними вимірами засвоєної інформації;

- стандартизація оцінок.

Ці положення загалом і дотепер діють в освіті та підпорядковані її основній меті – отриманню знань та орієнтуванню на інформаційну насиченість навчального процесу. За таких умов «людина освічена» є фактично «людиною інформованою».

Незважаючи на значні досягнення в різних галузях науки і техніки, уможливлені, зокрема, і наявністю достатньо ефективної класичної освітньої моделі, вона, однак, має цілу низку суперечностей.

Так, з одного боку, ідейною передумовою авторитарної системи освіти, так званого монологізму (сукупності освітніх методів, що асоціюються нині в її критиків з класичною освітньою парадигмою), є раціоналістичне уявлення про існування «безумовно правильної пізнавальної позиції» суб'єкта.

З іншого боку, саме в напрямі європейської раціоналістичної традиції формується концепт вільної й відповідальної особистості, становлення якої є результатом освіти. Подолання ж інших суперечностей класичної освітньої парадигми – між орієнтацією на розвиток особистості й вузькою спеціалізацією освіти; між декларованим правом і соціальними обмеженнями на отримання якісної освіти; між системно-соціальною функцією освіти і її роллю як форми підготовки фахівців – обумовлює напрями її трансформацій у XX і XXI століттях.

Сутність модернізації системи освіти полягає в переході до нової освітньої парадигми, під якою розуміється сукупність принципів, ціннісних настанов і способів організації освітньої діяльності, які визначають кут зору на освіту: її мету, модель та освітній ідеал, адекватний антропологічним та соціокультурним запитам суспільства. XXI сторіччя – це сторіччя людини, саме тому філософія освіти – актуальна і витребувана форма знання, в центрі якої креативна людина з усіма багатоманітними потребами й інтересами.

Сучасна філософія, попри відсутність однозначного підходу до концептуалізації освітніх парадигм, виділяє такі їх види:

- *традиціоналістсько-консервативна парадигма*, основним елементом якої є система «готових», «завершених» знань, умінь і навичок, яка транслюється пасивним об'єктам навчально-пізнавальної діяльності;

- *технократична парадигма* – в основі її організації навчання і виховання лежить репродуктивна діяльність об'єктів навчально-пізнавальної діяльності, спрямована на досягнення чітко фіксованих еталонів засвоєння знань і досвіду. У результаті формується світогляд, за якого спостерігається домінування засобів над метою, технологій цивілізації над загальнолюдськими інтересами, техніки над цінностями;

- *біхевіористська (раціоналістична) парадигма* – розглядає навчальну установу як шлях засвоєння знань з метою формування поведінки об'єктів навчально-виховного процесу. Провідним принципом освіти є регулювання зовнішніх умов процесу і реакція на нього учнів (студентів), які виробляють і набувають поведінковий репертуар (тобто набір способів поведінки);

- *гуманістична парадигма* – ставить у центр уваги розвиток учня (студента), його інтелектуальні потреби і міжособистісні стосунки. Її ядро – гуманістичний

підхід до кожного суб'єкта навчально-виховного процесу, допомога в його особистому зростанні.

Зараз актуальною стала особистісна парадигма, яка переакцентує увагу з інтелектуального на емоційний та соціальний розвиток особистості, на розвиток особистості як індивідуальності у її самотності, унікальності, неповторності. Перенесення акцентів убачається в пріоритетності самовизначення та саморозвитку особистості над її інформатизацією; розумінні, усвідомленні та визначенні свого місця у світі над його освоєнням; у становленні суб'єктної позиції учня (чи студента) в освітньому процесі, який повинен бути побудований таким чином, щоб забезпечувати особистісний смисл діяльності тих, хто вчиться, створювати простір для прояву і розвитку їхньої індивідуальності, здійснення свободи вибору.

Культурологічна парадигма акцентує на формуванні особистості дитини, не заперечуючи необхідності опанування учнями позитивних знань та набуття відповідних умінь. При цьому культурологічна парадигма, на відміну від особистісної, розглядає свободу та примус як взаємодоповнювальні начала, вважаючи повне заперечення примусу в освіті запереченням культури і вбачаючи своє основне завдання в передаванні цінностей культури наступним поколінням.

Загалом новітня парадигма має забезпечувати не лише адаптивне ставлення людини до дійсності, але й розвиток самої дійсності відповідно до людських вимірів життя. Центром цієї парадигми є освіта, яка розвивається як відповідь на виклик цивілізації і одночасно як відповідь на потреби людини знайти своє місце і можливості самореалізації у новому глобальному просторі.

Такою парадигмою, на думку багатьох дослідників, є нова парадигма XXI століття – інноваційна. Саме інноваційна освіта покликана зберегти і розвинути творчий потенціал людини. Головний принцип інноваційної освіти полягає в тому, що вона скерована на формування світогляду, орієнтованого на полікритерійність рішень, терпимість до інакомислення й відповідальність за свої дії. Нова парадигма як пріоритетне завдання освіти (загальної, середньої та вищої) передбачає орієнтацію на інтереси особистості, адекватні сучасним тенденціям суспільного розвитку.

Тому, ключовим завданням освіти у XXI столітті є розвиток мислення, орієнтованого на майбутнє. Філософія освіти як нова галузь сучасної науки сьогодні знаходиться в «революційному» стані зміни наукових парадигм, має творчий характер і гуманістичні підстави. Її джерелом стає пізнавальний потенціал науки. Філософія освіти, реалізуючи свій гуманістичний потенціал, покликана у співдружності з іншими соціогуманітарними науками розв'язати цілу низку проблем – від з'ясування своїх теоретичних можливостей впливати на освітні та виховні процеси до визначення головних магістралей «людинотворчості» в реаліях сьогодення та формування конкретних рекомендацій педагогічній та просвітницькій практиці.

Підсумовуючи, хочу зазначити, що нова парадигма освіти має вирішити труднощі, що виникли у традиційній освітній парадигмі, оскільки спрямована на формування високого професіоналізму і компетентності; креативного мислення; активної, творчої, ініціативної особистості; конкурентоспроможного фахівця, здатного працювати в нових умовах ринку; ділових якостей, що характеризуються високим рівнем фахової, професійної підготовки; науковими основами управління; високим рівнем адміністративних здібностей; високими морально-етичними якостями.